

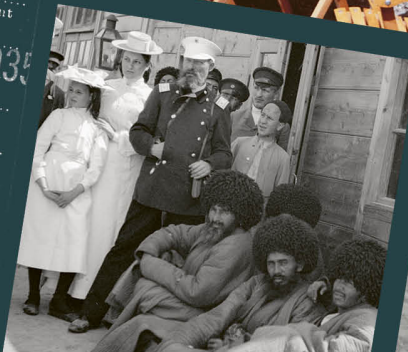
MED KAMERA OCH KOFFERT

**RESEFOTOGRAFIER
FÖRE MASSTURISMEN**

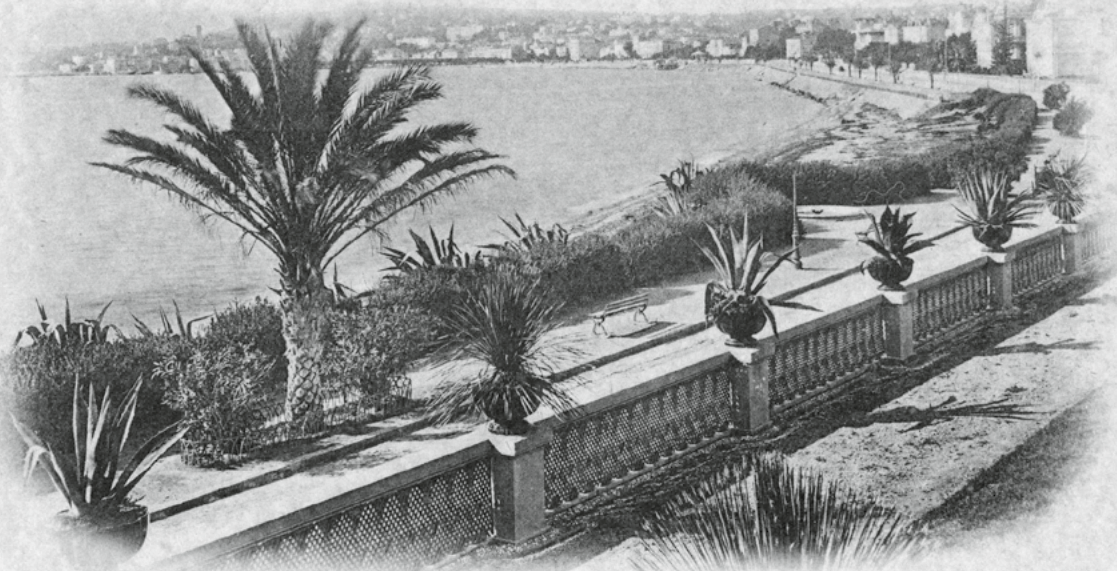
RED. SANNA JYLHÄ &
MARIKA ROSENSTRÖM

SLS - APPELL

NATIONAL RAILWAYS
TRIP AND CAR TICKET
OVER, B.C. 1935
Car. 158
Date
DN. ALTA. 192
Junction Point
Car. 817
te. 4-1935
MAN
Junction Point
ar. 5-1935
QUE. 192
Junction Point
7-1935
Junction Point
192
ation
ill be
pre-
ation
ture
No. Persons
1 2 3

MED KAMERA OCH KOFFERT

Camues dec 28 nov. 95

MED KAMERA OCH KOFFERT

**RESEFOTOGRAFIER
FÖRE MASSTURISMEN**

RED. SANNA JYLHÄ &
MARIKA ROSENSTRÖM

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND,
HELSINGFORS – APPELL FÖRLAG, STOCKHOLM – 2021

INNEHÅLL

- 6 Förord
- 7 *Laura Hollsten & Maria Åsvik*
Med kameran som resesällskap
- 16 **En plats för rekreation.** Herrskapsfolk på Rivieran
- 28 **Plantageägare på rundresa.** Ida och Harald Furuhjelm på Java
- 36 **Till fjärran Samarkand.** Frans Nybergs transkaspiska resa
- 48 **Konstnär i tropikhjälm.** Harald Gallén i Japan och Kina
- 62 **Bland kaffebuskar och skyskrapor.** Eduard Pauligs Amerikaresa
- 80 **Skogshuggarliv "Over There".** Edvin Eklund i Kanada
- 89 **Som ung praktikant i Tredje riket.** Thelma Starckjohann i Tyskland
- 100 **I storm och stiltje.** Matrosen Björn Pettersson med segelfartyg till Australien
- 112 **Kontrasternas land.** Bernhard Landtman som barnläkare i Indien
- 122 **Med sol i seglen.** Göran Schildt på seglats längs Nilen
- 136 **Med journalistens blick.** Margareta "Marcella" Normén mot våren i Sydeuropa
- 152 **Textilexpert på uppdrag av FN.** Erik Alftan i shahens Iran
- 164 **Sekreterare på vift.** Werna Ulfves som turist i Italien
- 178 Källor

80 **SKOGSHUGGARLIV
"OVER THERE"**

62 **BLAND KAFFEBUSKAR
OCH SKYSKRAPOR**

89 SOM UNG PRAKTIKANT
I TREDJE RIKET

16 EN PLATS FÖR REKREATION

136
MED
JOURNALISTENS
BLICK

164 SEKRETERARE
PÅ VIFT

36 TILL FJÄRRAN
SAMARKAND

152 TEXTILEXPERT PÅ
UPPDRAG AV FN

48 KONSTNÄR I
TROPIKHJÄLM

122
MED SOL
I SEGLEN

112 KONTRASTERNAS
LAND

28 PLANTAGEÄGARE
PÅ RUNDTUR

100 I STORM
OCH STILTJE

FÖRORD

Med kamera och koffert bjuder läsaren på en fascinerande och nostalgisk upptäcktsfärd förmedlad genom tidiga utlandsresenärers fotografier. Kameran är den oslagbara reskamraten som har förevigat deras minnesvärda ögonblick. Resan startar från Rivieran kring sekelskiftet 1900 och fortsätter genom de följande årtiondena till Java och Transkaspien, via Kina och Japan till Tyskland, Amerika och efterkrigstidens Indien, Afrika och Iran – för att återvända till Sydeuropa och den spirande turismen på 1960-talet.

I den här boken presenteras drygt 160 resefotografier i Svenska litteratursällskapets arkiv. De är tagna under åtta decennier, från 1890-talet till mitten av 1960-talet. Arkivarierna Sanna Jylhä och Marika Rosenström har valt ut fotografierna ur det digra bildmaterial på cirka 750 000 fotografier som finns i arkivet och sammanställt dem till helheter. De utvalda fotografierna, som alla är tagna utomlands av amatörfotografer, ingår i enskilda arkivsamlingar eller i ett person- eller släktarkiv.

I valet av fotografierna har det varit viktigt att det också finns annat arkivmaterial – brev, dagböcker och anteckningar – som anknyter till resorna. Det skriftliga materialet öppnar upp innehållet i fotografierna och ger resenären en röst. Det skapas en kontext där fotografiets motiv kan placeras i ett bredare sammanhang.

Avsikten har varit att skapa bredd i bildmaterialet så att vi kan följa både kvinnliga och manliga resenärer ur olika sociala skikt under olika tidsperioder. Syftet med utlandsresan kunde variera från arbete till rekreation och behovet att komma till ett varmare och mer hälsofrämjande klimat. Före massturismens tid, som på allvar kom igång i Finland på 1970-talet, var nöjesresandet få förunnat.

Arkivbeståndet i SLS samlingar har i hög grad formats enligt vem som donerat material till arkivet. Längre kom en stor del av materialdonationerna från personer som tillhörde de högre samhällsskikten. Dessa har också haft

de bästa förutsättningarna att resa, både i arbetet och för nöjes skull. De flesta fotografier tagna på utlandsresor under 1900-talets första hälft kan därför hittas i deras arkiv.

Även de med sämre möjligheter har sökt sig utomlands, vanligen på jakt efter arbete. I SLS arkiv finns en stor mängd resefotografier som anknyter till emigration. Ofta kan dessa bilder inte kopplas till en namngiven fotograf och en del fotografier saknar information om var och när de är tagna. Därför är vi glada över att i boken ha med emigrantfoton som alla är knutna till samma person.

Fotografiet är ett tidsdokument och en källa till kunskap. I ett privatalbum är resefotografiet naturligt nog ett viktigt personligt minne, men betydelsen förändras när ett fotografi eller ett album införs i ett arkiv. Det privata fotografiet blir en del av kulturarvet och kan bli ett betydelsebärande dokument i forskning och i produktionen av ny kunskap.

Boken har traditionellt varit en kanal för att synliggöra och sprida bilder. I dag kan fotografier göras tillgängliga också via olika digitala sök- och delningstjänster. Fotografierna som ingår i *Med kamera och koffert* publiceras även på Svenska litteratursällskapets egen vy i den nationella portalen Finna, sls.finna.fi.

Jag vill tacka docent Laura Hollsten och fil.mag. Maria Åsvik för att de i den inledande artikeln "Med kameran som resesällskap" presenterar de möjligheter och begränsningar som påverkat fotograferingen under olika tidsperioder. På ett överskådligt sätt placerar de in fotografierna i ett bredare person- och kulturhistoriskt sammanhang.

Jag önskar er en njutbar tidsresa i fotografiernas fotspår!

Kristina Linnovaara

Arkivchef, fil.dr

Svenska litteratursällskapet i Finland

LAURA HOLLSTEN & MARIA ÅSVIK

MED KAMERAN SOM RESESÄLLSKAP

Finländare har ofta uppfattat sitt land som avsidet och vägen till den europeiska kulturens centralorter, för att inte tala om andra kontinenter, har förefallit lång och mödosam. Finländare har dock alltid rest – pilgrimer och studenter har fotvandrat till heliga platser och europeiska universitet, nyfikna utforskare och affärslystna handlare har rest ut för att upptäcka okända områden och för att köpa och sälja varor. En del har tagit sig utomlands för att inhämta ny kunskap om samhällsliga frågor och lösningar på sociala problem. Andra har rest för att söka försörjning, hälsa och lycka, eller på flykt från förföljelse.

De så kallade *grand tours* var till en början studieresor till lärosäten och var förbehållna ett fåtal ur aristokratin. Denna typ av resor utvecklades till bildningsresor som blev vanliga under 1600-talet i England. Resorna var ett europeiskt fenomen och förekom även i Norden därifrån adliga ynglingar gjorde bildningsresor till Europas kulturorter. Mot slutet av 1700-talet började även välbeställda borgare företa bildningsresor. Under 1800-talet blev de vanliga bland nordiska författare och konstnärer, och mot slutet av århundradet började även medelklassen göra fritidsresor.

Människor i lägre samhällsposition har varit tvungna att söka sig utomlands, till exempel som sjömän, eller på jakt efter ett bättre liv som emigranter. En orsak till att de bredare folklagren så småningom började göra fritidsresor var höjd levnadsstandard

och tekniska framsteg. Den tekniska utvecklingen under första hälften av 1800-talet gav upphov till uppfinningar som ångmaskinen och järnvägen, vilka avsevärt förbättrade möjligheterna att resa. Från mitten av 1800-talet började researrangörer etableras, begreppet turist myntades och tack vare en förbättrad ekonomi, sänkta priser och snabbare färdsätt började massturismen gry. Vid sekelskiftet 1900 var ångbåtar och tåg förhållandevis bekväma fortskaffningsmedel som utnyttjades av allt fler resenärer, även om de inte ännu var en del av vardagen. Det blev vanligt att resa med ångbåt från Helsingfors till Lübeck eller från Åbo till Stockholm och sedan ta sig vidare. Redan på 1920-talet fanns det internationella flygförbindelser från Sverige medan Finland fick sin första civila flygplats 1935 i Artukais i Åbo. Från mitten av 1900-talet kunde man från Helsingfors flyga direkt till flera europeiska städer.¹

Före andra världskriget var resandet – särskilt nöjesresandet – förunnat dem som hade pengar och fritid. Arbetarnas möjligheter att göra fritidsresor ökade 1922 då arbetsavtalslagen slog fast att en arbetstagare hade rätt till en semester på sju dagar och 1939 då en lag om årssemester trädde i kraft: arbetstagaren fick nu rätt till fem–tolv dagars årssemester beroende på anställningstiden. Småbrukarnas möjligheter till fritidsresor var däremot kringskurna fram till 1978 då lagen om semester för lantbrukare trädde i kraft.

Den ökade fritiden i kombination med den starka tillväxtperioden som inföll 1950–1973 gav upphov till det som kallats för massturismens tidsålder. Mass-turismen kännetecknas av så kallade paketresor där varje moment på resan – transport, inkvartering och guideade besök – är planerade så att de är så förmånliga som möjligt.² Modellen anpassades till nordiska förhållanden av den danske affärsmannen Simon Spies med reseföretaget Spies (1956) och i Finland av Kalevi Keihänen som grundade företaget Turistimatkat Oy 1954 och Keihäsmatkat 1965.

De flesta har erfarenhet av paketresor och många har också fotografier från den här typen av resor. Före 1950-talet är det dock mer sällsynt med foton tagna av den så kallade vanliga människan som fritidsresenär. Visst fanns det enskilda finländska resenärer som varken var författare, konstnärer eller vetenskapsmän, men sannolikheten att de var utrustade med kamera är liten. Även om de reste med kamerautrustning hör det till ovanligheterna att deras fotografier skulle ha blivit sparade för eftervärlden i ett arkiv. Ännu mindre troligt är att de skrivit om sina resor. Alla ovannämnda faktorer har påverkat urvalet i *Med kamera och koffert*.

Förebilder och guider

Även om resenärer tidigare inte alls hade samma möjligheter att på förhand undersöka resmålet som en resenär har i dag hade de ändå tillgång till reseskildringar, tidningar och bilder – först målningar och senare fotografier. Reseskildringar har genom sina beskrivningar av främmande länder, folk och natur fungerat som guider och inspirationskällor för hugade resenärer. Till klassikerna inom den finländska reselitteraturen hör naturforskaren Reinhold Ferdinand Sahlbergs *En resa kring jorden 1839–1843. Anteck-*

ningar från Sydamerika, Alaska och Sibirien (2007), orientalisterna Georg August Wallins omfattande anteckningar från sina resor till Egypten och Arabiska halvön på 1840-talet (utgivna 2010–2015) och *Ett halvår i Nya Verlden. Strödda resebilder från Förenta Staterna* (1889) av kvinnosakskvinnan, politikern och författaren Alexandra Gripenberg. Bland de många finländska resenärer som vistats i Italien finns författaren och professorn Fredrik Cygnæus som gjorde en lång utrikesresa 1843–1847. Det är tydligt att nordiska författare, som redan tidigare rest och skrivit reseskildringar, påverkade andra resenärer. Exempelvis läste Cygnæus före sin resa Carl Augustin Ehrensvarlds *Resa till Italien 1780, 1781, 1782* och tog starkt intryck av den. Författaren och konstvetaren Göran Schildt, vars fotografier finns med i denna bok, hör också till dem som reste i Medelhavsområdet och öste ur den europeiska kulturtraditionen. Av hans många resor till området är resan med segelbåten Daphne 1954–1955 den längsta. Resan, som han företog tillsammans med hustrun Mona Schildt (f. Morales), varade nästan nio månader och gick via Grekland och Turkiet till Beirut och Alexandria, och därifrån vidare längs Nilen. Denna resa skildrar Schildt i *Solbåten. Med Daphne på Nilen* (1956) och i *Ikaros' hav* (1957).

Förutom reseskildringar utvecklades även ett nytt slags hjälpmedel för resenärer på 1800-talet, nämligen reseguiden. Karl Baedeker började med hjälp av sina anteckningar från resor han gjort i Europa ge ut reseguider över flera städer och områden. Den första var *Rheinreise von Mainz bis Köln; Handbuch für Schnellreisende*, en omarbetning av en guide skriven av J. A. Klein 1828 som Baedeker utgav i fransk översättning 1832 och som tysk utvidgad utgåva 1839. Böckerna innehöll inte bara kartor och tips på vad man borde se,

var man borde äta och hur man skulle resa utan också information om vad saker kostade, till exempel hur mycket man betalade en portier som hjälpte en med väskorna i Koblenz. Område efter område kartlades och varje reseguide grundade sig på Karl Baedekers egna resor eller på redogörelser av någon pålitlig vän. Guiderna började ges ut också på engelska och den första utkom 1861 – en ”Baedeker” blev synonymt med guidebok.³ Den svenska journalisten och författaren Ellen Rydelius kallades i folkmun för Sveriges Baedeker. Hon skapade den moderna svenska guideboken när två väninnor bad henne skriva en reseguide över Rom där hon vistades. *Rom på 8 dagar* kom ut 1927.⁴ Den finländske författaren och professorn Emil Zilliacus skildrade sina resor till Italien och Grekland i bland annat *Pilgrimsfärder i Hellas* (1923) och *Romerska vandringar* (1924).

Andra hälften av 1800-talet och sekelskiftet 1900 kännetecknas av upptäckarlust som riktade sig till tidigare okända folk, kulturer, länder, platser och landskap och som ledde till utvecklingen av antropologin. Filosofen och antropologen Edvard Westermarck och hans studenter Hilma Granqvist, Rafael Karsten och Gunnar Landtman skrev populära reseberättelser vid sidan av sina vetenskapliga arbeten från fältarbete i Nordafrika, Mellanöstern, Sydamerika och Sydostasien. Westermarck gav ut *Sex år i Marocko* 1918 medan Gunnar Landtman utgav de populära reseskildringarna *Nya Guinea färden* 1913 och *Ett sagoland och dess infödingar* 1931. Deras arbeten lästes av den bildade publiken och deras fotografier av människor och sedvänjor i områden de undersökte kom säkerligen att prägla synen på ”de andra”. I likhet med de effektivare fortskaffningsmedlen bidrog reseguiderna och skildringarna, som vanligen var rikt illustrerade, till att sänka tröskeln

för resande. Människor ville göra sin egen resa och ta sina egna bilder, vilka i sin tur sporrade nya resenärer att utforska världen.

Hälsa, inspiration och rekreation

De tidigaste resenärerna reste för att bedriva handel eller för att gå på pilgrimsfärd. När Emil Zilliacus i *Pilgrimsfärder* skriver om färder i Grekland och Italien anspelar han dock inte bara på en uråldrig tradition av resande till heliga platser. Bland de tidiga 1900-talsresenärerna var målet för ”pilgrimsfärden” lika ofta kulturskatter som kristendomens heliga platser. Pilgrimen kunde också hysa förhoppningar om bättre hälsa eller till och med mirakelkurer, och hälsa har fortsatt att vara en vanlig orsak till att resa utomlands. Från och med 1700-talet blev det vanligt för välbemedlade patienter att söka sig till orter som betraktades som hälsosamma till sitt läge och till kurorter med hälsobrunnar. Den lokala omgivningens betydelse för hälsan har långa traditioner och teorin om *miasma*, det vill säga dålig luft, går tillbaka till den grekiska antikens Hippokrates. Även om miasmateorin var på tillbakagång vid inträdet till 1900-talet var det vanligt att läkare rekommenderade vistelse i bergen eller vid havet för den hälsosamma luftens skull. Semesterorter vid havet började etableras på 1700-talet och även havsbad började rekommenderas – bad utomhus förekom vid mitten av 1800-talet vid bland annat Ulrikasborgs bad- och brunnsinrättning i Brunnsparken i Helsingfors.⁵

Vid sidan av många populära kurorter i Tyskland blev Medelhavsområdet populärt bland hälsoreesenärer på grund av det behagliga klimatet. Särskilt den franska Rivieran eller Azurkusten utvecklades i slutet av 1700-talet till ett rekreativt område, där den engelska

överklassen kunde sköta sin hälsa och tillbringa vintern i ett angenämt klimat. Från och med 1860-talet blev det möjligt att resa till Rivieran med tåg och redan 1865 besöktes området av hundratusen resenärer. Förmögna familjer lät uppföra villor på Rivieran och bland andra den finländske ingenjören Carl Constantin Collin byggde sin Villa Huovola i art nouveau-stil på Promenade des Anglais i Nice 1911.⁶ Fotografierna från Rivieran i denna bok är tagna av Eugenie Boije af Gennäs och Valborg Wallensköld, som ofta tillbringade vintrarna med familjen på ett hotell i staden Le Cannet i närheten av Cannes. Bilderna skildrar sekelskiftets strandliv, tennis, restauranger och hotell. Med tiden började även författare, konstnärer och filmstjärnor söka sig till Rivieran och efter första världskriget blev kusten populär bland den bredare medelklassen. Från och med 1920-talet, då inte bara havsluft och bad utan också solbadande blev populärt, började hotellen hålla öppet även under sommarmånaderna.

Även om resandet i början av 1900-talet ofta var mödosamt såg många konstnärer det som en del av sitt värv att resa, dels för att hitta lämpliga motiv, dels för att umgås med och inspireras av andra konstnärer. Det uppfattades nästan obligatoriskt att företa åtminstone en resa till Frankrike eller Italien, men vissa konstnärer vågade sig även längre bort. Bildkonstnären Arthur Harald Gallén var något av en globetrotter. Gallén, vars far var halvbror till Akseli Gallen-Kallela, reste för att hitta motiv för sina exotiska landskapsmålningar men också av hälsoskäl och bildningsintresse. Paris var det främsta resmålet för tidens konstnärer och hit sökte sig även Harald Gallén 1902 – huvudparten av resan från Lübeck till Paris gick han till fots. År 1906 återhämtade han sig från tyfus i Spanien och Marocko, men följande år reste han vidare till Italien. Åren 1908–1911

finner vi Gallén i Nordafrika som *chargé de mission* för konstnärliga ändamål i Algeriet och Marocko, dit han blev utsänd av guvernörsämbetet i Algeriet. Kort därpå, år 1912, reste han till Egypten och Palestina, medan han två år senare befann sig i Asien där han bland annat besökte Japan och Kina. På fotografierna från resan uppträder han ibland i shorts och tropikhjälm i enlighet med tidens mode som för tankarna till kolonialism och imperialism. Gallén hade för avsikt att ge ut en reseskildring över en resa till Indien och Ceylon; i hans arkiv finns ett manuskript som dock aldrig blev publicerat.⁷

Gallén, liksom de senare resenärerna Göran Schildt och Werna Ulfves, är en av de många nordbor som sökte sig till Italien. Motivet var en längtan efter en molnfri himmel med varma dagar och milda nätter men nordborna har också diktat, sjungit och drömt om Italien som ett centrum för kristenheten, antiken, konsten, renässansen, barocken, operamusiken och romantiken. Förhållandet till Italien är ett exempel på den romantisering och idealisering som nordeuropéer hängav sig åt i bildkonst och litteratur på 1800-talet och ännu in på 1900-talet. För resenärer från Norden framstod italienarna som ett exotiskt och ursprungligt folk, och man framställde dem gärna som naiva och temperamentsfulla. För resenären var det just kontrasten till hemlandet som var viktig och Sydeuropa stod för det annorlunda.⁸

Världshandel och kolonialvaror

Resandets historia går hand i hand med kolonialism och handelsförbindelser med avlägsna länder. Kolonialismen skapade ofta den infrastruktur som möjliggjorde resorna till andra kontinenter. Till exempel har det vetenskapliga resandet ofta företagits i koloni-

alismens fotspår. På 1900-talet erövrades fortfarande nya kolonier, även om en avkolonisering redan var igång på andra håll. Den koloniala världsordningen präglade såväl den mentala geografin som kulturen och vardagen. Också i Finland hade folket blivit beroende av kolonialvarorna kaffe, te och kakao som importerades av bolag som Oy Gustav Paulig Ab.⁹ En av fotosamlingarna i denna bok skildrar Eduard Pauligs första resa till Amerika vintern och våren 1927. Syftet med den fem månader långa resan var att inspektera kaffeplantager, skapa kontakter till kaffeproducenter och andra affärsföretag samt välja ut produkter för försäljning i Finland. Med sig hade Paulig sin kamera och han fotograferade flitigt. I sina bilder skildrade Paulig pittoreska vyer i Syd- och Centralamerika och arbetsmoment i kaffeframställningen, men också det dynamiska urbana livet i Förenta staterna.¹⁰

Två av bokens resenärer bidrog till att introducera teet i Finland. Harald Furuhjelm, som reste till Java 1900–1901 med sin första fru Ida Baud, öppnade efter resan Java Théaffär i Helsingfors, en partihandel som fortsatte sin verksamhet in på 1930-talet. Generalmajoren och ingenjören Frans Nyberg d.ä. grundade 1903 ett företag som importerade kinesiskt te.¹¹ Nyberg hade sadlat om efter en framgångsrik karriär i ryska armén och ägnade sig åt affärer från och med 1881. Han blev anställd av företaget Nobel och till hans uppgifter hörde bland annat att överse bolagets expansion i Ryssland och Europa. Trakten kring Kaspiska havet och särskilt Baku var ett viktigt oljeproduktionsområde där bröderna Nobel hade grundat ett naftabolag. Ett av bokens kapitel skildrar en resa till dagens Turkmenistan och Uzbekistan som Nyberg gjorde tillsammans med sin son Frans 1902. Anledningen till resan var de oljeaffärer som Nyberg gjorde för bolaget Nobels räkning. Under

resan tog Frans d.y. ett stort antal fotografier. Hans blick är turistens; bilderna föreställer såväl pittoreska miljöer i tempel och basarer som kirgiser utanför sina jurtor i närheten av Tasjkent samt beslöjade judiska kvinnor och barn i Samarkand. Det främmande och annorlunda står i kontrast till de västerländska rese-
närerna i sina kostymer.

Barnläkaren Bernhard Landtman, son till den vitt bereste antropologen Gunnar Landtman, reste i egenskap av läkare. Europeiska läkare har under tidigmodern och modern tid ofta sökt sig utomlands antingen för att praktisera som läkare på fashionabla kurorter, som läkare på fartyg eller i egenskap av botaniker för att undersöka främmande flora. När Bernhard Landtman, vars färgfotografier från Indien 1950 ingår i boken, gjorde sin resa var tiden en annan. Landtman reste som expert för Världshälsoorganisationen WHO och möjligen också av humanitära skäl. I Indien var Landtman stationerad i New Delhi men reste omkring i landet, förde en ”medicinsk dagbok” och tog ett stort antal fotografier.¹² Han framstår både som ett led i traditionen av resande läkare och som en föregångare till läkare som engagerar sig i humanitärt arbete inom ramen för Röda Korset och organisationer som Médecins Sans Frontières.

Bilder från resan

I likhet med det vetenskapliga resandets historia är resefotograferandets historia sammanflätad med kolonialismens historia. Under senare delen av 1800-talet företogs otaliga topografiska upptäcktsfärder, där fotografer dokumenterade olika platser över hela världen. Några av föregångarna inom detta område var fotograferna Hippolyte Bayard, Gustave Le Gray, Henri Le Secq och Édouard Baldus.¹³ Intresset för avlägsna

platser växte i och med att fotografier började publiceras i tidskrifter. Redan på 1850-talet grundades fotografieringssällskap i Frankrike och Storbritannien medan den första amatörfotografklubben i Finland bildades 1889. Den tekniska utvecklingen gjorde det så småningom möjligt för resenärer att bära med sig en kamera. Tack vare fotograferingen blev det möjligt att återge en plats och delar av den lokala kulturen i ett avlägset land på ett mer objektivt sätt; resenären fotograferade det hen såg utan att kunna manipulera bilden. Tidigare hade man behövt förlita sig på andra resandes subjektiva, ofullständiga och ibland inkorrekta återgivningar. Samtidigt är det viktigt att notera att fotografens blick samt valet av motiv och komposition påverkar slutresultatet – fotografier är aldrig helt objektiva.

Det första resefotografiet, som föreställer en gatuscen i Frankrike, anses ha tagits av den franske uppfinnaren Joseph Niépce 1825. Affärsmannen Pierre-Gustave-Gaspard Joly de Lotbinière gjorde en resa till Grekland 1839 och han anses vara den första som med den tidiga fotoprocessen dagerrotypi avbildade Akropolis och andra vyer i Aten. Han reste sedan vidare till Egypten och Mellanöstern, där han tog ytterligare 92 bilder och många av dem blev senare publicerade i hans bok *Excursions daguerriennes* 1840. Maxime Du Camp och Gustave Flaubert förtjänar också ett omnämnande i resefotograferingens historia. De två fransmännen reste 1849 i Nordafrika och Mellanöstern och hade med sig sin kamerautrustning. Med kalotypi, den första fotografiska negativ-positivprocessen, kunde de producera många kopior av en bild. År 1852 presenterade de sina bilder i bokform och i denna första bok med resefotografier kunde läsarna få en glimt av sfinxen och pyramiderna i Giza. Ungefär samtidigt fotograferade en annan pionjär, George Bridges, sina resor i Egypten

och Medelhavsområdet på 1 500 pappersnegativ. Engelsen Samuel Bourne, som reste till Indien 1862 och stannade där i sju år, var den första som fångade västra Himalaya på bild. På grund av svårigheterna med att fotografera på hög höjd och den tunga utrustningen – han hade 40 betjänter med sig som hjälpte honom att bära den – var uppgiften inte lätt.¹⁴

I slutet av 1840-talet växte Roms betydelse som ett centrum för amatörfotografer. En begåvad konstnär som först målade i olja och sedan övergick till fotografering var skotten Robert McPherson, som bodde och verkade i Rom i några år. Gustavo Eugenio Chauffourier från Palermo var en annan av de skickliga fotograferna som vistades i Rom. Han kom till staden 1871 och fotograferade flitigt bland annat regionens offentliga byggnader. Varje stor stad i Italien hade sin stab av meriterade fotografer och efter att de etablerat sig började de fotografera även på mindre orter i Italien och i utlandet. Giorgio Sommer, ursprungligen från Frankfurt, var baserad i Neapel och är känd för sina fotografier av vulkanen Etna, tagna åren 1860–1880. I slutet av 1800-talet var Mellanöstern ett speciellt intressant studieobjekt bland europeiska intellektuella och konstnärer. Även Asien, och särskilt Japan, och Amerika var attraktiva mål.¹⁵

Alla dessa pionjärer inom resefotografering gjorde det möjligt för människor att få en glimt av länder som de kanske aldrig skulle ha haft en chans att besöka själva. Även publikationer som *National Geographic* (från 1888) och *Travel + Leisure* (från 1937) har med sina rikligt illustrerade reportage och resefotografier varit viktiga forum för att upplysa och inspirera andra att resa.¹⁶ En fotograferande journalist som senare genom sina bilder gjorde andra länder bekanta för den finlandssvenska läsekretsen var Margareta ”Marcella”

Norrmén. Hon publicerade bland annat ett sexdelat resereportage i dagstidningen *Hufvudstadsbladet* illustrerad med livfulla bilder från en resa till Nice, Madrid och Lissabon 1958. Norrmén använde en högklassig kamera och fotograferade mest i svartvitt.

På 1800-talet måste en fotograf framkalla bilderna direkt efter exponeringen, vilket betydde att de behövde bära med sig all framkallningsutrustning. I och med att den tekniska utvecklingen gjorde fotografin mer lätthanterlig och kamerorna mindre och lättare, började allt fler resa med fotoutrustning.¹⁷ Från och med 1880-talet blev det möjligt att fotografera ögonblicksbilder – snapshots. George Eastman, Kodaks grundare, uppfann 1888 en lådkamera med rullfilm. Kameran levererades med en film för hundra bilder och en bok där fotografen kunde anteckna de bilder som tagits. När filmen var full skickades kameran till fabriken för framkallning av filmen. Den nya kameratekniken blev

så populär att 13 000 exemplar såldes under det första året. Några år senare lanserades Kodak Brownie, en serie med kameror som revolutionerade fotograferandets värld. Nu blev det möjligt för amatörfotografen att bära med sig en liten kamera och en skild filmrulle som kunde framkallas i efterhand. Med tiden blev kamerorna lättare och kvaliteten på filmen högre.¹⁸

Fotografiets förmåga att återge motivet objektivt och att ett fotografi snabbt kunde produceras i många kopior var en stor fördel och hotade den etablerade konsten under första hälften av 1900-talet. På samma sätt sågs också digitalfotograferingen som ett hot när den gjorde sitt intåg i slutet av 1900-talet.¹⁹ I dagens digitala och visuella värld är varje människa fotograf och bilderna är lätta att behandla och manipulera och kan inte längre påstås vara vare sig objektiva eller äkta. Samtidigt är det enklare än någonsin att dela med sig av sina egna resefotografier och låta andra inspireras.

NOTER

1. Andolf 1990, s. 52; Kostiaainen 2008, s. 42–67; Åsvik 2020.
2. Kostiaainen 2006, s. 9.
3. Mendelson 1985 och <https://www.ctrarebooks.com/media/baedeker.pdf>.
4. Burman 2016.
5. Laakkonen, Parkko & Laurila, *Helsingin ympäristöhistoria*, https://blogs.helsinki.fi/envirohist/helsinki-etusivu/poikki_1850_vapaalla/. Se även Tommila 1982.
6. Danielsen 2011.
7. Berger 2003.
8. Åsvik 2020.
9. *Eduard Gustav Heinrich Paulig, 1889–1953*.
10. Lundgren 2018, s. 9–30.
11. "Nyberg, Frans Edvard", *Studia Biographica* 7.
12. Rosenström 2013, s. 10–13.
13. Heilbrun 1998, s. 149–167.
14. "Origins of Travel Photography".
15. Heilbrun 1998, s. 149–167.
16. "Origins of Travel Photography".
17. Johansson 2019.
18. "Origins of Travel Photography".
19. Ostrow 2007, s. 180.

LITTERATUR

- Andolf, Göran, "Turismen i historien", *Längtan till landet Annorlunda. Om turism i historia och nutid*, Stockholm: Gidlunds 1990.
- Berger, Anne-May, "Arthur Harald Gallén – konstnär, dandy och diplomat", *Källan* 2003:1, s. 3–10.
- Burman, Carina, *Vi romantiska resenärer. Med Ellen Rydelius i Rom*, Stockholm: Natur & Kultur 2016.
- Danielsen, Kenneth, *Promenade des Anglais 139. Historien om Villa Huovila, dess finska ägare och invånare*, Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 759, Helsingfors 2011.
- Eduard Gustav Heinrich Paulig, 1889–1953*, Helsingfors 1953.
- Heilbrun, Françoise, "Around the World. Explorers, travelers, and tourists", Michel Frizot (ed.), *A New History of Photography*, Köln: Könemann Verlagsgesellschaft 1998, s. 149–167.
- Johansson, Björn Axel, "Fotohistoria. Med kameran på fjärran och sällsamma vägar", 2019, *Kamera & Bild*, <https://www.kamerabild.se/nyheter/fotohistoria-med-kamera-pa-fjarran-och-sallsamma-vagar> (hämtad 14.8.2020).
- Kostiainen, Auvo "Yksilöitä ja suuria joukkoja: matkailun historialliset muutostekijät", *Muuttuva matkailu – tietoa matkailusta ja matkailuelinkeinosta*, 2006:3–4.
- Kostiainen, Auvo, "Suomalaisen matkailun historian tutkimus", *Matkailututkimus* 4, 2008:1, s. 42–67.
- Laakkonen, Simo, Matti Parkko & Sari Laurila, *Helsingin ympäristöhistoria*, https://blogs.helsinki.fi/envirohist/helsinki-etusivu/poikki_1850_vapaalla/ (hämtad 25.3.2021).
- Lundgren, Marie-Sofie, "Turistens blick. Finländska konstnärsresor i Orienten från sent 1800-tal till andra världskriget", *Finsk Tidskrift* 2018:5, s. 9–30.
- Mendelson, Edward, "Baedeker's Universe", *Yale Review of Books* 1985. Se även, <https://www.ctrarebooks.com/media/baedeker.pdf> (hämtad 23.8.2020).
- "Nyberg, Frans Edvard", Suomalaiset kenraalit ja amiraalit Venäjän sotavoimissa 1809–1917 [webbpublikation], *Studia Biographica* 7, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2006–, <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-ken-000305> (hämtad 22.8.2020).
- "Origins of Travel Photography", *Urth Magazine*, <https://mygobe.com/explore/travel-photography-origins/> (hämtad 15.8.2020).
- Ostrow, Saul, "Photography, Fine Art Photography, and the Visual Arts: 1900–2001", Michael R. Peres (ed.), *The Focal Encyclopedia of Photography. 4th edition*, Burlington: Taylor & Francis 2007.
- Rosenström, Marika, "Bernhard Landtman i ytterligheternas Indien", *Källan* 2013:2, s. 10–13.
- Tommila, Päiviö, *Helsinki kylpyläkaupunkina 1830–50-luvuilla*, 2. painos, Helsinki: Helsinki-seura 1982.
- Åsvik, Maria, "Drömmen om Italien. Finländares resor till och vistelse i Italien. En trefallsstudie", avhandling pro gradu, Åbo Akademi 2020.

EN PLATS FÖR REKREATION

HERRSKAPSFOLK PÅ RIVIERAN

Kring sekelskiftet 1900 var franska Rivieran resmålet framom andra där societeten samlades för att tillbringa vintern. Trakten drog till sig välbärgade vintergäster från hela Europa, däribland ett litet adels-sällskap från Finland. Kärntruppen bestod av fröken Valborg Wallensköld (1871–1907), hennes mor Emelie (1830–1895) samt Emelies bror, konteramiralen Axel Boije af Gennäs (1828–1903), hans fru Eugenie (1842–1906) och parets hembiträde Erika Lindblad. Tidvis fick de sällskap av andra släktingar och vänner. Sitt vinterbo, såsom Valborg kallar det i ett brev, hade de på ett hotell i staden Le Cannet i närheten av Cannes. Här vistades sällskapet om vintrarna från 1890 fram till Axel Boijes död 1903.

Många kom till Rivieran för att roa sig, men det var också vanligt att man av hälsoskäl sökte sig till det milda klimatet. Här kunde de sjukliga Axel och Emelie leva ett friare liv, medan de kalla vintrarna i Finland skulle ha tvingat dem att hålla sig inomhus. Syskonen gjorde gärna promenader i bergen kring Le Cannet, men förde mestadels ett stillsamt liv på hotellet och i dess stora trädgård. De yngre och kryare Valborg och Eugenie gjorde däremot ofta utflykter i trakten och även längre resor, bland annat till södra Italien och Algeriet.

Ett av Eugenies och Valborgs stora intressen var fotografering. Vid den här tiden var hobbyfotografering ännu ett nytt fenomen, den första amatörfotoklubben i Finland hade grundats 1889. År 1890 skriver Valborg i ett brev om Eugenie: "Hon har rysligt bråk med sina fotografiapparater, som aldrig bli riktigt i ordning, så att man kan börja fotografera. Hon har mycket storartade planer för vintern, först och främst skall hon fotografera." Fotografering krävde tålamod och experimentlusta, och det hade de båda kvinnorna. Resultatet blev inte alltid som de tänkt sig, men det finns många lyckade fotografier som ger en bra bild av nordbornas liv på sydligare breddgrader.

Fotografierna hör till Stensböle gårds arkiv som innehåller herrgårds- och personhistoria från 1500-talet till 1900-talet. Arkivet består av handlingar om gården Stensböle i Borgå och personliga handlingar som rör gårdens ägare och deras släktingar.

Kvinna fotograferar på stranden på ön Île Saint-Honorat utanför Cannes. Fotografering var ett omständligt projekt som krävde tung apparatur och ömtåliga glasplåtar. Fotografen måste också själv bemästra tekniken för att framkalla bilderna.

Axel Boije på sitt rum i Hôtel St. James i Le Cannet. Familjen reste iväg för flera månader och tog med sig personliga ägodelar såsom fotografier, tavlor och väggbonader.

Sällskapet vistades gärna i hotellets vackra trädgård. Valborg Wallensköld läser dagstidningen *Nya Pressen*, som familjen prenumererade på för att hålla sig ajour med händelserna i Finland.

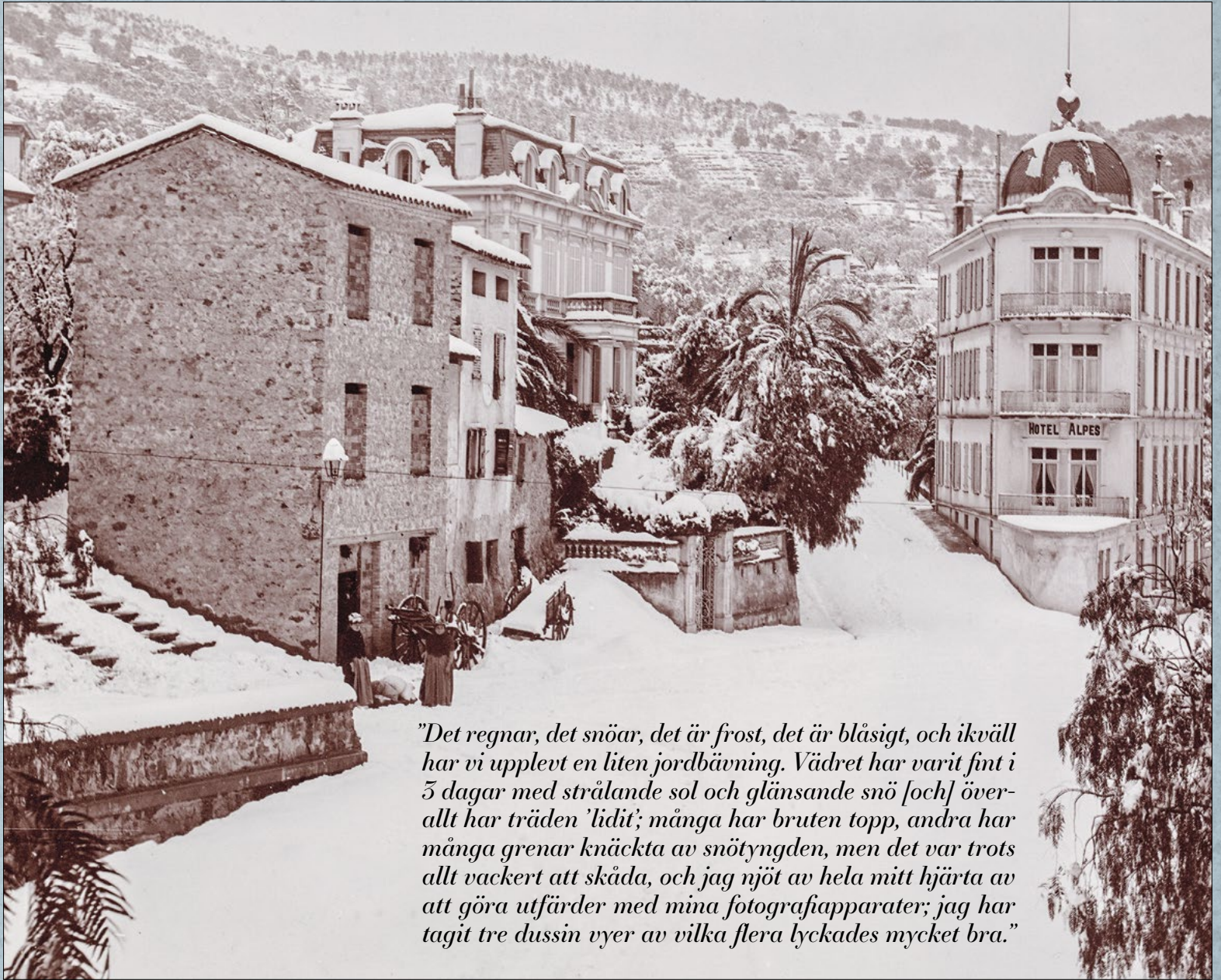
Strandliv på ön Île Saint-Honorat.

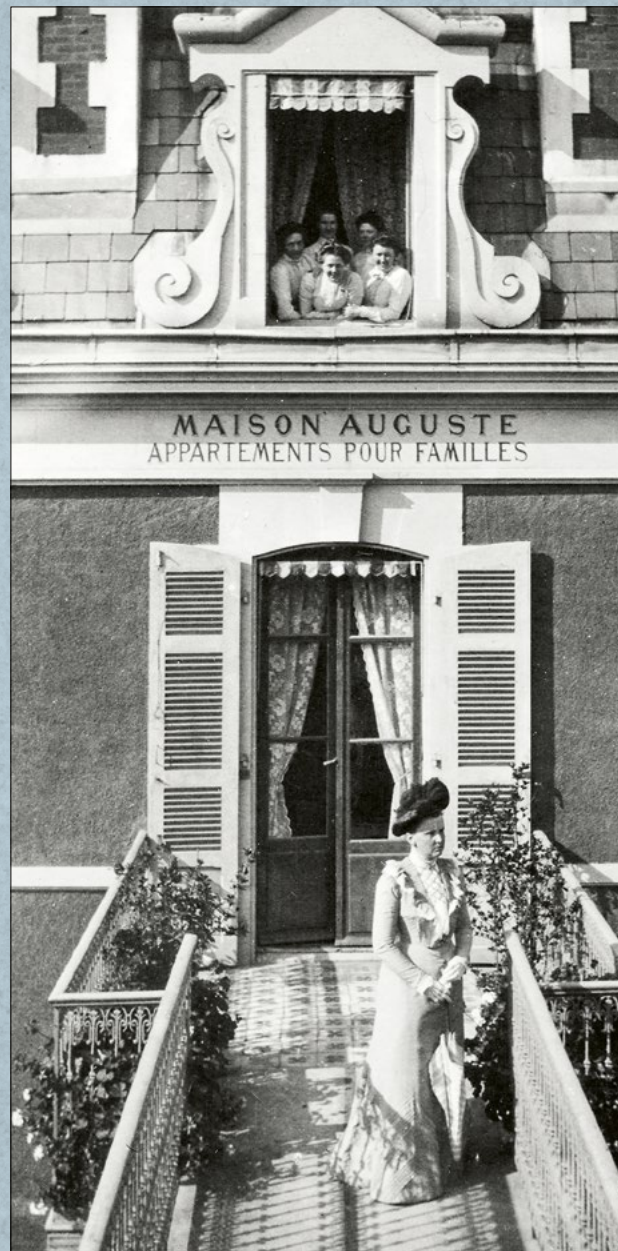

Gästerna på Hôtel St. James kunde roa sig på hotellets egen tennisplan.

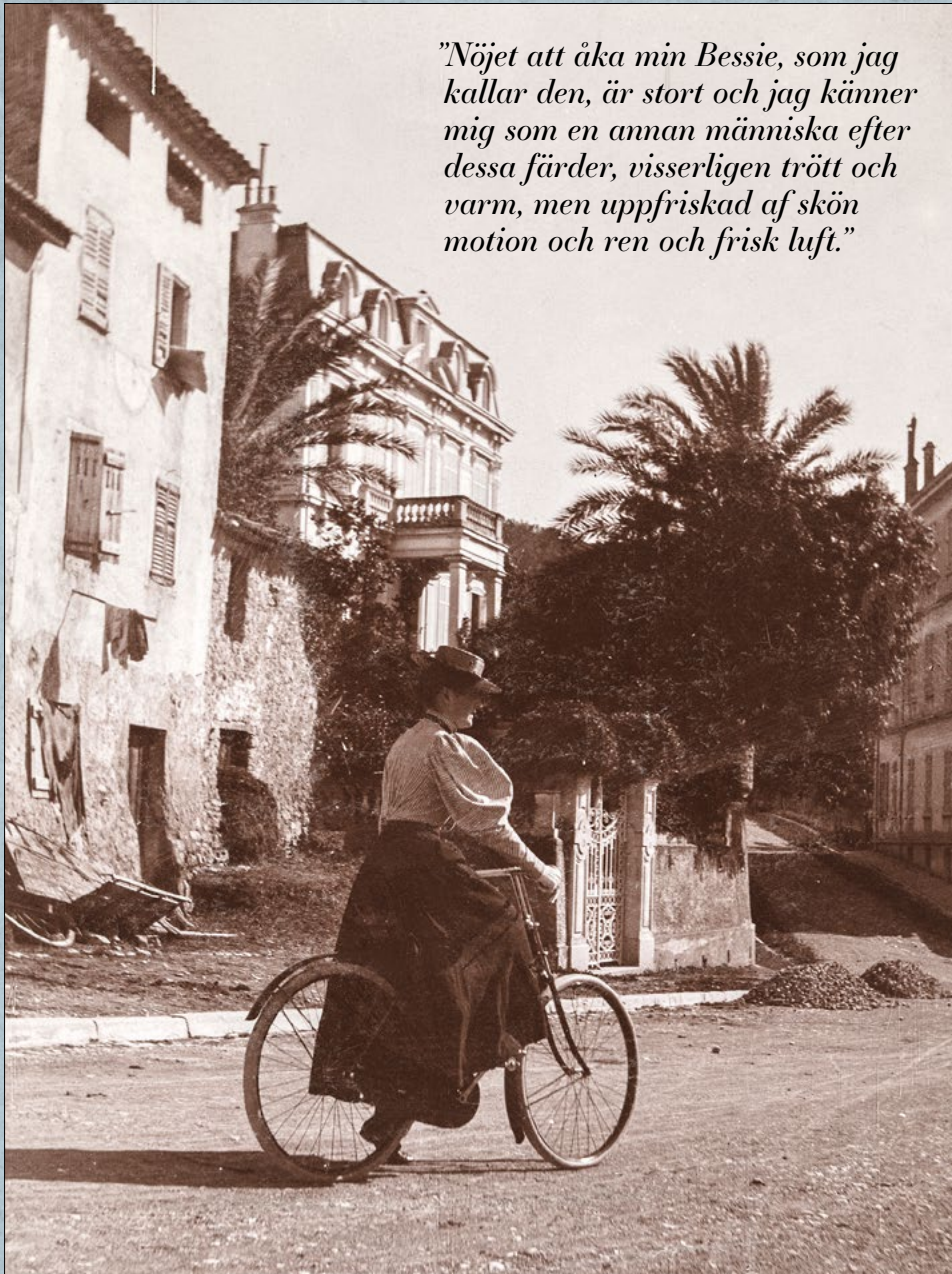

"Det regnar, det snöar, det är frost, det är blåsigt, och ikväll har vi upplevt en liten jordbävning. Vädret har varit fint i 3 dagar med strålände sol och glänsande snö [och] överallt har träden 'lidit'; många har bruten topp, andra har många grenar knäckta av snötyngden, men det var trots allt vackert att skåda, och jag njöt av hela mitt hjärta av att göra utfärder med mina fotografiapparater; jag har tagit tre dussin vyer av vilka flera lyckades mycket bra."

Lässtund på en
balkong i Cannes.

Ett glatt resällskap på
sitt hotell i Biarritz.

"Nöjet att åka min Bessie, som jag kallar den, är stort och jag känner mig som en annan människa efter dessa färder, visserligen trött och varm, men uppfriskad af skön motion och ren och frisk luft."

Valborg Wallensköld med sin cykel Bessie.

Kaffepaus på Café restaurant de France.

CAFÉ ASTU

PLANTAGEÄGARE PÅ RUNDRESA

IDA OCH HARALD FURUHJELM PÅ JAVA

Medicinekandidaten Harald Furuholm (1871–1909) från Helsingfors och den holländska baronessan Ida Baud (1876–1935) hade lärt känna varandra under en resa. De förlovade sig i februari 1899 och på hösten firades deras bröllop i Haag. I december 1900 steg makarna ombord på ett fartyg i Hamburg och en månad senare anlände de till Java, där Ida Furuholm var född och uppvuxen. Hennes mor var javanesiska och efter sin holländske far ägde hon många plantager och sockerfabriker på ön.

I ett brev hem till sin svägerska Enny Furuholm beskriver Ida Furuholm besöken till te- och sockerplantagerna. Paret välkomnades med fyrverkerier, dans och musik och beströddes med ris och mynt, vilket var det högsta hedersbevis man kunde få. ”Det är som ett triumftåg”, kommenterade hon förnöjt resan i brevet till svägerskan. Under den två månader långa vistelsen hann makarna också göra utflykter till natursköna platser, besöka kurorten Tosari och fira det javanesiska nyåret i sultanens palats i Djocja.

Från resan till Java har det bevarats några fotografier som ger oss glimtar av det som paret Furuholm fick uppleva. En av bilderna visar unga män som tävlar i påklättring, det lokala styrketävlingen lockade en stor publik, och det gjorde också de långväga gästerna vart de än kom. Folksamlingen vid Soekodono tågstation och den praktfulla äreport som rests vid ortens sockerfabrik berättar om den pompa och ståt med vilken ägaren och hennes make togs emot.

Makarna Furuholm återvände till Finland på våren och i september samma år öppnade de Java Théaffär i Helsingfors. Det var en partihandel som sålde te från odlingarna på Java, och var verksam ännu in på 1930-talet. Däremot blev Harald och Ida Furuholms äktenskap inte långvarigt och de gifte båda om sig 1904.

Fotografierna från Javaresan förvaras i Släkterna Furuholms och Golowins arkiv, som innehåller handlingar rörande Enok Hjalmar Furuholm och hans familj samt sondottern Maggie Golowin, hennes make Leo Golowin och andra personer inom släkten Golowin.

”Mitt land är verkligen ett magnifikt land med alldeles speciell charm.”

Paret Furuholm på sin bröllopsdag i september 1899 tillsammans med brudtärnorna. Drygt ett år senare åkte de med båt från Hamburg via Suezkanalen till Batavia på Java. Under resans gång skickade de vykort till släktingarna i Finland.

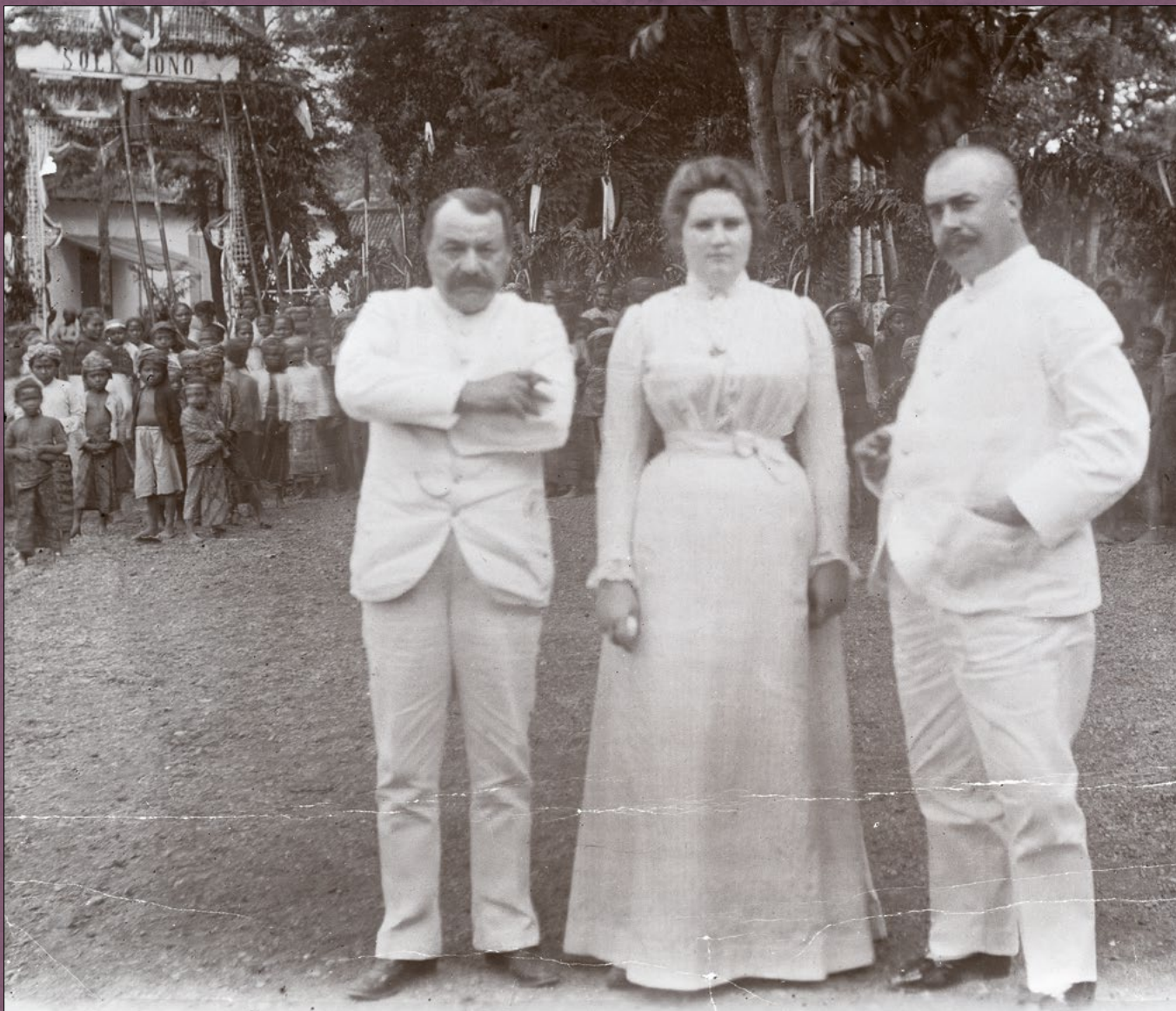
"En härlig resa tillsvidare. Warmt och ingen sjö. 'Hamburg' är en mycket gentil båt."

Kvinnor som sorterar te.

Paret Furuhjelm och andra passagerare ombord på oceanångaren S/S Hamburg.

Den europeiska personalen vid Soekodono sockerfabrik poserar för kameran. I bakgrunden ses lokalbefolkningen och äreporten som rests för att välkomna de långväga gästerna.

På Soekodono tågstation tillsammans med sockerfabrikens administratörer och ett musikkapell.

*"När vi reste från Soekodono till Pasoeroean
åkte också musikkapellet med oss & det var så
roligt vid varje stopp spelade de glada melodier."*

"När vi kom till administratörens hus sköts det 3 x med en kanon & den holländska nationalsången spelades av ett musikkapell som hyrts för dagen."

Festligheter med många slags inslag ordnades till Ida Furuhjelm's ära. Än i dag är påklättring en populär sport i Indonesien.

Ett hus som tillhörde någon av de fabriks- och plantageadministratörer Ida och Harald Furuhjelm mötte under sin resa. I flaggstången vajar den nederländska flaggan.

TILL FJÄRRAN SAMARKAND

FRANS NYBERGS TRANSKASPISKA RESA

Frans Nyberg d.y. (1882–1962) företog 1902 en resa som de flesta av hans studiekamrater vid Polytekniska institutet i Helsingfors endast kunde drömma om. Tillsammans med sin far Frans Nyberg d.ä. reste han till Transkaspien, det vill säga nuvarande Turkmenistan, Kazakstan samt Uzbekistan med den mytomspunna staden Samarkand.

Frans Nyberg d.ä. arbetade vid den här tiden för Emanuel Nobels oljebolag i Baku, huvudstaden i dagens Azerbajdzjan vid Kaspiska havet. För att pigga upp sin son som led av studieleda tog han honom med på en av sina arbetsresor söderut. Färden gick med tåg från Viborg, via Moskva över det enorma ryska slättlandet till Baku och därifrån vidare med ångbåt över Kaspiska havet. Därefter fortsatte far och son med järnvägen österut och efter en månad från start nådde de resans slutmål Tasjkent.

Frans Nyberg d.y. dokumenterade resan genom fotografier och minnesanteckningar. "Fotografiapparaten" hade han fått i gåva av sin far före avresan. "Den var utrustad med allehanda finesser av 90-talsmodell, måste avståndslas och var försedd med rörlig bländare." I Baku fick Frans Nyberg d.y. "ingående undervisning i konsten att begagna en

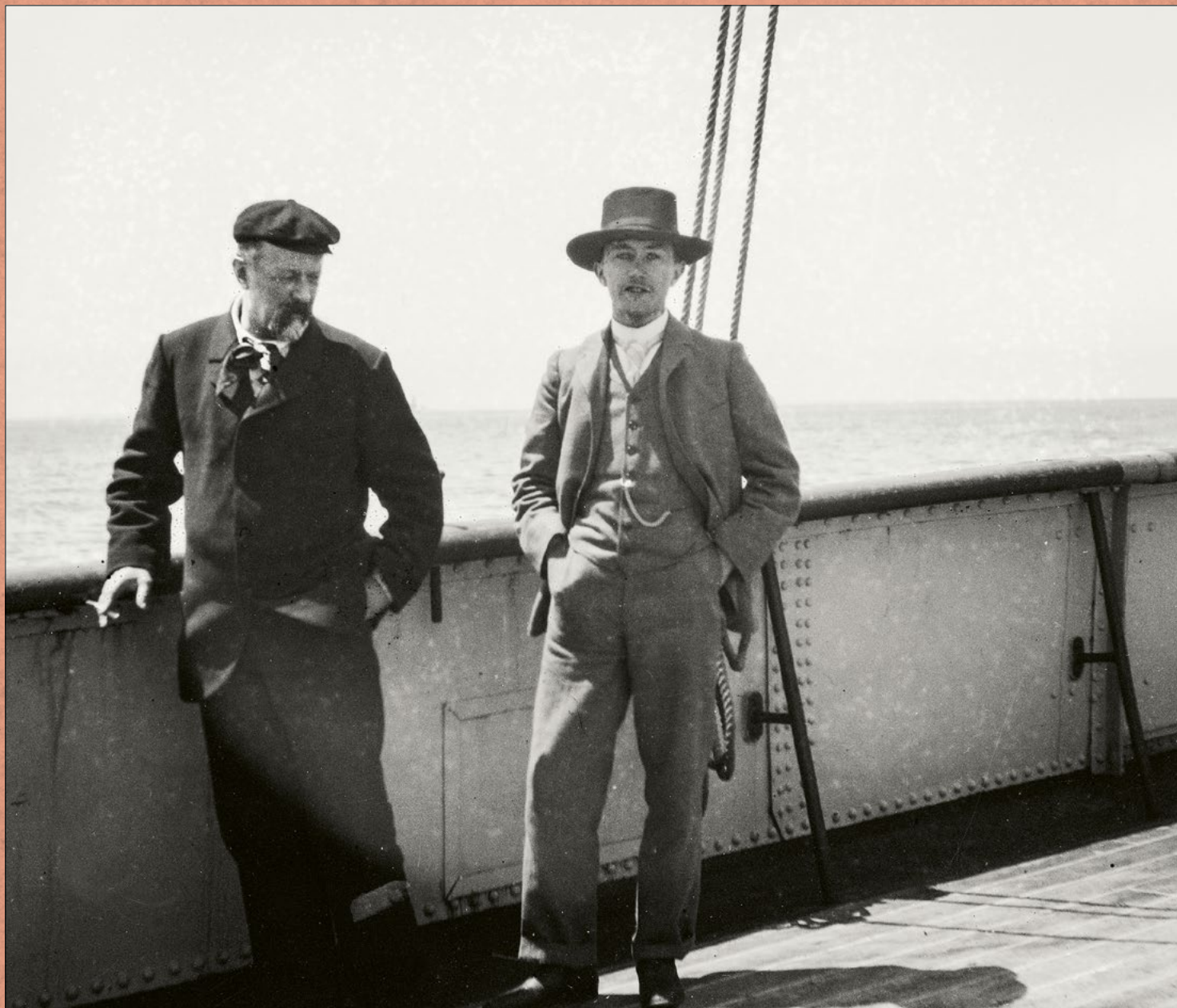
dylik apparat" av ingenjör Malm vid Nobelska bolaget, som också hade ett eget mörkrum. Genom sitt nyvunna fotografieringsintresse fångade Nyberg för honom exotiska miljöer i tempel, basarer och på torg. Han fotograferade forna palats och annan arkitektur som intresserade honom mycket, och kom också med sin kamera ogenerat nära sina mänskliga motiv som representerade olika etniska grupper.

Väl hemma i Finland igen utexaminerades Nyberg som arkitekt 1903, men fortsatte studera tekniska ämnen och konst i både Schweiz och Sverige. Han anställdes som ritare på Eliel Saarinens arkitektbyrå men med tiden tog måleriet över alltmer. Mest känd är han för sina etsningar och akvareller med Borgåmotiv. Nyberg var på 1920-talet teckningslärare i Borgå och verkade efter det som intendent för Borgå museum i tjugo år. Han höll flera utställningar, skrev tidningsartiklar om konst och gav 1933 ut boken *Etsauksia – Etsningar*.

I det omfattande Nybergska släktarkivet bildar Frans Nyberg d.y:s samling en större enskild helhet som utöver fotografier innehåller olika slag av manuskript och handlingar av personlig karaktär.

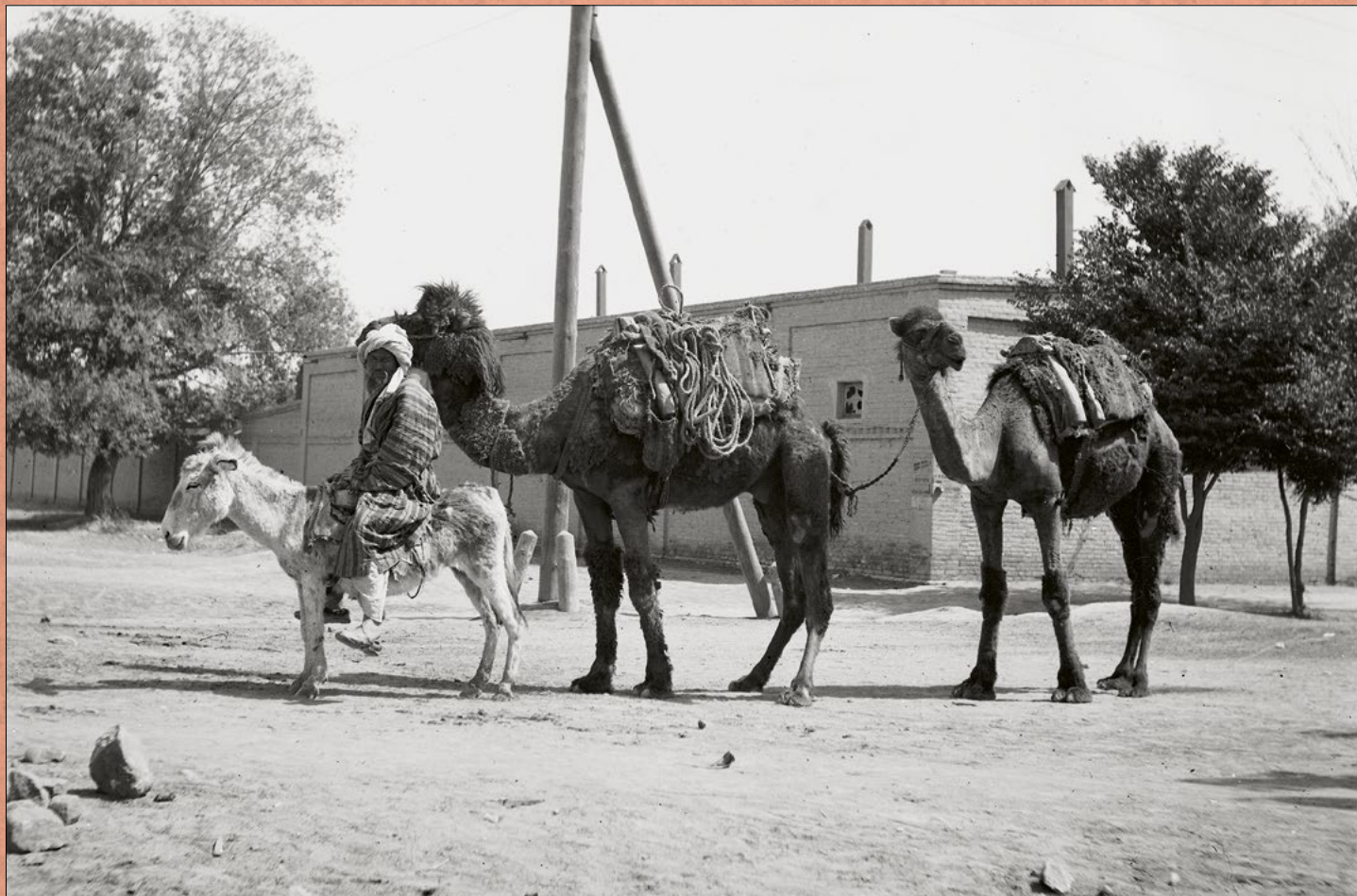
Nobelbolagets fabriker i Baku där nafta- och bensenångorna låg som en hinna över den "svarta staden".

"Maskinernas dova dunk, dunsterna från maskinrummet, röken, luften, vidderna - vad kunde man önska mera!" Frans Nyberg d.y. (t.h.) med kapten Falck på tankångaren Talmud på resan över Kaspiska havet.

*”Gruppen på stationen var bjärt iögonenfallande, resliga, ståtliga gestalter av en manlig, vild skönhets-
typ, klädda i dräkter med något krigiskt i sig [...].”*

En grupp turkmener och stationsinspektör
Ahnger med döttrar på tågstationen i Tjardzjou
(i dag Türkmenabat).

Kameler och en åsneryttare i Tjardzjou. Nyberg berättar i sina
minnesanteckningar om att ”Bakinsk” petroleum och bensin fördes
på kamelryggar i långa karavaner söderut genom bergspassen.

”En annan eftermiddag besökte vi en förstadslignande plats, ett judekvarter där vi lyckades få ett helt sällskap av förnämligast judiska kvinnor, barn och män att låta fotografera sig. Kvinnorna av juda, gingo – ehuru icke mohammedaner – alla omsorgsfullt besløjade för att inte inför den

mohammedanska majoriteten av befolkningen framstå som förfallna och fala varelser. Vi fingo dem övertalade att taga av sig slöjorna, men först sedan vi bakom några döljande byggnader kunde vara skyddade för mohammedansk insyn från allfartsvägen [...].”

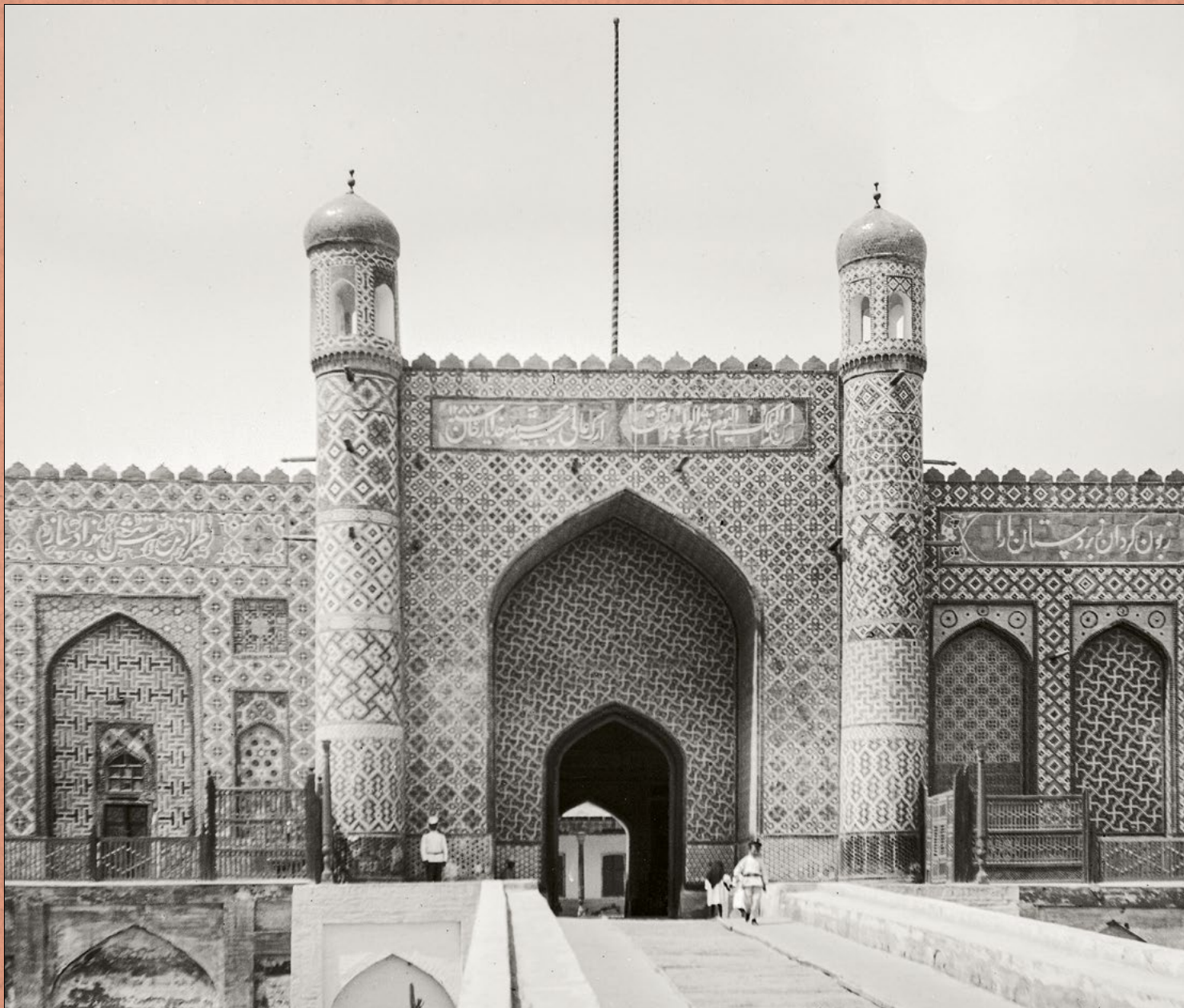
Judiska kvinnor och barn i Samarkand.

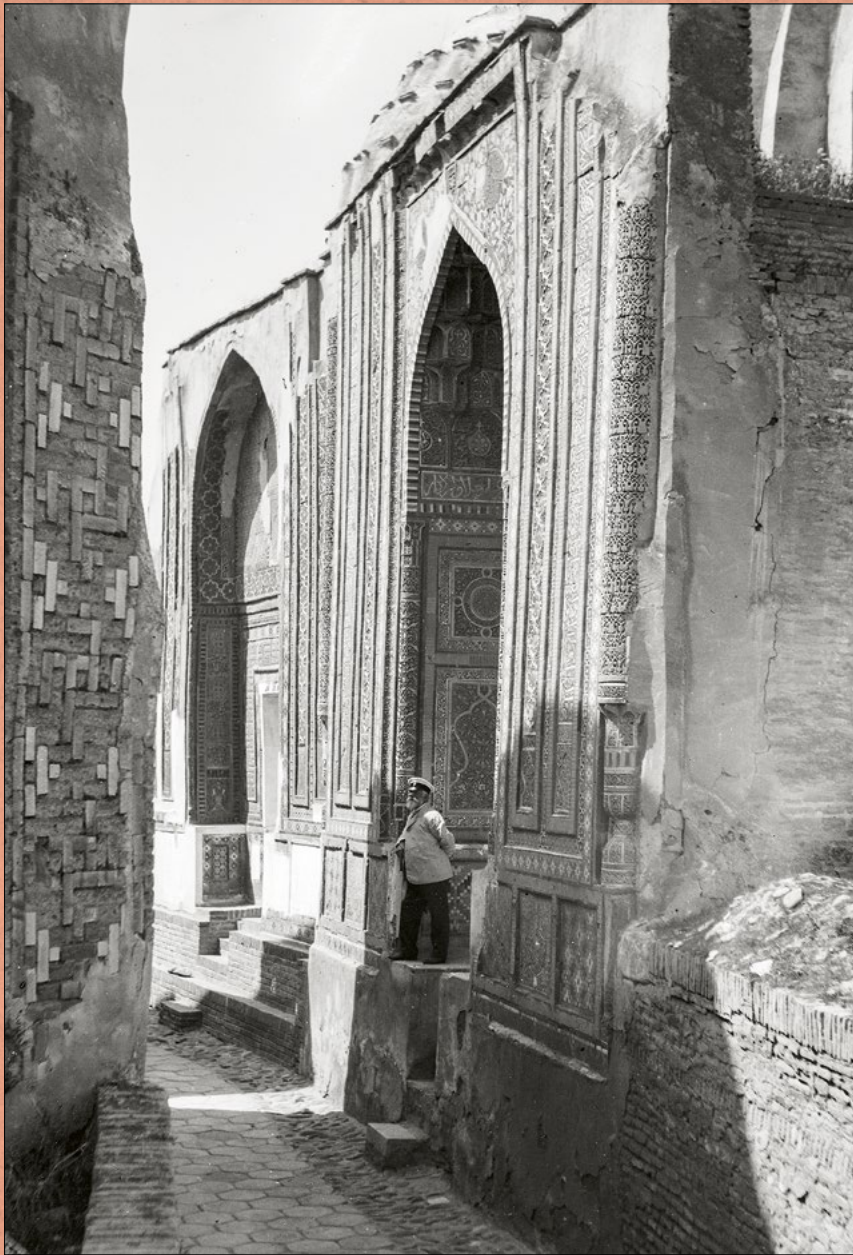

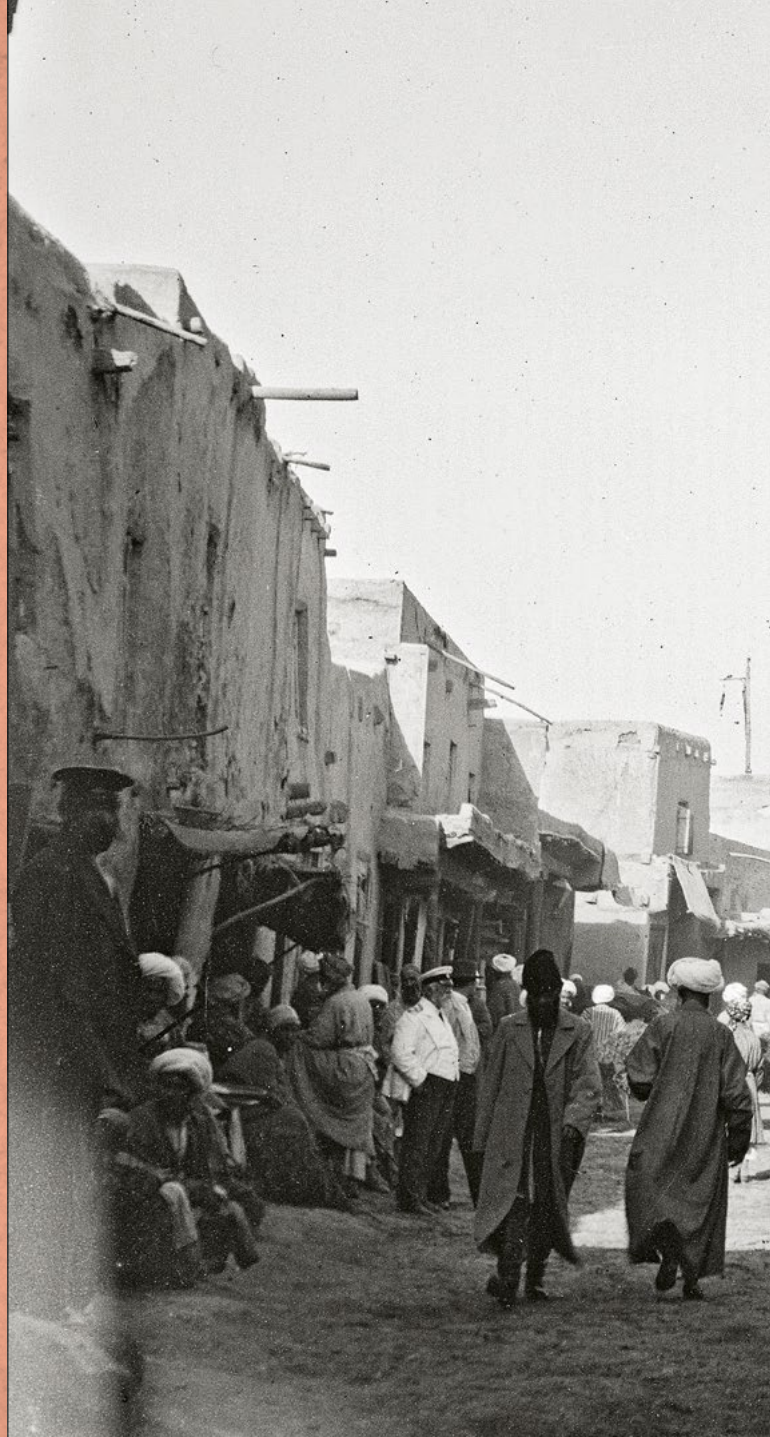
Universitetets inre gård i Samarkand, "en klang av österns prakt och asiatisk mentalitet".

Khanens forna palats i Kokand, "i den 'kända världens' utkanter", dit far och son Nyberg gjorde en avstickare. Palatset användes som kansli, kasern och magasin av den ryska militären.

Frans Nyberg d.ä. framför en mosaikbklädd fasad i Samarkand.

Kommers på torget i Buchara.

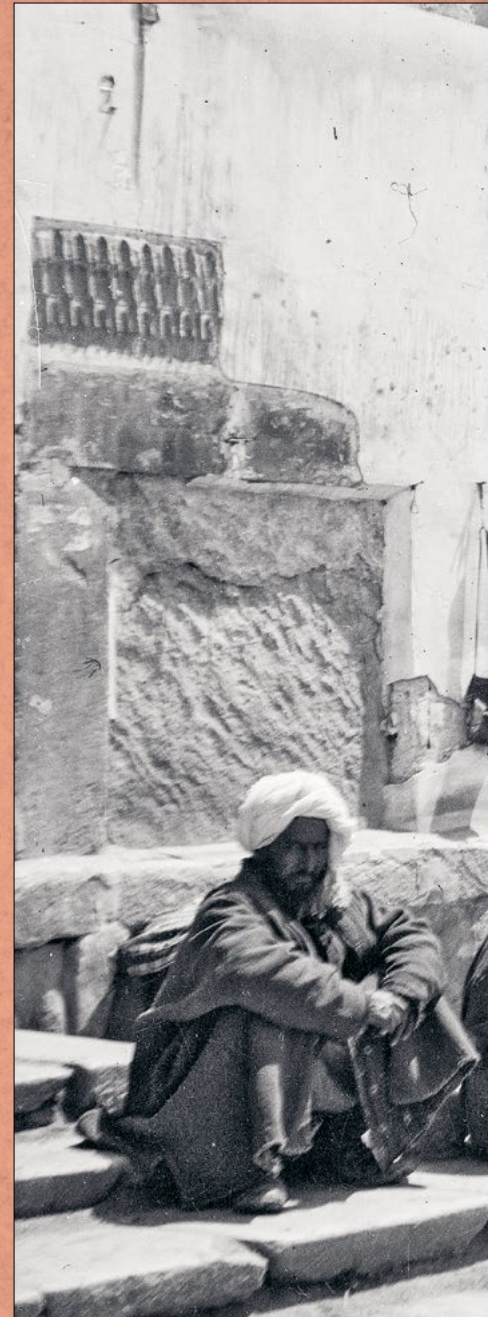
"Torgscenerna voro i livlighet och pittoresk brokighet förmer än alla motsvarande scenerier jag sett annorstädes. De saluförda artiklarna, grönsakerna, frukterna och mattständen – och försäljarna – och menigheten som stimmade mellan raderna av stånd!"

"[...] grupper av piprökande, skäggiga och allvarliga muselmän, inbegripna i samtal – och här och där någon vanför tiggare eller någon gammal 'filosof' som satt för sig själv på marken med vattenpipan framför sig."

Tedrickande sarter på basaren i gamla staden i Tasjkent. Härifrån gick resan åter västerut och från Astrachan fortsatte Nyberg d.y. ensam återfärden till Finland. Fadern skulle ännu besöka "några ryska städer utan särskilt intresse".

Kirgiser med jurtor invid en station i närheten av Tasjkent.

KONSTNÄR I TROPIKHJÄLM

HARALD GALLÉN I JAPAN OCH KINA

Konstnären Harald Gallén (1880–1931) var en sann kosmopolit. Han bodde en stor del av sitt liv utomlands, och reste när och fjärran för att finna motiv för sin konst. Han lät sig inspireras av såväl Indiens tempelområden och Marockos ödemarker, som Bretagnes kust och Lapplands fjällandskap. Till hösten brukade han återvända till Finland för att ställa ut verk från sina senaste resor. De mottogs inte alltid väl av kritikerna, men bland allmänheten var hans målningar och etsningar populära. Han hade också kunder i högadliga kretsar i Europa.

I början av 1914 begav sig Gallén på en lång resa till Fjärran Östern. Han reste i ett par månaders tid omkring i Indien och på Ceylon, och tog sig sedan via Shanghai till Japan. Av ekonomiska orsaker gjorde Gallén avkall på bekvämligheten och reste i tredje klass. I brev till en väninna berättar han om besök till helgedomar, te- och badhus och annat han fick uppleva under sin Japanresa. Den månadslånga vistelsen i Japan är också dokumenterad i bilder. Fotografierna visar Gallén på besök i den gamla tempelstaden Kamakura och de heta källorna i Miyanoshita, medan traditionellt klädda kvinnor vid den stora Buddhastatyn i Kobe och en grupp skolflickor på utflykt ger inblickar i det lokala livet.

Från Japan reste Gallén vidare till Kina, där han främst vistades i den tyska hamnstaden Tsingtao och i Peking. Vi ser honom posera vid huvudstadens palats, tempel och andra sevärdheter, ofta tillsammans med människor han träffat under resan. Det finns också fotografier från hans besök till det heliga berget Taishan. Det ståtliga berget med sina vackra tempel gjorde ett så djupt intryck på Gallén att han i ett brev beskriver det som ett av de underbaraste ställen han sett.

Vistelsen i Kina fick en dramatisk vändning när första världskriget bröt ut i slutet av juli. Gallén avvaktade först läget, men avreste i september med tåg genom Sibirien, eftersom det inte längre var möjligt att resa över havet. Tjugo dagar senare var han framme i Sankt Petersburg, och efter ett kort uppehåll där fortsatte han hem till Helsingfors.

Harald Galléns handlingar donerades till SLS som en del av brorsonen, historikern Jarl Galléns arkiv. Helheten om Harald Gallén består främst av hans brev- och fotografisamling, men innehåller även manuskript, skissblock och personliga handlingar.

Harald Gallén vid
ingången till ett av
de buddhistiska
templen i staden
Kamakura i östra
Japan.

”Daibutsun, som är en enorm staty föreställande den sittande Buddha med nedslagna ögon [...] verkar som ett konstverk inte bara genom sin storlek utan också genom sin fridsamma ro och skönhet. Den anblick man får när man närmar sig honom [...] är mycket imponerande och man skulle vilja såsom japanerna och de i färggranna kimonon klädda geishorna sjunka ner på knä och tillbe den mäktiga mediterande Buddhan.”

Kimonoklädda kvinnor vid den stora buddhastatyn i Kobe. Statyn smältes ner under andra världskriget för att få metall till krigsindustrin men återupprestes 1991.

Traditionellt klädda barn och ungdomar. Fotografierna från Japan är troligen tagna av fartygsläkaren på den båt Gallén reste med. Av Galléns brev framgår att de gjorde utfärder tillsammans och att läkaren fotograferade.

”Vägen slingrade sig uppför den gröna bergsvägen, snart gick den längs en förskräcklig brant där lågt nedanför en strid bäck brusade, snart igen genom mörka cypress- och cederskogar. [...] Äntligen krökte vägen av åt vänster och vi såg med ens hundratals elektriska lampor, och de pratsamma rikshadragarna som blivit så tysta och lugna ropade alla fyra på en gång Miyanoshita! Miyanoshita!”

Gallén på väg till
Miyanoshita vid
Hakone, känt för
sina varma källor,
onsen, som lockat
besökare i hundra-
tals år.

Elever från en
flickskola på väg
på utflykt till ön
Enoshima, fotogra-
ferade på järnvägs-
stationen i Kodzu.

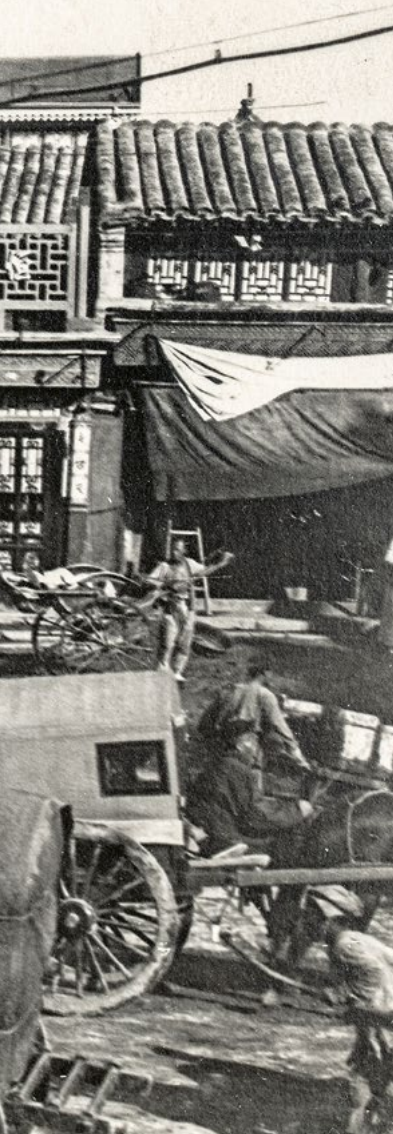

Äreport i staden Tai'an i Shandongprovinsen i Kina, i närheten av det heliga berget Taishan.

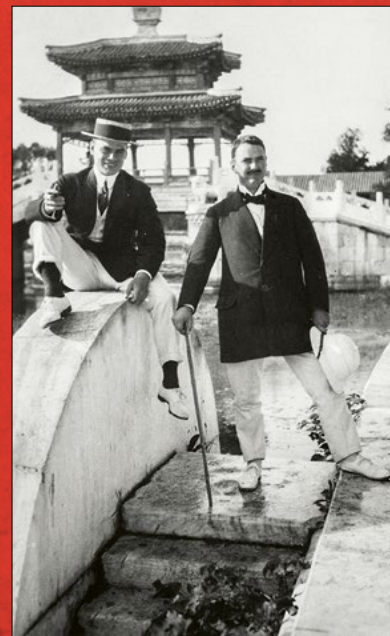
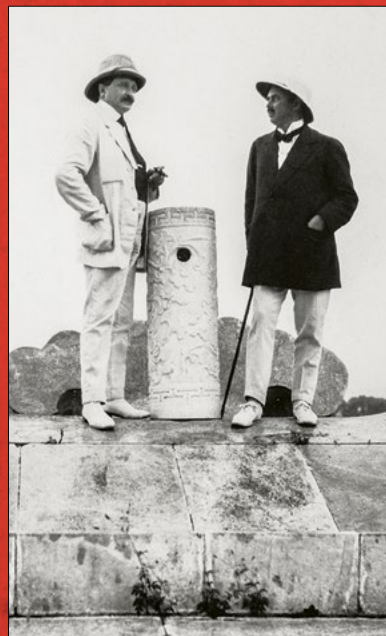
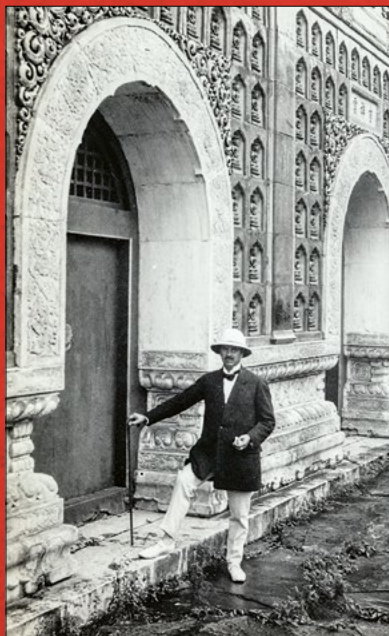
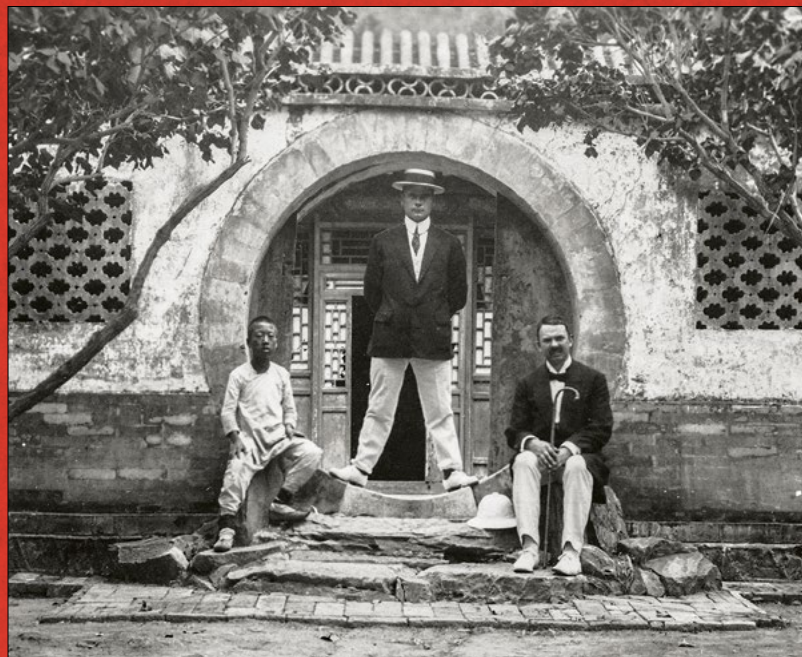
Jadekejsarens tempel på krönet av Taishan. Gallén berättar i ett brev att han övernattade i templet och att det var 5 864 trappsteg upp till det. Berget är en av de heligaste vallfartsorterna i Kina och finns numera på Unescos världsarvslista.

Kejsargatan i Peking.

Gallén poserade gärna tillsammans med personer han blivit bekant med under resan. Här befinner sig sällskapet i Sommarpalatset, en stor kejserlig park i Peking med otaliga trädgårdar, palats och andra praktfulla byggnader. I Kinas tryckande sommarheta hörde tropikhjälmen till västerlänningarnas standardutrustning.

”Nu sitter jag på det stora marmorskeppet och har druckit kinesiskt te utan socker. [...] Jag sitter och drömmer hur kejsarna skulle kunna ha haft det. Eftersom de inte fick göra några resor och aldrig heller fick ge sig ut till sjöss på riktigt lät de bygga sig ett skepp av marmor vid stranden! Stor och mäktig i två våningar, med tjocka solida pelare och speglar och trappor, och på varje sida även ett stort hjul av marmor. All skiner och glänser i solen som om det vore skuret i nyfallen snö. Och hit kom de väl med ett stort följe för att intala sig att de gjorde långa resor i världen under varma ljumma och kvalmiga sommarnätter.”

Marmorbåten i Sommarpalatset i Peking. På paviljongen står manskap och befäl från tyska marinen. Gallén fick troligen fotografiet av någon av de tyska matrosen han lärde känna i Tsingtao (i dag Qingdao).

Pluss och öppet brev
 för Harald-Gallén, att besöka
 den förbjudna staden och Kejsarstaden
 i Peking, utfärdat af inrikesministern
 Sun-Bras-Tschai, i Peking 1914

逕復者接准

函稱茲有本國芬蘭部著名畫士哈楞來京
 游歷擬往北海景山二處瞻仰等因業由本部知
 照該管官吏准於本月二十四日前往該二處游
 覽茲送上北海門照一張即希

轉致該畫士屆期游覽可也順頌

日社 附北海門照一張

孫寶琦啟 七月二十二日

外交部信牋

校對

江字第五十一號

Peking i juli 1914

Gallén fick med hjälp av diplomatiska kontakter ett rekommendationsbrev, undertecknat av den kinesiske inrikesministern, angående tillträde till den kejsarliga parken Beihai och Kolberget. Från berget hade man en fin utsikt över Förbjudna staden. Parken och berget hörde till den så kallade Kejsarstaden och räknades ännu 1914 som den nyligen avsatta kejsarens privata egendom. Förbjudna staden och den kringliggande Kejsarstaden öppnades för allmänheten på 1920-talet.

Den rikligt dekorerade trappan med drakfigurer finns vid Konfuciusstemplet i Peking, och bakom den stängda porten ligger tempelns innergård. Mannen som Gallén poserar med torde vara templet portvakt.

Fartyget Cap Polonio lastas med kaffe i Rio de Janeiros hamn.

BLAND KAFFEBUSKAR OCH SKYSKRAPOR

EDUARD PAULIGS AMERIKARESA

Eduard Paulig (1889–1953) gjorde sitt livsverk inom familjeföretaget Oy Gustav Paulig Ab. Han började arbeta för firman redan som tonåring, och 1919 blev han dess verkställande direktör. Företaget blev under Eduard Pauligs chefstid Finlands ledande kafferosteri, och Paulig började kallas Finlands kaffekung.

Den 1 januari 1927 inledde Paulig en fem månader lång affärs- och studieresa till Amerika. Resan över Atlanten gick med ångbåt från Hamburg och två veckor senare anlände han till Rio de Janeiro i Brasilien. I Sydamerikas handelsstäder skapade Paulig kontakter inom kaffebranschen, studerade tillverkningsprocesser och valde ut produkter för sitt företag. Med sina affärsbekanta gjorde han besök till kaffeplantager bland annat i Costa Rica och El Salvador.

Från Centralamerika fortsatte resan till USA:s västkust och från Los Angeles med tåg till Chicago. Firman Paulig sålde även andra livsmedel än kaffe, och därför passade Paulig på att bekanta sig med företag inom frukt- och spannmålsbranschen under sin vistelse i USA. Resan handlade dock inte bara om affärer, utan han gav sig också tid att beundra sevärdheter som Niagarafallen och besöka en vän på Fords bilfabrik i Detroit. Det sista målet på Amerikabesöket var New York, därifrån Paulig reste hem i maj.

Paulig hade med sig på resan en bälgkamera av märket Kodak. Han var mån om att dokumentera allt kafferelaterat, men fångade på sina bilder också den moderna livsstilen i de nord- och sydamerikanska storstäderna, folkvimlet på stränderna i Brasilien och de svindlande vyer som mötte honom på en tågresa genom Anderna. Han fotograferade också gärna personer han lärt känna under resan och de ursprungssamerikaner han mötte i Peru och Guatemala. Allt som allt finns det cirka 300 fotografier från resan.

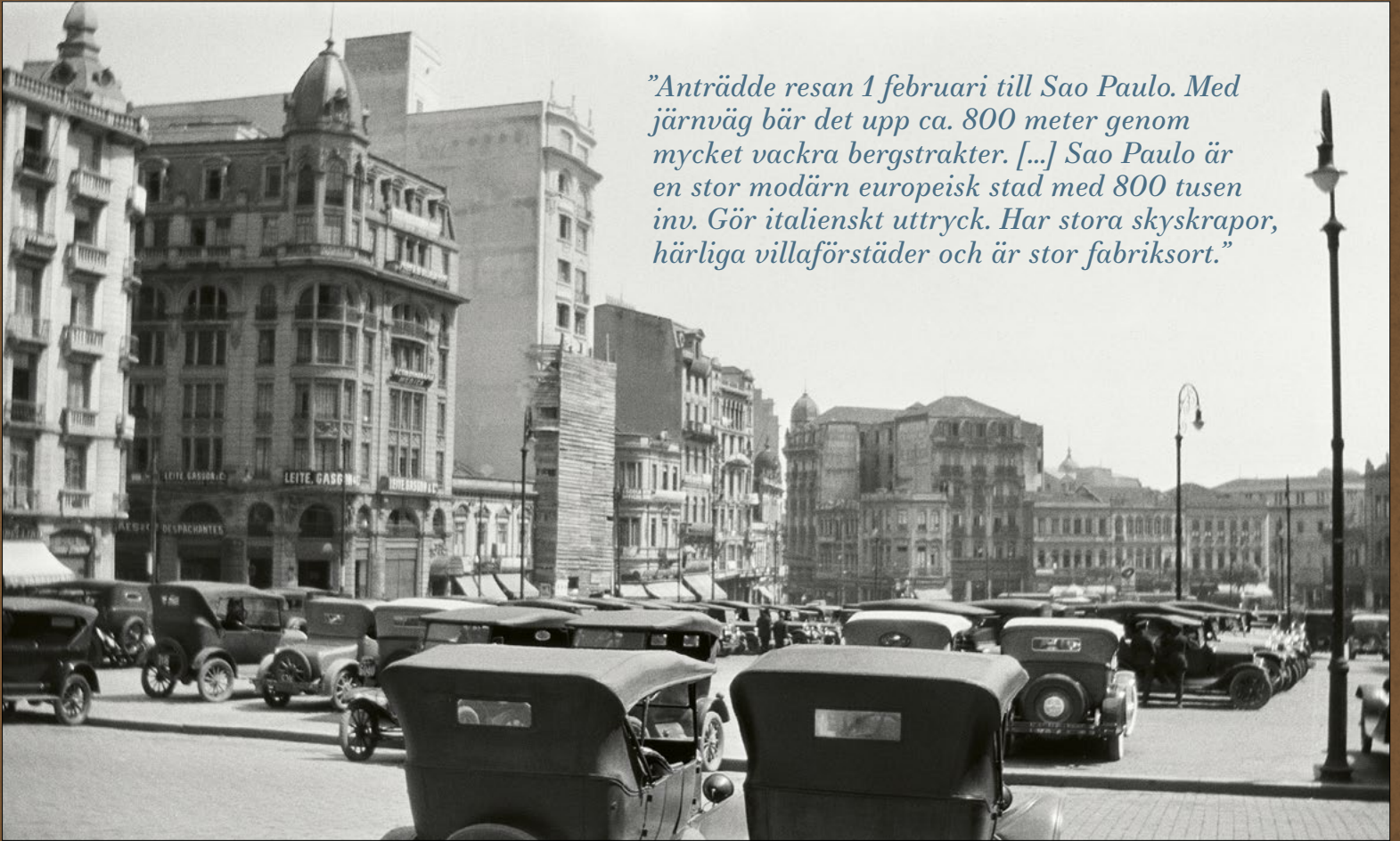
Negativen från Amerikaresan förvaras i släkten Pauligs arkiv, som förutom fotografier innehåller brev och andra personliga handlingar som tillhört Eduard Paulig, hans föräldrar Gustav och Bertha, brodern Bertel samt andra släktingar.

"Söndag morgonstund vid 'Praian' (sandstrand). Här går det redan i karnevalens tecken." Strandliv på Praia de Urca i Rio de Janeiro.

”Anträdde resan 1 februari till Sao Paulo. Med järnväg bär det upp ca. 800 meter genom mycket vackra bergstrakter. [...] Sao Paulo är en stor modern europeisk stad med 800 tusen inv. Gör italienskt uttryck. Har stora skyskrapor, härliga villaförstäder och är stor fabriksort.”

Stadsvy från São Paulo.

Bergsvy fotograferad under tågresa på transandinska järnvägen från Mendoza i Argentina till Los Andes i Chile. Färden genom Anderna tog från sju på morgonen till elva på kvällen, berättar Paulig i ett brev hem till Finland.

”Ovanför hamnen Huacho ligger staden Huaura, en veritabel indianstad. Ehuru det var söndag var handeln i staden i full gång. Män såg man ej just till, de äro vid denna tid sysselsatta med skörd av vin o.s.v. men kvinnor fannst det i stället desto mera och alla redo på mulor. Ibland två på en liten mager mula, men de tycktes orka därmed bra. Intressant var handeln på torget där även kameran var flitigt i verksamhet. En del ville dock ej låta sig fotograferas utan måste vi inbilla dem att vi filmade, då hade de större intresse.”

En av Pauligs bekanta i samspråk med en kvinna, som troligen är på väg till torget i Huaura med bland annat fågelungar i sin packning.

Gatuliv i El Salvadors huvudstad San Salvador.

"Dagens arbete avslutat, lönen i form av livsmedel, bönor och risgryn, utdelas." Arbetare på en kaffeplantage i San Salvador.

Eduard Paulig studerar kaffebuskar på en av de många plantager han besökte i Syd- och Mellanamerika. I handen håller han sitt kamerafodral.

”Staden Antigua var mycket intressant att se och folklivet där. Det är ett brokigt liv på gator och torg av indianer som kommit ned från bergen för att torgföra sina varor, mest frukt, mais, krukvaror o.s.v. De bära de grannaste dräkter man kan se. [...] Utom Peru är detta det intressantaste jag sett av folkliv, med gamla seder och bruk, under min resa.”

På marknaden i Antigua
i Guatemala.

California Street i San Fransisco. I förgrunden ses en av Pauligs nya affärsbekanta från firman California Packing Corporation.

"Mr Pearce Washburn Crosby låter sin bil
intaga föda. Minneapolis april 1927."

”Dessa Nordamerikas Förenta Stater är ett underbart land, de stora möjligheternas land, ja man är nästan frästad att säga att det omöjliga är möjligt här. En precision och ordning som är storartad, för att ej tala om hur praktiskt allt är. Man baxnar och häpnar.”

New York, korsningen av Broadway och Wall Street.

Eduard Paulig har stannat upp för att studera ett trafikmärke i Minneapolis.

SKOGSHUGGARLIV "OVER THERE"

EDVIN EKLUND I KANADA

Mellan åren 1870 och 1930 lämnade närmare 400 000 finländare sina hem i hopp om ett bättre liv bortom Atlanten. En av dem var den österbottniske småbrukarsonen Edvin Eklund (1905–1993), som i april 1929 begav sig iväg från hembyn i Purmo. Några veckor senare steg han av Atlantångaren i Halifax, därifrån resan fortsatte till Kanadas västkust.

Kort efter sin ankomst till British Columbia fick Eklund arbete i Port Alberni, en ort med omfattande skogs- och sågverksdrift. De kommande åren arbetade och bodde han runtom Vancouver Island i *campar*, såsom skogsavverkningslägren kallades. När han inte arbetade i skogen hyrde Eklund rum bland annat i Vancouver.

Från Eklunds emigrantår finns en liten samling fotografier, som berättar om hans liv i det nya landet. Ett arbetslag, som med sina handverktyg poserar vid ett jätteträd, ger en uppfattning om hur tungt och farligt skogsarbetet var. Livet i Kanada var dock inte bara möda och slit utan också trevliga stunder med vänner, däribland en bilutfärd som förevigats på bild. Utöver fotografierna finns det några vykort som visar hur det såg ut i Port Alberni under den tiden Eklund bodde där.

I likhet med många andra emigranter återvände Eklund efter en tid till sitt hemland. Han hade insjuknat i svår astma, en vanlig sjukdom bland skogs- och sågarbetare. Eklund måste vistas länge på sjukhus under sitt sista år i Kanada, men i början av december 1935 var han tillräckligt frisk för att resa hem till Finland. Resans etapper är noga antecknade i hans almanacka. Han åkte tåg tvärs över kontinenten, tog båten till Göteborg och vidare till Åbo, och efter ytterligare en tågresad kunde han några dagar före jul anteckna: "came to Home sweet Home". Eklund flyttade tillbaka till hemgården i Purmo, där han bodde fram till sina ålderdomsdagar.

Fotografierna och almanackorna från Kanadavistelsen hör till Edvin Eklunds arkiv, som också innehåller hans vishäfte samt brev och andra handlingar som tillhört honom och andra familjemedlemmar.

Edvin Eklund på väg till arbetet. I handen bär han sin lunchlåda.

Vy från Port Alberni, där Eklund började arbeta som nyanländ och där han bodde också senare under sina år i Kanada.

"Här är vi ute på arbete och som ni ser, så har vi just haft lunch."

Edvin Eklund med sina arbetskamrater vid en så kallad *steam donkey*, en ångdriven vinsch som användes för att dra ut timmer ur skogen.

Eklund på besök hos vänner, vars katt nyss fått ungar.

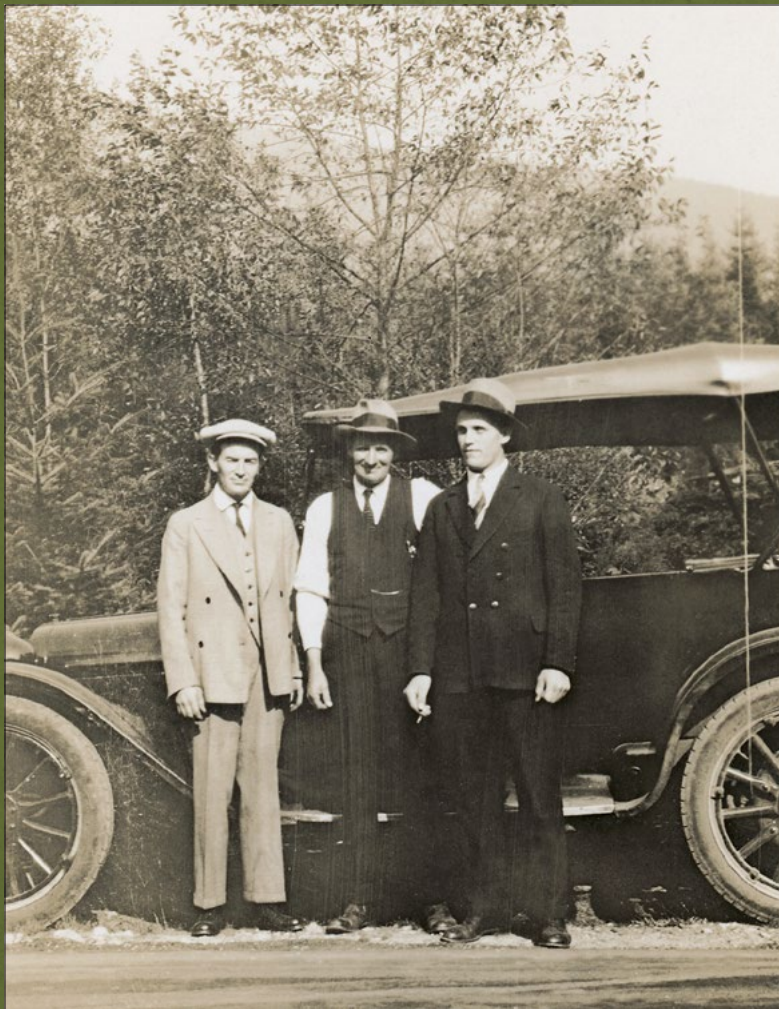

Ett skogsarbetarlag. Några av dem sitter på *springboards*, de brädor man stod på när träden sågades ned för hand.

I likhet med andra emigranter lät också Eklund sig fotograferas i en ateljé. Före färgfotograferingen slog igenom i mitten av 1900-talet kunde bilder piffas upp med hjälp av kolorering, som gjordes för hand av fotografen själv eller en retuschör.

”Här var vi ut och åka bil en söndag. Det är Mr. Swanson som står i mitten och den tredje är en Sandgren från Sverige.”

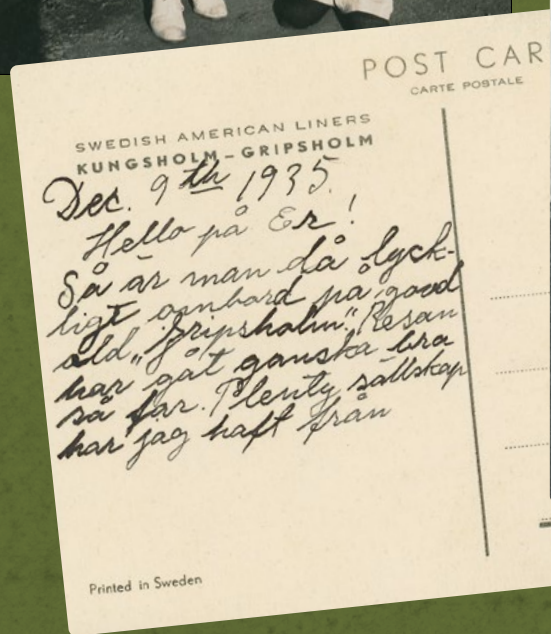
A.P.L. MILL, PORT ALBERNI, V.

Ett av sågverken i Port Alberni. I staden bodde många immigranter från de nordiska länderna och en stor del av dem var sågverksarbetare.

Sjuksköterska och patient utanför sjukhuset i Port Alberni, där Eklund vårdades 1935.

Eklund började skriva vykortet på hemresan men av någon orsak blev det aldrig färdigt. Kanadaåren satte spår i hans språk, som han gärna kryddade med engelska ord och uttryck ännu på äldre dagar.

SOM UNG PRAKTIKANT I TREDJE RIKET

THELMA STARCKJOHANN I TYSKLAND

Thelma Starckjohann (1916–2012) var sedan barnsben van vid att leva sitt liv på många språk. Hennes farfar hade flyttat till Viborg från Tyskland och hennes mamma hade vuxit upp i England. I familjekretsen talades engelska, tyska, svenska och finska – en familj som väl representerade det flerspråkiga och mångkulturella Viborg. Starckjohann utbildade sig till sekreterare i England och Tyskland och under andra världskriget arbetade hon på Finlands ambassad i London och i Stockholm. Därefter verkade hon inom familjeföretaget Starckjohann & Co som sin fars sekreterare och som långvarig styrelsemedlem. Hon följde ofta sin far på affärsresor och resandet var också en kär hobby för henne och maken Brynjolf Bruun.

När Starckjohann i augusti 1938 begav sig till Tyskland, kunde hon knappast ana att världen drygt ett år senare skulle stå i brand. Hon firade sommaren hos släktingar och bekanta och flyttade sedan till Hamburg, där hon gjorde praktik på en expeditiönsfirma och studerade stenografi. Under närmare ett års tid kunde hon på nära håll följa med Nazitysklands makt-demonstrationer och oundvikliga väg mot ett nytt världskrig.

I Starckjohanns fotoalbum från Tysklandsvistelsen syns hakkorset på flaggor och fasader, och på fotografier från en parad med Adolf Hitler och hans stab ser man hängivna åskådare hälsa sin Führer med utsträckta armar. Mest finns det ändå bilder på vänner och släktingar, moderna restauranger och butiker och annat som berättar om det vardagliga storstadslivet för en ung kvinna. Under sin tid i Tyskland gjorde Starckjohann många resor runtom i landet, vilka är väldokumenterade i hennes album. Hemresan till Finland skedde i juli 1939.

Thelma Starckjohann-Bruuns arkiv består av hennes och andra familjemedlemmars korrespondens, fotografier och övriga personliga handlingar. I arkivet ingår även handlingar med anknytning till järnvaruföretaget Oy Starckjohann & Co Ab.

Centrum av Hamburg
med centralstationen
i förgrunden.

Der Neue Wall var och är en av Hamburgs mest exklusiva affärsgator. På fotografiet är gatan vackert dekorerad till julen 1938, men föregående månad pågick här en storskalig förstörelse. Under den så kallade kristallnatten mellan den 9 och 10 november vandaliserades och exproprierades ett fyrtiotal judiskägda företag och affärer.

Den anrika restaurangen Alsterpavillon. Restaurangen var populär bland dansglada ungdomar på 1930- och 1940-talen och kallades *das Jugendaquarium*.

”Vi hade alldeles ohyggligt roligt. I synnerhet var det härligt en lördag Tanz-tee på Trocadero o. sen hos Offermanns och efteråt med Otto Brumm och v. Holstein på Caricata till sex.”

Att gå ut och dansa hörde till Thelma Starckjohans favoritnöjen.

Rivningsarbete i Hamburgs centrum, september 1938.

Starckjohann tillsammans med vänner på nyårsdagen 1939 i Travemünde. Hon hälsade gärna på sina många släktingar och bekanta runtom i Tyskland, och gjorde också flera resor med de nya vänner hon fick i Hamburg.

*"Den 14.2 kom Hitler,
Göbbels + Herrman
och inveg Stapellaufen
o. då såg jag hela
hökötyxen fr. Vier
Jahreszeiten fönstret."*

Adolf Hitler besökte Hamburg den 14 februari 1939 för att delta i sjösättningen av slagskeppet Bismarck. Folkmassorna trängdes längs den rutt Hitler och hans stab åkte. Starckjohann ingick i ett sällskap som samlats på ett hotell för att se paraden.

Gatuvy från Hamburg. I staden möttes man av hakkorset på offentliga byggnader, privathus och i skyltfönster.

*”Jag flög hit i går.
Vi for 1100 m. högt
det var härligt.”*

”Oj vet du, här är så härligt. Flickorna är vardera trevliga o. vi har haft det så roligt. Resan (12 tim. i lastbil) var tröttsam. I måndag var vi [på] en Kunsthalle o. på kvällen med en massa trevligt folk ur filialen Meyer's Sohn i Regina. (en restaurang med bordstelefon o. revy) Igår var vi hela dagen i Sudetenland med filialens (person)bil, i Reichenberg var det så vackert.”

Thelma Starckjohann vid Brandenburger Tor i Berlin.

I slutet av maj åkte Starckjohann med två arbetskamrater från speditjonsfirman Fr. Meyer's till bland annat Dresden, Sudetenland och Sächsische Schweiz.

Hemresan i juli 1939 gick via Stockholm, där Starckjohann tillbringade en vecka innan återkomsten till Finland.

I STORM OCH STILTJE

MATROSEN BJÖRN PETTERSSON
MED SEGELFARTYG TILL AUSTRALIEN

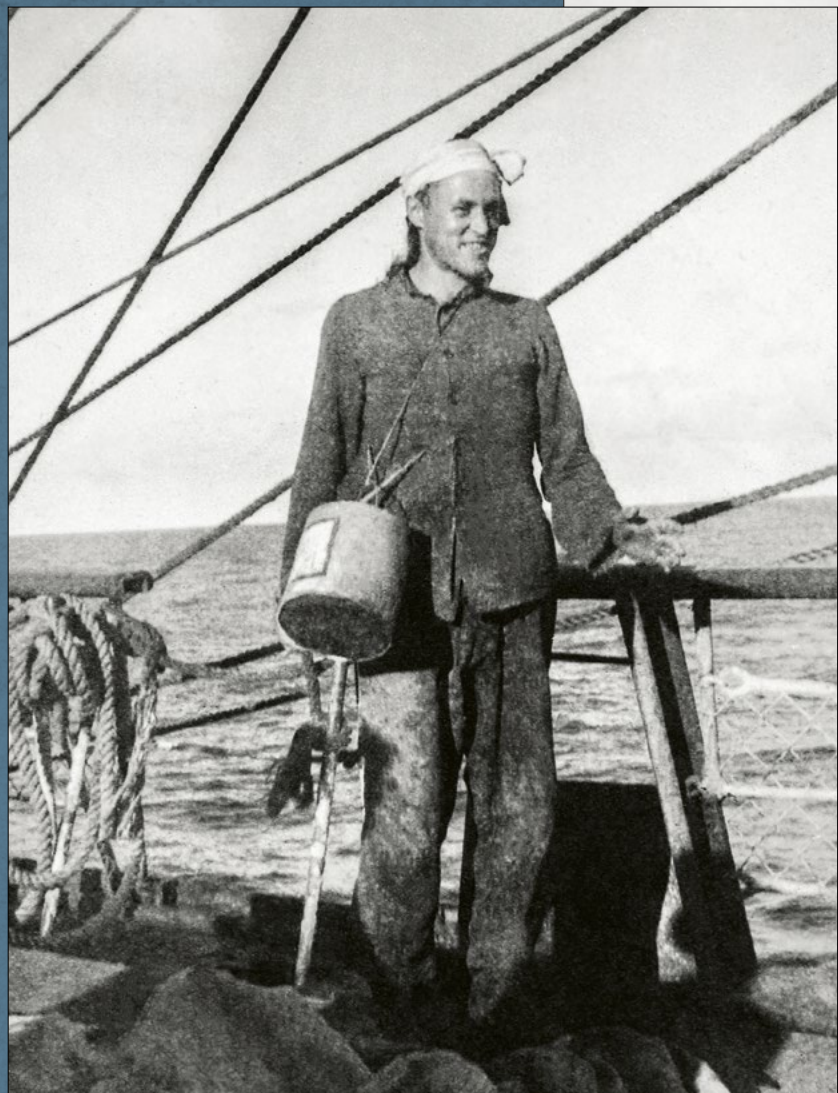
Att sjön drar kände Lovisabon Björn Pettersson (1919–1995) redan som ung. Pettersson utexaminerades från Sjökrigsskolan 1944 som löjtnant, men tog avsked från flottan 1946 för att på hösten inleda en ungefär ett år lång strapatsrik och historisk sjöresa.

Ända fram till 1947 krävdes en viss segelfartygspraktik för sjökaptens-examen. Det var en viktig orsak till att den nygifte Pettersson mönsttrade på fyrmastbarken Vikings sista resa till Sydafrika och Australien 1946–1947. Pettersson var väl medveten om att den inofficiella tävlingen på vetetraden, *The Grain Race*, till Australien och hela segelsjöfartens epok led mot sitt slut. Ute i världen hade de maskindrivna fartygen tagit över och medieintresset i Europa och Australien var stort för de sista lastdragande segelfartygen i kommersiell djupsjöfart: den åländska redaren Gustaf Eriksons Viking, Passat och Pamir. Vikings resa gick med trävirkeslast från Finland via Sverige, till East London i Sydafrika, och i Durban i Sydafrika hämtade man en kokslast för Santos i Brasilien. Härifrån gick resan i barlast till Port Lincoln i Australien där man lastade vete för England, en sista gång. På hemvägen rundade Viking det beryktade Kap Horn vid Sydamerikas sydspets.

Under en del av resan skrev Pettersson ett slags dagbok som han kallade "Reseminnen", och illustrerade den med fotografier tagna av honom själv och hans skeppskamrater. Fotografering till sjöss under sjögång tenderar att resultera i sneda horisonter och oskarpa motiv. Trots att fotografierna varierar i tekniskt hänseende förmedlar de en känsla av äventyr och ungdomlig iver. Petterssons bilder och minnesanteckningar ger bevis på slitsamt arbete i farofyllda situationer. De dokumenterar också det karnevalistiska linjedopet i stiltjen vid ekvatorn och visar en sjömans enkla begravning till havs.

Efter ungdomsäventyret med Viking arbetade Pettersson som styrman och kapten i Finska ångfartygs Ab:s tjänst och gick i land 1959. Därefter jobbade han för ett försäkringsbolag i Helsingfors samt i ledande positioner på ett rederi och ett stuveri i Vasa. Kontakten till havet bröts aldrig.

Samlingen "Minnesanteckningar och fotografier från segelfartyg" innehåller förutom sjökaptens Björn Petterssons reseminnen och fotografier också andra sjömansfotografier.

Björn Pettersson, "en glad målargesäll just nedkommen från riggen".

Stor övre märsseglet tas i storm i Nordatlanten. I början av Vikings resa söderut var vädret kallt och stormigt i ungefär en månads tid, vilket tärde på besättningens krafter och tålamod.

*”Det kunde blåsa så hårt
att munnen ej gick att
sluta mot vinden och benet
för med luftströmmen när
man rörde sig i riggen.
[...] Den grova sjön satte
oss, uselt lastade som
vi var, att rulla ganska
betänkligt. Det bar av som
en cirkushäst från den
ena sidan till den andra.”*

”Som kuriositet kan jag nämna att enligt sägnen albatrosserna är gamla skeppares själar som ej funnit ro, utan få lov att rastlöst irra omkring på det villande havet. Vidare får en albatross aldrig dödas, ty det medför otur på resan.”

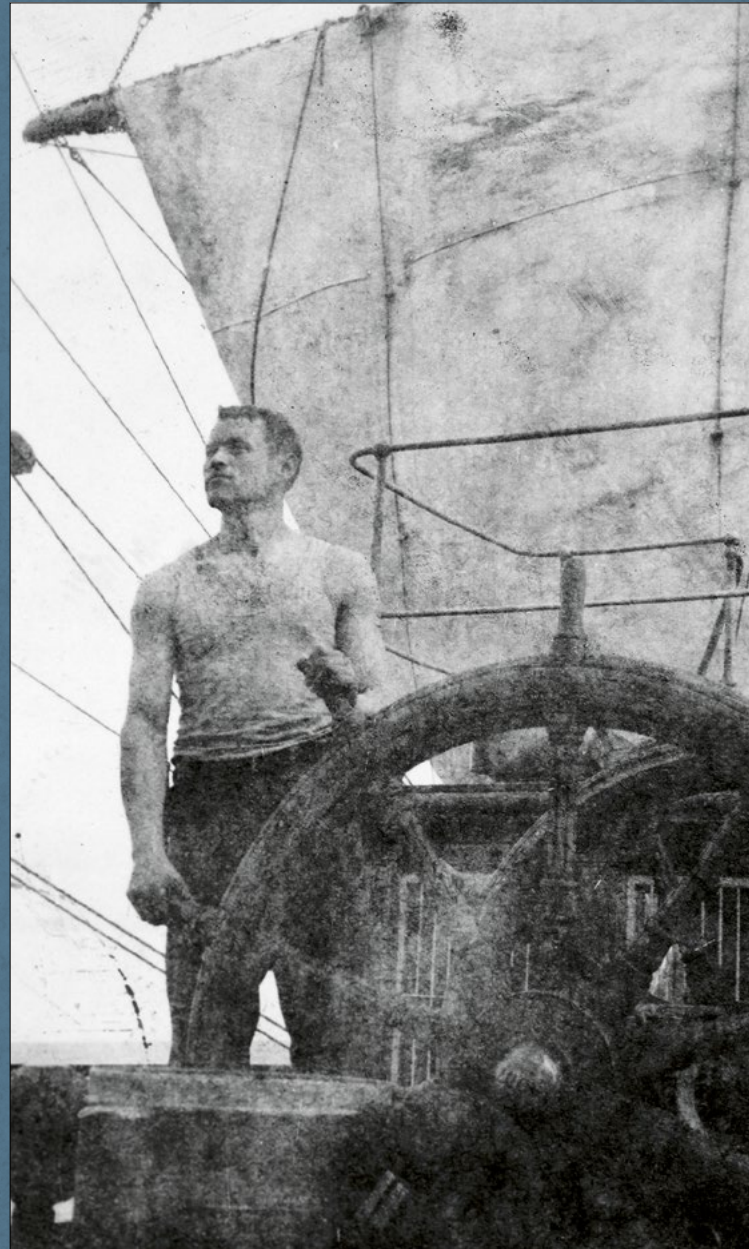

Några besättningsmän har fångat en albatross för att beundra, mäta och fotografera fågeln på däck och därefter släppa den fri. Albatrossen som förekommer endast på södra halvklotet har ett vingspann på omkring tre meter.

Däcket sprunnsas – ruttna plankor byts ut mot nya.

Segellappning på däck. I det gynnsamma vädret i passaderna hade man mer tid för underhållsarbete.

"... endast rodret höres sakta drilla ...". Björn Pettersson till rors.

”För att allt skulle gå väl måste en man upp i varje masttopp för att lyfta över linjen [ekvatorn]. Detta förspel blev litet bortfuskat genom att ’Astronomen’ (I-styrman) var ganska full.”

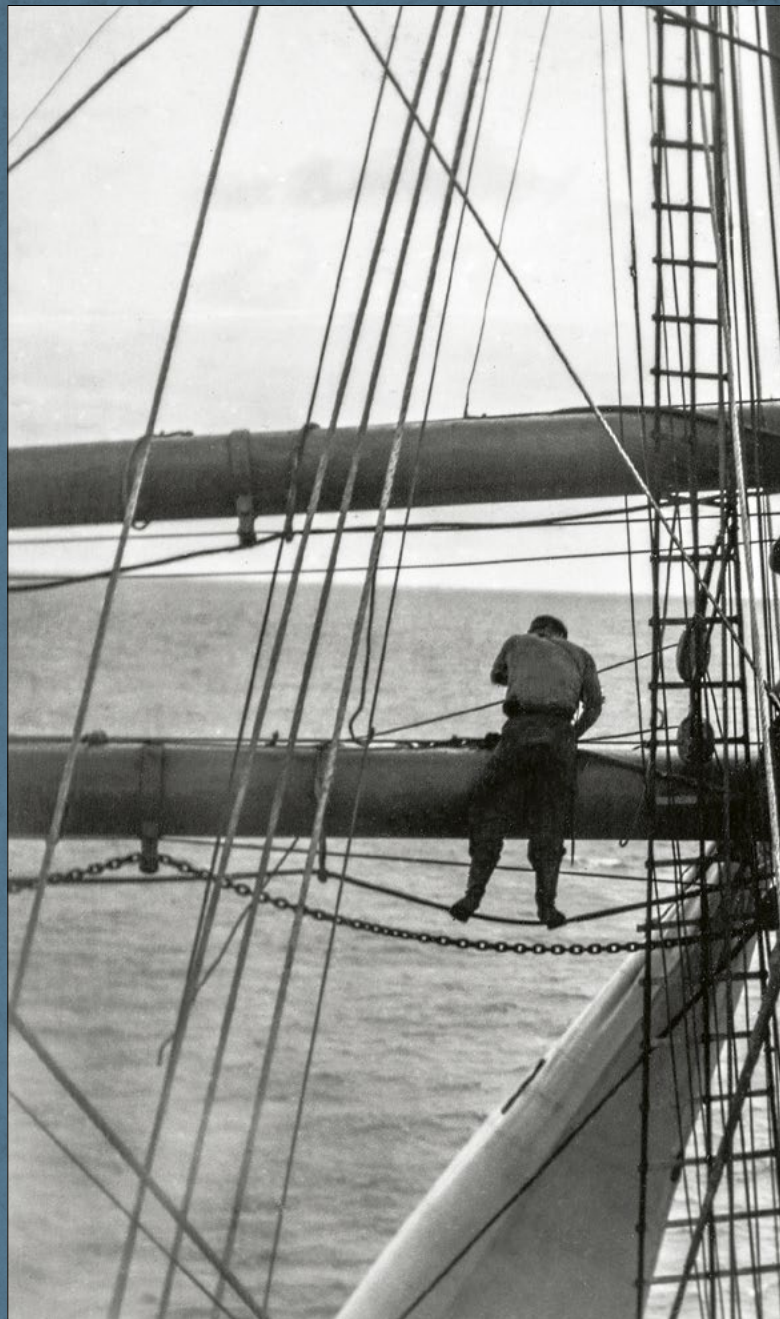
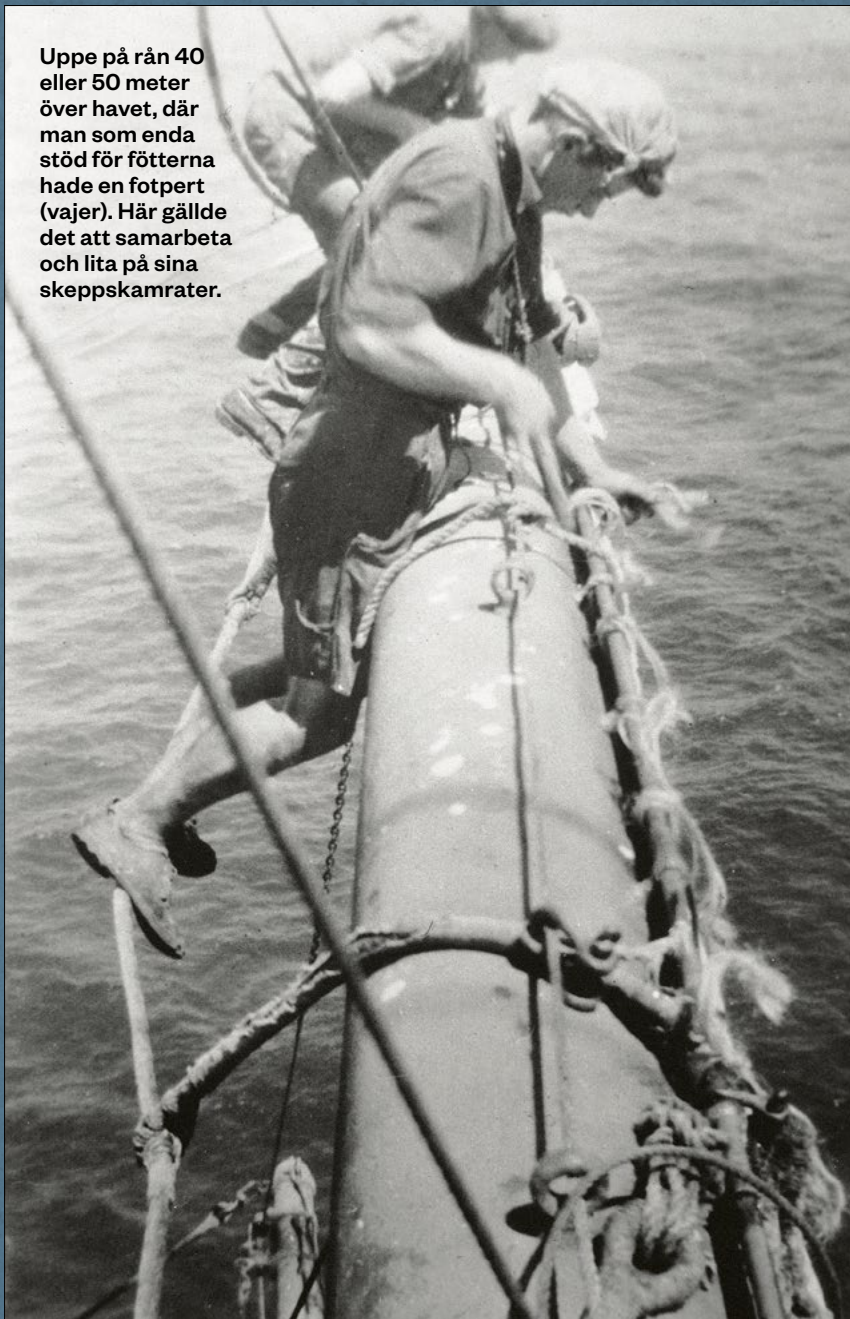

Linjedopet utgjorde ett välkommet avbrott i stiltjen vid ekvatorn. Spektaklet var en initiationsrit och ett mandomsprov som gick ut på att alla som inte tidigare korsat ekvatorn utsattes för skämt, olika test och omild behandling. Dopkandidaterna blev bland annat hårdhänt undersökta av "doktor" som botade dem med tjära på kroppen och medicin i form av en saltvattenssup. Till sist blev kandidaterna slängda i en bassäng med saltvatten.

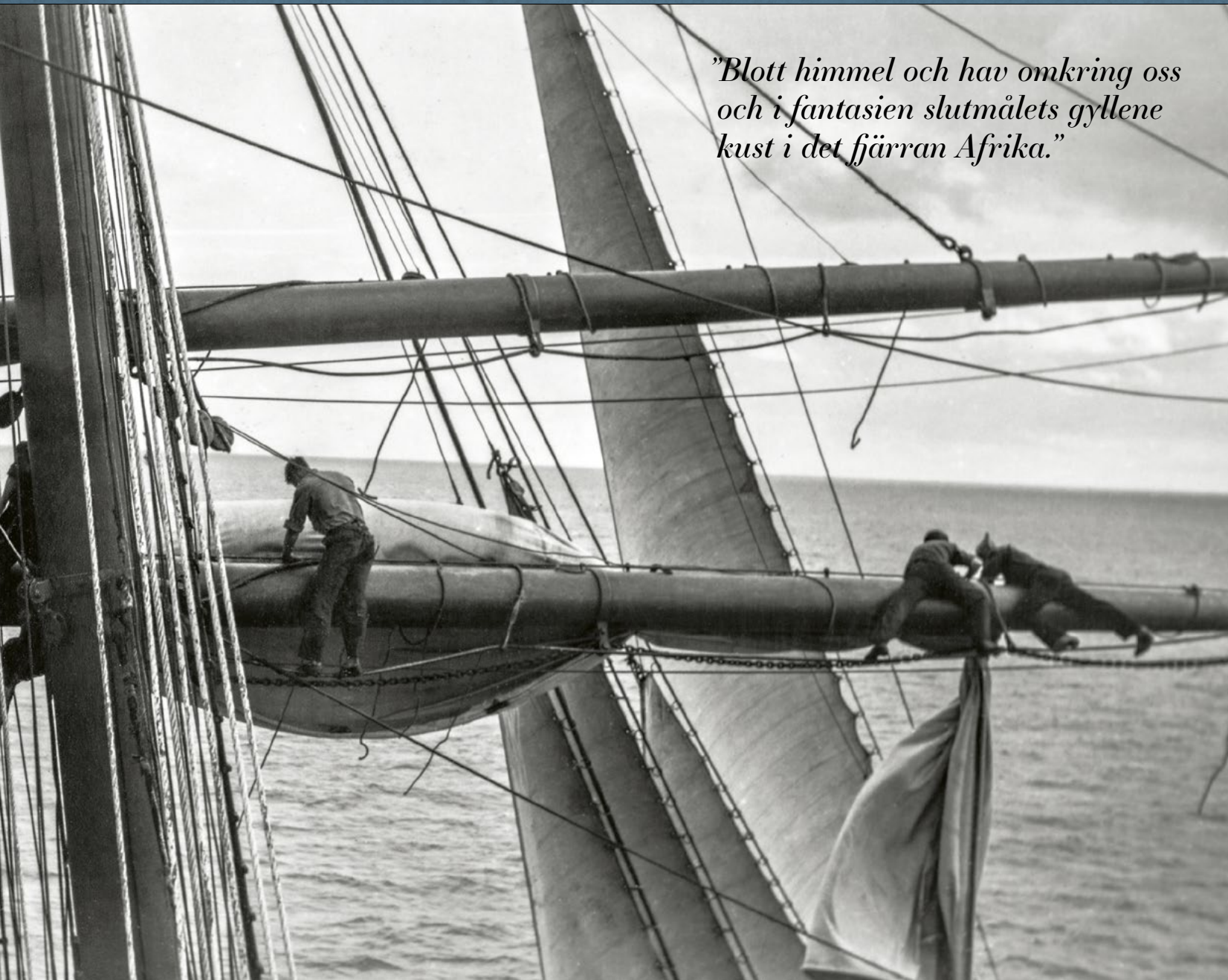

Kapten Karl Broman med fru och ett par
passagerare. Med ombord på Viking fanns
också missionärer på väg till Afrika.

Uppe på rån 40 eller 50 meter över havet, där man som enda stöd för fötterna hade en fotpert (vajer). Här gällde det att samarbeta och lita på sina skeppskamrater.

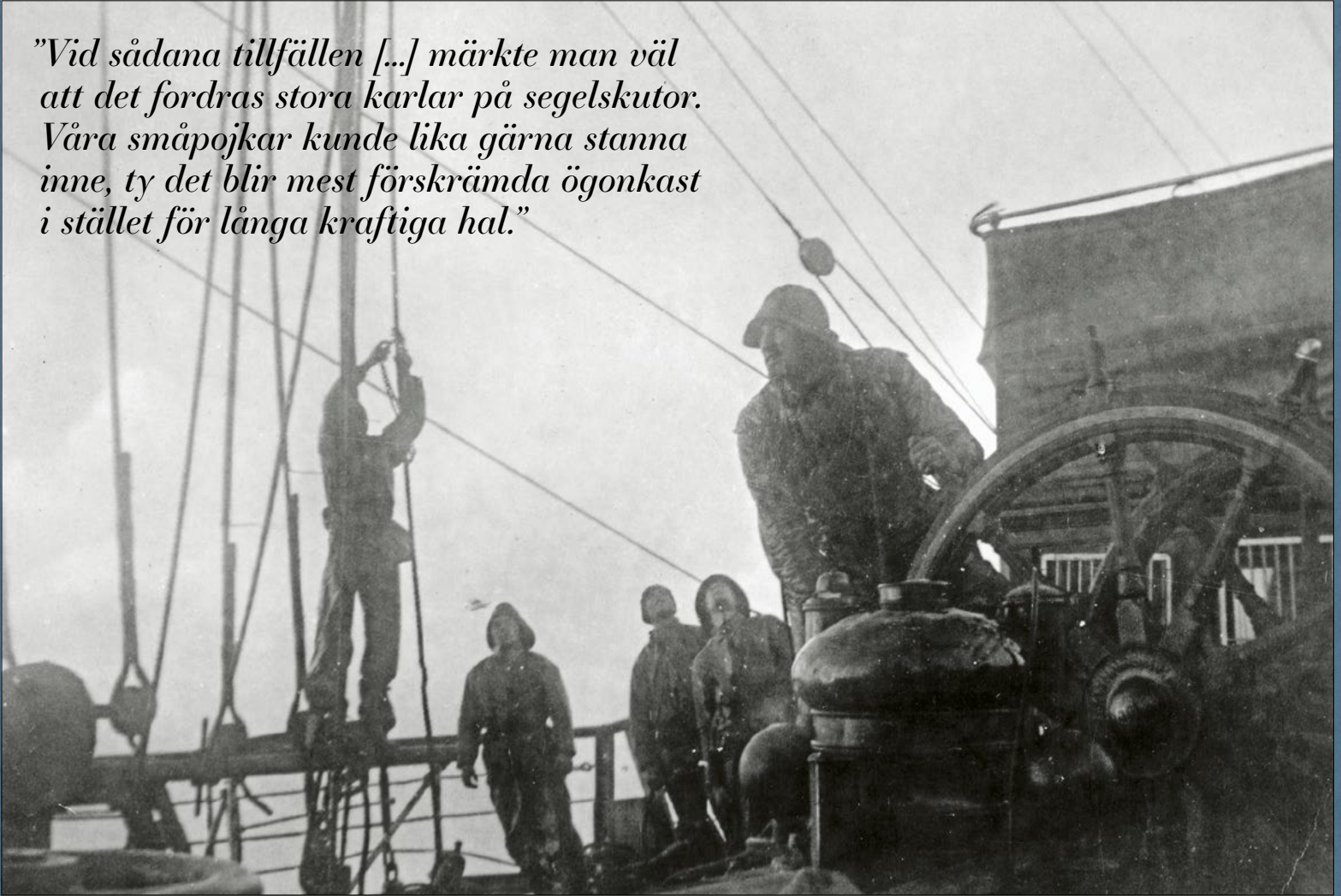
*"Blott himmel och hav omkring oss
och i fantasien slutmålets gyllene
kust i det fjärran Afrika."*

I stormigt väder användes oljeställ som skulle impregneras med linolja och salt för att hållas vattentätt. Regnkläderna var både tunga och obekväma.

”Vid sådana tillfällen [...] märkte man väl att det fordras stora karlar på segelskutor. Våra småpojkar kunde lika gärna stanna inne, ty det blir mest förskrämda ögonkast i stället för långa kraftiga hal.”

En ny brambardun halas upp under en paus i stormarna medan Björn Petterson är rorsman.

*”Kistan den i ordning göres
Uppå gammalt sjömansbruk
Och till relingen den föres
Endast gjord utav segelduk
Slumra djupt uti havets bölja
Vaggad utav vågor där.”*

*Ur sången ”Sjömans begravning” som
Björn Pettersson nedtecknat ur minnet.*

Folkräkning när Viking lämnade East London. I Sydafrika hade sjömännen möjlighet att bekanta sig med hamnstäderna och blev ibland också hembjudna till folk. Härifrån fortsatte resan vidare till Brasilien och Australien, det egentliga målet.

Begravning ombord i Sydatlanten under resan hemåt hösten 1947. Den döde var en sjöman som förolyckats vid fall från riggen.

KONTRASTERNAS LAND

BERNHARD LANDTMAN SOM
BARNLÄKARE I INDIEN

Barnläkaren, medicine och kirurgie doktor Bernhard Landtman (1916–1979) gjorde sitt livs resa när han i juni 1950 utsändes till New Delhi i Indien som expert för Världshälsoorganisationen (WHO). Hans uppgift var att under ett års tid utveckla vården för barnpatienter vid de indiska sjukhusen. Han hade då arbetat vid pediatrika avdelningar i olika länder och särskilt fördjupat sig i vården av hjärtsjukdomar hos barn.

Vid sidan av arbetet dokumenterade Landtman den kontrastfyllda och fängslande miljön med hjälp av fotografier och dagboksanteckningar. Han var också en flitig brevskrivare och i början av sin utlandsvistelse skickade han ett fyrtiotal personliga brev och postkort till sin fästmö Brita Thune i Sverige. Här avhandlas allt från praktiska göromål till stora frågor om framtiden. Landtman berättar om platser han besöker i Indien och planerar detaljerat för hennes resa dit och deras stundande vigsel. Efter flera bakslag lyckades Thune besöka sin fästman och paret kunde äntligen gifta sig i november 1950 i en anglikansk katedral i New Delhi. Bröllopsresan gick till det romantiska mausoleet Taj Mahal i Agra.

Under sin vistelse i Indien intresserade sig Landtman för det lokala vardagslivet, seder och bruk, kanske inspirerad av sin far, den kände sociologiprofessorn Gunnar Landtman. Bernhard Landtman reagerade starkt på de ytterligheter som mötte honom: stor fattigdom och nöd i kontrast till den privilegierade klassens överflöd. Han var en ivrig amatörfotograf och tog bilder av olika miljöer, människomyller på gatorna, tiggare, vackra tempel och kvinnor i färggranna dräkter. Han fotograferade med en Kodak 35 mm kamera och använde bland annat Kodachrome färgdiafilm, som har en ovanligt lång hållbarhet. De mättade färgerna är fortfarande klara och skarpa och bilderna förmedlar en stark närvarokänsla.

När paret Landtman återvände från Indien 1951 skapade de ett gemensamt hem i Helsingfors, där Bernhard Landtman blev docent, senare professor, i pediatrik vid Helsingfors universitet och en av Finlands mest kända kardiologer.

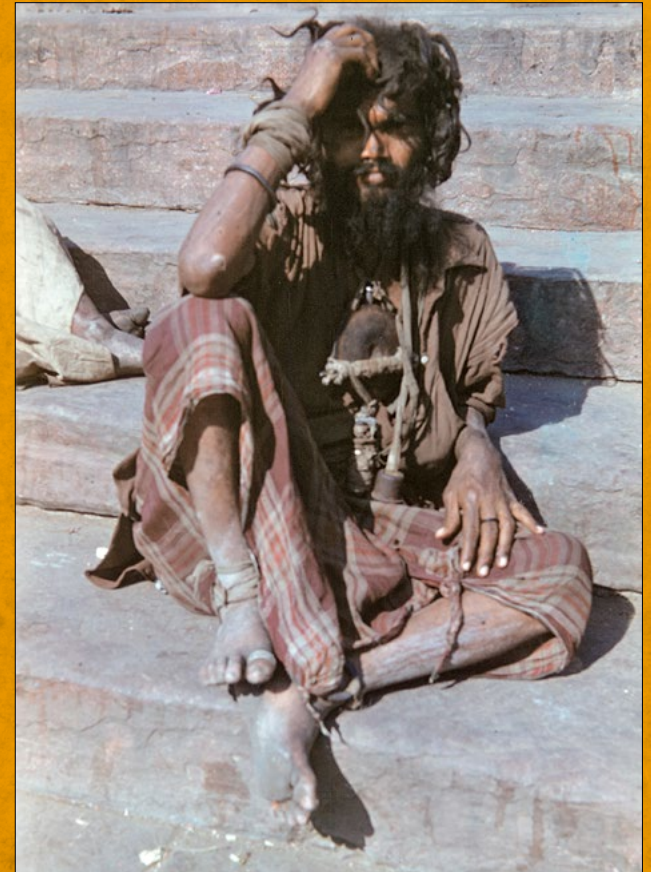
Bernhard och Brita Landtmans samling innehåller drygt 900 fotografier huvudsakligen från olika utlandsresor mellan 1950- och 1970-talen samt bland annat dagböcker, brev, postkort och telegram.

”Kafferast i mangoplantage, vattenhål därifrån kvinnor hämtar vatten i kopparkärl [...]. Kvalmig, dammig hetta.”

"En gosse i paltor vid India Gate. No father, no mother, no sister, no brother, oändligt dröneri, folk ligger på marken varhelst det finns skugga [...] var äter alla dessa människor, vad gör de för arbete, sannolikt ingenting [...]."

I sitt arbete med att förbättra barnläkekonsten i Indien mötte Landtman mycket fattigdom och misär.

Landtman reagerade starkt på alla tiggare han såg i New Delhi och skrev om dem i sin dagbok.

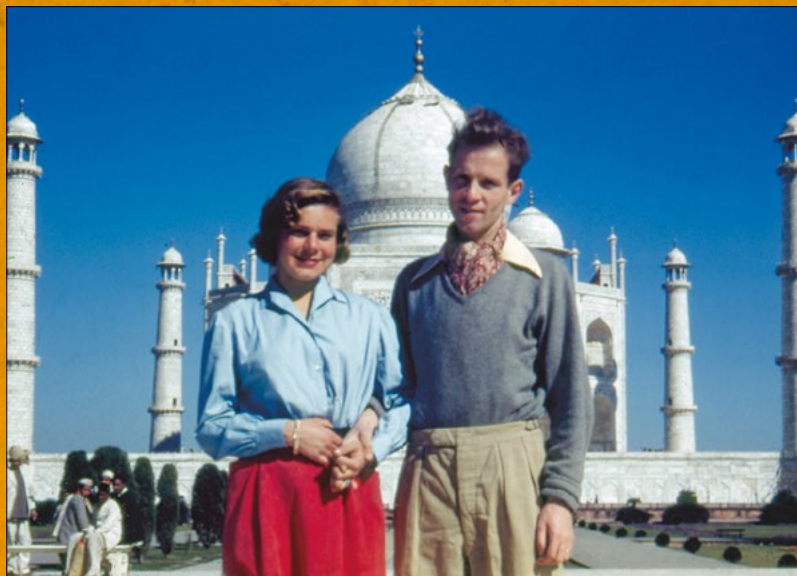

En påkostad parad med elefanter, hästar, kameler och marscherande soldater. Det Indien som Landtman mötte var fullt av ytterligheter.

Kremering av lik enligt hinduisk sed. Landtman dokumenterade gärna traditioner och vardagsliv.

”Taj som ett stort sockerslott, vackrare än jag hade drömt om [...]. Tänker hela tiden på Brita, tänk om vi finge fira honey moon här.”

Brita och Bernhard Landtmans bröllopsresa i november 1950 gick till mausoleet Taj Mahal i Agra, något som paret planerat sedan Bernhards första besök här ett halvt år tidigare.

Brita Landtman flankerad av två av Bernhards indiska läkarkolleger. Bernhard uppmanade i ett brev Brita att packa med varma kläder då temperaturen i Delhi kunde sjunka till noll grader: ”Ylleklänningar för vintermånaderna lär vara nödvändiga, likaså en ulster.”

Brita Landtman hemma med gäster. Betjänarna var ständigt redo att passa upp vid bordet.

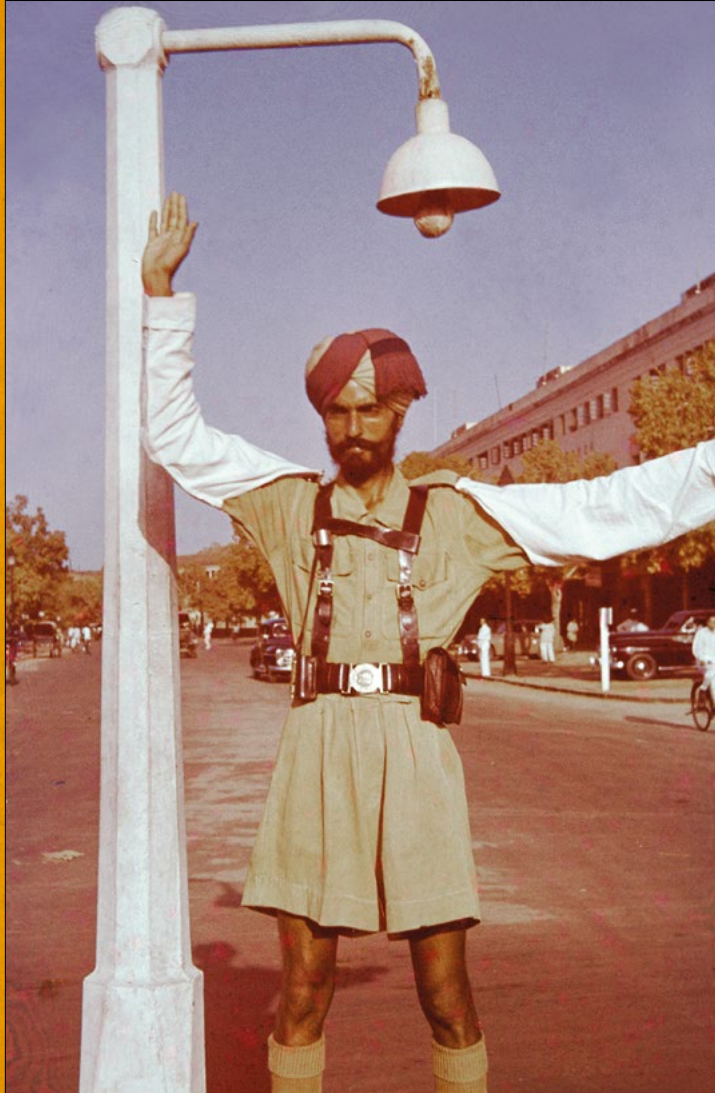

*"Serpentinväg, gnisslande
hjul, stenras på vägen.
Dhera Dun, garnisonort,
fridlyst område, död apa
på vägen, gamar vid
vägkanten, dansande
björn, mötande oxspann,
kameler. [...] Lysande
ögon som möter."*

Flera av kvinnorna som Landtman fotograferade dolde sitt ansikte för kameran.

En indisk trafikpolis med vita lösärmar.

Klädvtätt, bad, fiske och vattning av djuren i floden. Som läkare hade Landtman en del åsikter om hygien i landet.

MED SOL I SEGLLEN

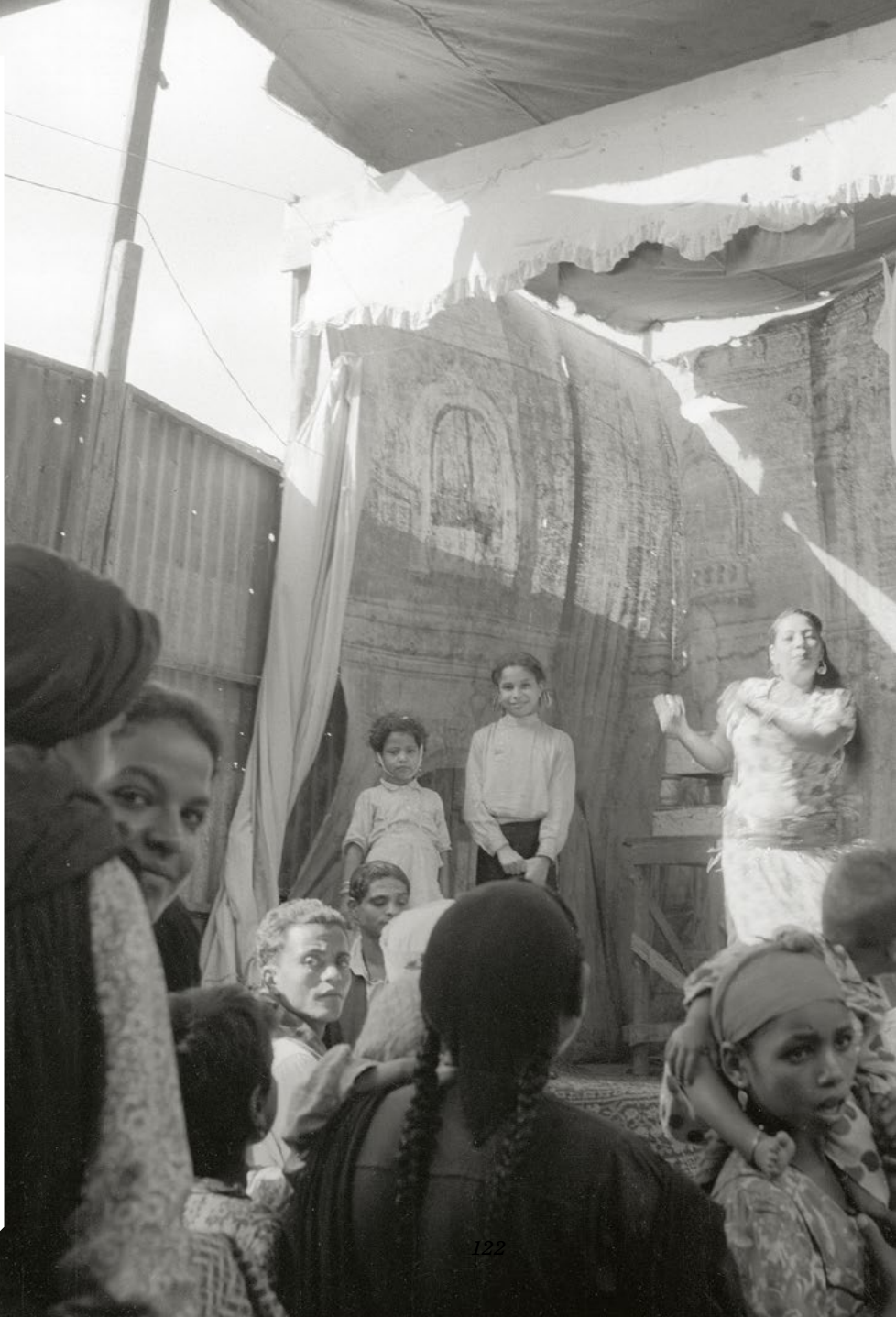
GÖRAN SCHILDT PÅ SEGLATS
LÄNGS NILEN

När den unge Göran Schildt (1917–2009) låg på sjukhus efter att ha blivit svårt sårad i vinterkriget 1940, beslutade han att ifall han överlever ska han segla i Medelhavet med egen båt. Drömmen blev verklighet 1948 då Schildt gjorde sin första resa med segelbåten *Daphne* till Italien via de franska kanalerna. Under de följande decennierna gjorde han många och långa segelfärder på Medelhavet och Svarta havet. Schildt övervägde en akademisk karriär och blev också erbjuden en chefspost på *Svenska Dagbladet*, men valde i stället ett fritt liv som resenär och författare. Han är bäst känd för sina reseskildringar som blev succéer även internationellt.

Vintern 1954–1955 vistades Schildt och hans första fru Mona (f. Morales) i Egypten. Vid ankomsten hade de redan bakom sig en flera månader lång seglats, som fört dem från Venedig via den dalmatiska skärgården, Grekland, Turkiet och Libanon till Alexandria. Med *Daphne* färdades paret genom Egypten och Nubien ända till den stora katarakten i norra Sudan. Schildt skildrar Egyptenresan i boken *Solbåten. Med Daphne på Nilen* (1956).

Schildts fotografier ger en fascinerande inblick i det lokala livet längs Nilens stränder. Han tar oss till marknadsvimlet i Desouk, krukmakarbyn Ballas och de vackra duvslagen i Amarna. Han dokumenterade också flitigt tempel, gravar och andra spår av Egyptens och Nubiens mångtusenåriga historia. Fotografierna från Nubien skildrar en trakt, som kort därefter kom att förändras totalt genom byggandet av Assuandammen. Den unga nubiska kvinnan, som blygt lät sig fotograferas under paret Schildts besök, fick ett decennium senare se sin hemtrakt dränkt av dammens vattenmassor.

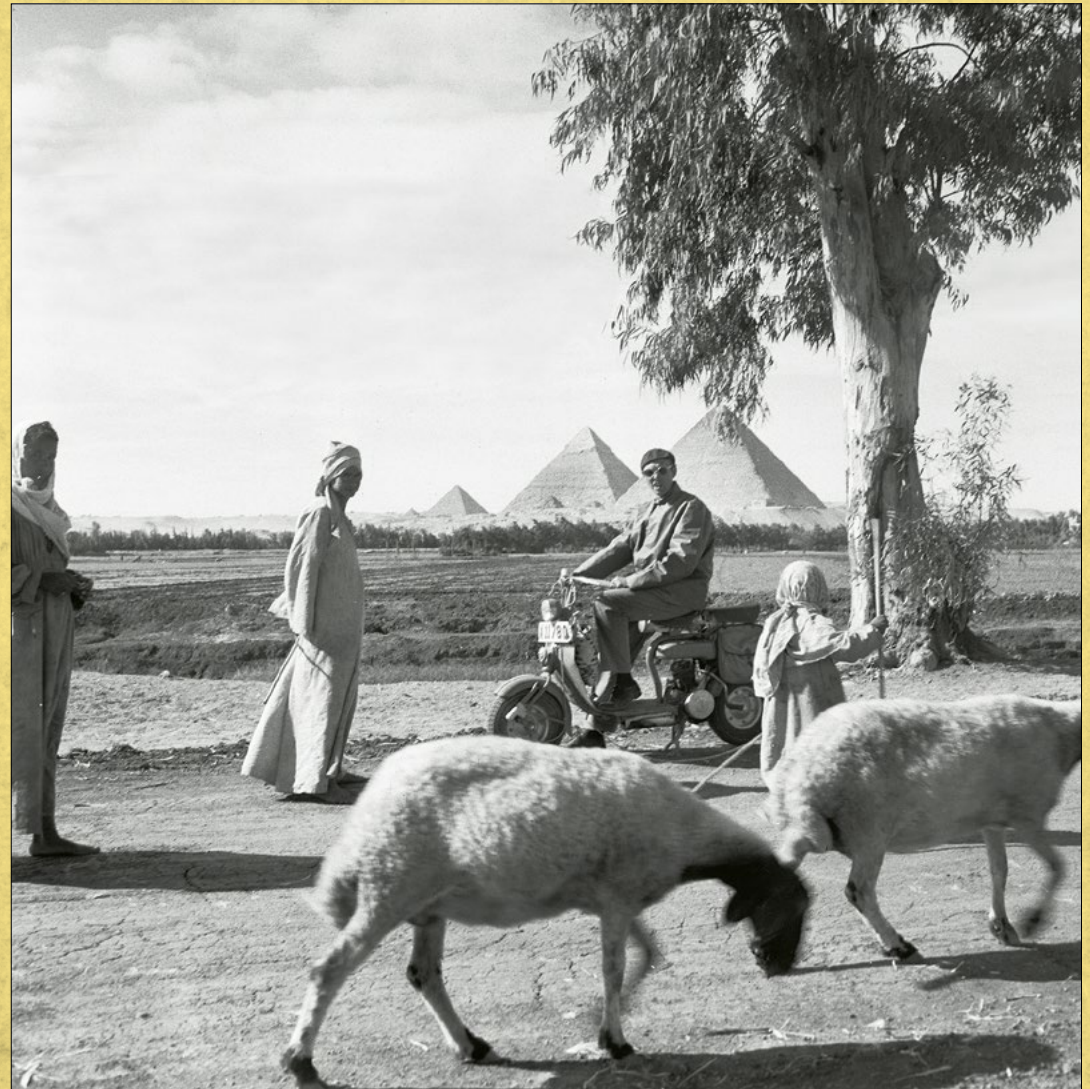
Fotografierna från Egypten är tagna med en Rolleiflex, en kamera som också proffsfotografer använde mycket på 1950-talet. För Schildt var kameran så kär att han fotograferade med den ännu på 1970-talet. Göran Schildts arkiv innehåller cirka 12 000 fotografier, manuskript till böcker och artiklar från åtta decennier, loggböcker och andra anteckningar, en omfattande korrespondens samt film- och ljudinspelningar.

Dansföreställning under en marknadsdag i byn Desouk, där en del av publiken verkar vara mer intresserad av kameran än av magdansösen.

Göran Schildt på vägen till pyramiderna i Giza. Paret Schildt hade med sig en Lambretta-skoter som kom väl till pass för upptäcktsfärder.

”Jag steg av för att ta några fotografier, en av gaffirerna avlossade ett skott och som ett väldigt fladdrande moln började duvorna sväva i vida cirklar ovanför våra huvuden.”

Duvhus i Amarna. Från de stora duvsamhällena fick ägarna gödsel till odlingarna och ägg och duvungar till mat.

Hadj-målaren Muhammed el Alaili Hassan i Nag Hammadi. Meckapilgrimerna lät dekorera sina hus med motiv från vällfärden, som kallas hadj på arabiska.

Mona Schildt och sjöscouten Edries Sayed, som följde med som tolk och gäst. En högt uppsatt, seglingsintresserad general, som fått höra om paret Schildts seglats, ordnade med sjöscouten och såg till att de fick hjälp av lokala myndigheter var än Daphne förtöjdes.

Skolundervisning i
den nybyggda byn
Nya Gurna.

Krukmakare i byn Ballas, som också gett namn till de krukor som tillverkades där. Krukorna användes runt om Egypten för att hämta vatten från Nilen.

Nubisk man i byn
Ballas. I bakgrunden
ses krukor i staplar.

”En grupp översvämmade palmer stod ute i vattnet framför den lilla byn Nag el Biteiha. Där ankrade vi mellan träden och stranden, rodde iland med jollen och möttes av byns schejk, en kanske femtioårig man, klädd i snövit, fotsid dräkt och värdig som en kardinal. Han var tillika byns handelsman och ägde ett hus med stor öppen loggia mot floden. Medan den bruna skymningen tätnade satt vi där och pratade med fem eller sex av byns äldsta. [...] Det serverades te ur silverkannor och vi kände oss som gäster hos en rik köpman ur Tusen och en natt, där vi satt på mjuka mattor och talade om karavanvägarna till Dongola och Kordofan medan stjärnorna tändes över öknen.”

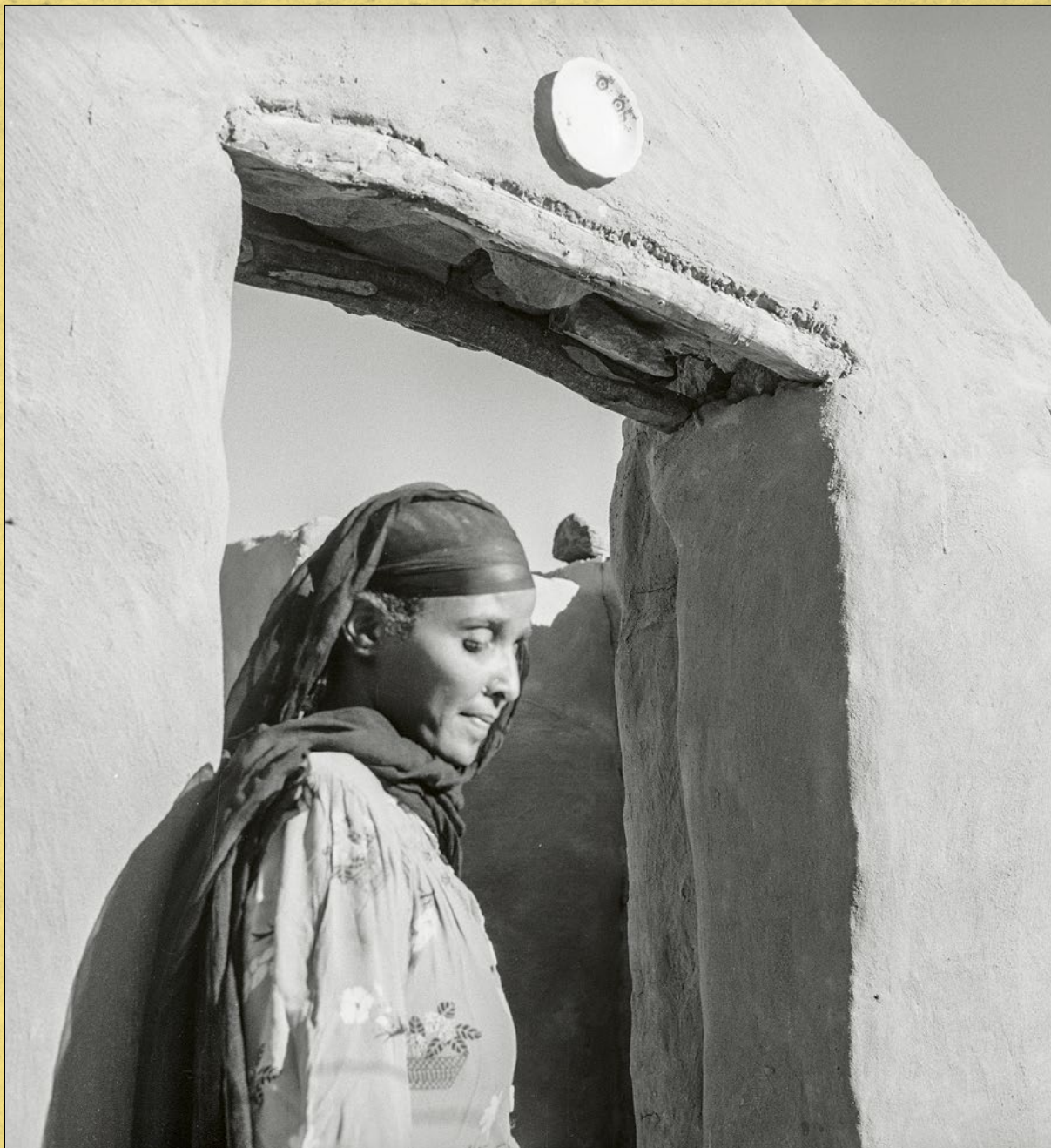
Daphne förankrad bland översvämmade palmer i den nubiska byn Nag el-Biteiha. Eftersom Mona Schildt kom från Sverige seglade Daphne under både finsk och svensk flagg.

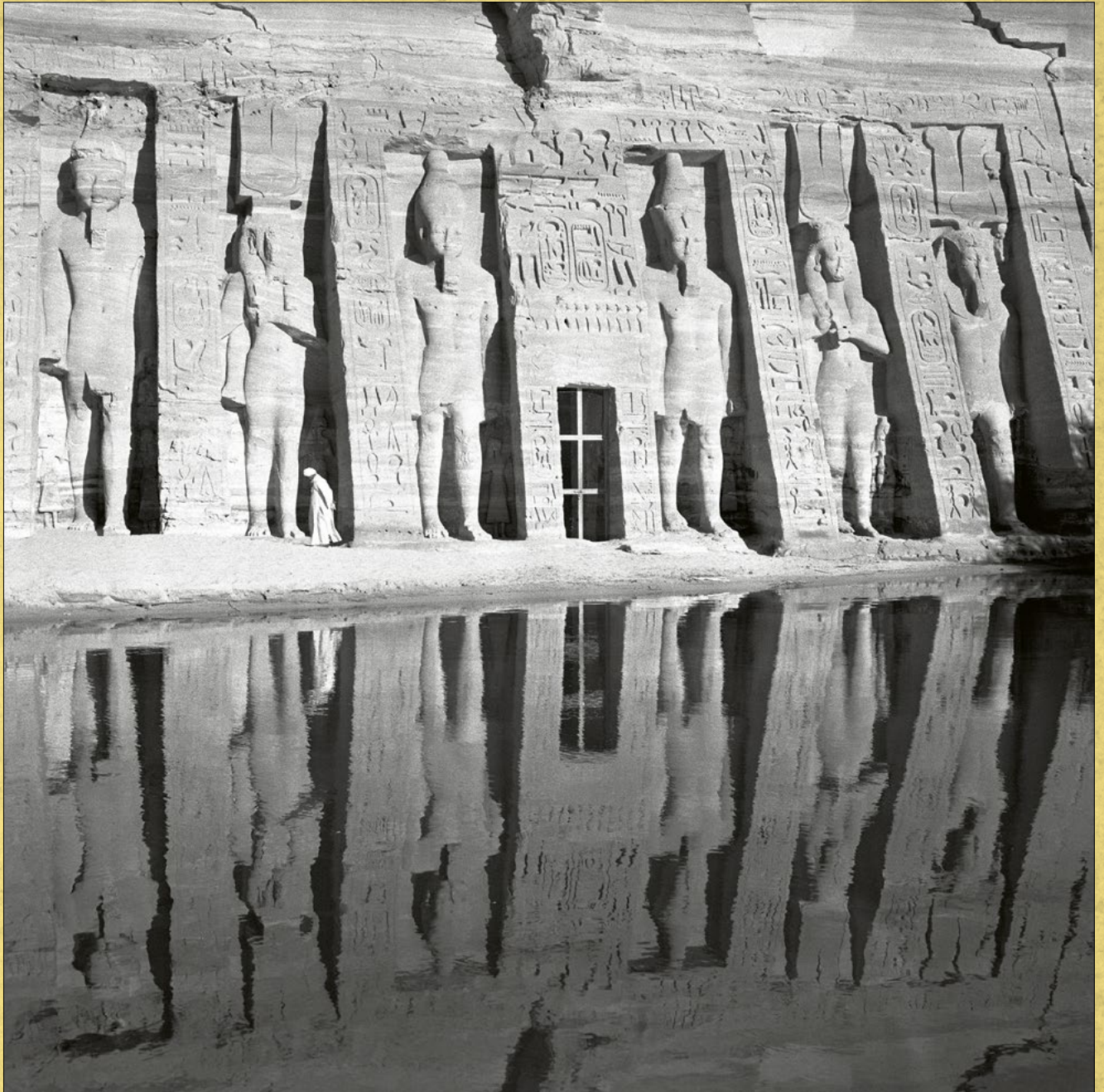
”Asisa tvekade ett ögonblick, sedan tändes en eld i hennes blick, hon försvann in i sin sovammare och kom efter en stund tillbaka i sin vackraste klänning och med en genomskinlig slöja över håret. Att inför de manliga släktingarna låta fotografera sig av Mona var tydligen en akt av djävaste emancipation och vi kände att händelsen inte skulle gå opåtalad förbi, när gästerna väl var borta.”

Sjöscouten Edries Sayeds kusin Asisa, som Mona Schildt fick fotografera under besöket till Sayeds hemby Toma i Nubien.

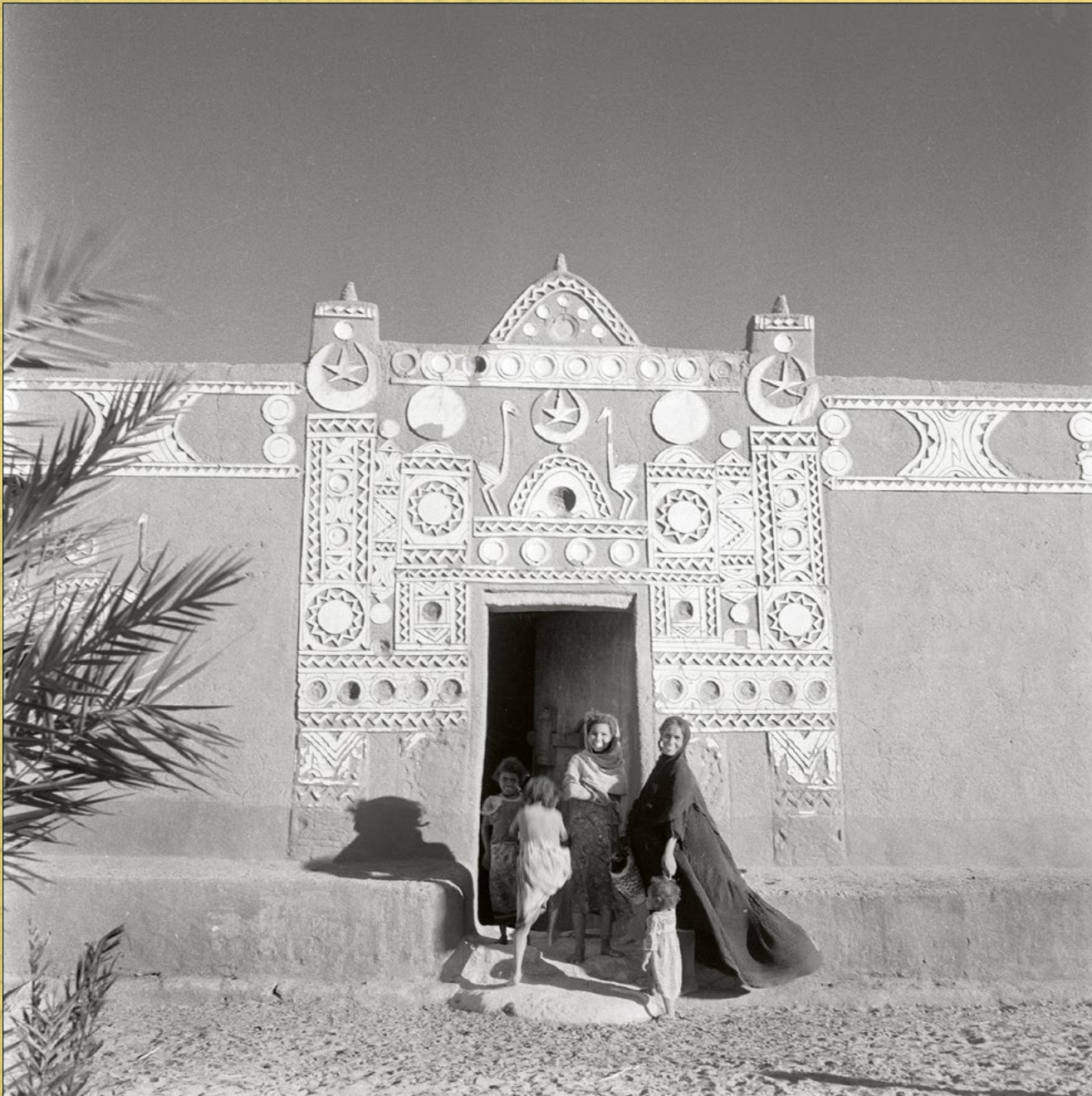

Män och barn församlade under en sykomor på stranden i byn Toma med Daphne liggande för ankar.

Hathortemplet i Abu Simbel. De två stora klipptemplet i Abu Simbel flyttades på 1960-talet för att räddas från översvämningen som hotade i och med byggandet av Assuandammen.

En familj vid sin vackert dekorerade bondgård utanför Wadi Halfa i norra Sudan. Wadi Halfa var den sydligaste orten Daphne nådde, 1800 km från Nilens mynning.

MED JOURNALISTENS BLICK

MARGARETA "MARCELLA" NORRMÉN
MOT VÅREN I SYDEUROPA

Margareta Norrmén (1927–2000) var politices magister och inledde sin journalistbana som redaktör för *Studentbladet*. Därefter gjorde hon en lång karriär på *Hufvudstadsbladet*, där hon var anställd från 1950 till 1989. För tidningen skrev hon reportage med personfokusering samt kåserier och verser under signaturen "Marcella".

Under sina många arbetsresor var Norrmén en hängiven fotograf. De första årtiondena använde hon en högklassig kamera och fotograferade mest i svartvitt men även i färg. Hennes reportageresor gick till flera olika länder, bland annat Sverige, Tyskland, Skottland, Italien, Israel och Island, därifrån hon rapporterade om president Urho Kekkonens statsbesök 1957.

Den resa som sticker ut med sina tilltalande gatuvyer och pittoreska miljöer gick till Nice, Madrid och Lissabon i april 1958. Resan hem skedde via Frankfurt. I *Hufvudstadsbladet* ingick ett sexdelat resereportage med rubriken "Vi flyger mot våren med SAS", förmodligen ett beställningsarbete med marknadsföringssyfte. Här har Norrmén i målande beskrivningar och intima ögonblicksbilder fångat vardagslivet i städerna,

de vanliga människorna på gatorna, kvinnor som hänger tvätt, gatsopare och skoputsare, omslingrade par och lekande barn. I fotografierna från Nice möter man en flärdfull miljö med moderiktiga ungdomar och eleganta pensionärer som flanerar längs den kända strandpromenaden. I Lissabons fattigkvarter har fotografen fascinerats av den slitna arkitekturen och kvinnorna som bär sina bördor i korgar på huvudet. Det är liv och färg i Norrméns svartvita bilder.

På *Hufvudstadsbladet* verkade Norrmén som avdelningsredaktör i närmare 20 år och var med och utvecklade *Dagboken* och *Panorama* på tidningen. Hon var också aktiv inom Samfundet Folkhälsans handikapparbete och var så kallad Luciamamma i 23 år. Vid sidan av rese- och andra reportagebilder består Norrméns omfattande produktion av fotografier på släktingar och vänner, personligt avporträtterade i hemmiljö.

Margareta "Marcella" Norrméns arkiv innehåller över 3 000 fotografier och bland annat urklipp av artiklar, kåserier och verser från hennes yrkeskarriär.

Margareta Norrmén tar ett självporträtt via spegeln. Kameran, en östtysk Exakta Varex, var i flitig användning under hela resan.

"[...] på ena sidan de vita lyxhotellens kruserliga fasader och på andra sidan det grönfräsande havet, och över alltihop en azurblå himmels höga kupol, en frisk sunnan och en generös sol. Och palmerna inte att förglömma – dessa tjugusande dammvippesilhuetter, som på något märkvärdigt sätt inkarnerar all vår Södern-romantik."

Strandpromenaden i Nice, Promenade des Anglais, med "vanliga ungar som glatt pilar fram på rullskridskor" men också "soldåsigaste turister och slött vegeterande miljonärer".

Strandpromenaden och plagen i Nice. Som journalist hade Norrmén en personlig stil som kombinerade ett måleriskt språk med fränt ironiska iakttagelser.

”Många unga flickor med lika hårt målade ögon med tomma blickar och bittra munnar som den medelålders miljonärskan i fällstolen därborta, hon som har både minkcape och äkta smycken och all denna medelhavskustens härlighet omkring sig – och gäspar så dödligt uttråkat i kapp med knähunden som glor fram mellan minkarna ...”

"[...] en batalj där vapnen heter blommor
och segaren heter VÅREN." Gatsopare stä-
dar efter blomkarnevalen Bataille de Fleurs.

Från Nice reste Norrmén vidare till Madrid för fortsatta tidningsreportage. På en bakgata förevigade hon "en ensam präst mediterande framför ett världsligt skyltfönster".

Matpaus i försäljningsståndet
på en slingrande gata i Madrid.

Pojkar som säljer *barquillos*, ett slags våfflor, nära Plaza de Cibeles i centrum av Madrid.

”Apropå tjurfäktningar, så går det ju inte att förneka att Madridborna tar sådana vårsymptom som blommor och blader rätt trankilt – det ur deras synpunkt avgörande tecknet på vårens ankomst är vårens första corrida, som utspelas på påsksöndagen i Madrids gigantiska Plaza de Toros. Den första nedstuckna tjuren är visst för dem vad den första blåsippan är för oss ...”

Den stora tjurfäktningen på påsksöndagen. Även om Norrmén beskrev tjurfäktningen i Madrid i sitt reportage i *Hufvudstadsbladet* är fotografierna tagna i Barcelona.

”Typisk fasad i Alfama-kvarteren. Ärriga väggar, tvätt på tork, kvinna i svart schal, nyfiket barn, katt på trappan och blomkrukor på balkongerna [...] här står en kvinna på huk över tvättbaljan medan två grannfruar tagit en paus i bykbestyren för att i bredbent pratpose fira dagens lilla skvallerstund.”

Följande etapp på resan var Lissabon. Skoputsare vid Praça do Comercio.

Alfama, med sina slingrande gränder och förfallna hus, skonades från den stora jordbävningen 1755 och är den äldsta stadsdelen i Lissabon.

De portugisiska kvinnorna
bar sina bördor på huvudet.

I både fotografier och texter framträder Norrméns sinne för detaljer: en lappad byxbak, en sliten fasad eller ett fårat ansikte. Ofta har hon tagit sina bilder i smyg, som här av tidningsförsäljning på en gata i Lissabon.

TEXTILEXPERT PÅ UPPDRAG AV FN

ERIK ALFTAN I SHAHENS IRAN

Erik A. Alftan (1908–1995) blev diplomingenjör från Tekniska högskolan i Helsingfors 1931 och utbildade sig vidare inom textilindustrin i Tyskland. Efter anställningar på olika textilfabriker i Finland och Sverige utsågs han 1950 till teknisk chef för Oy Finlayson-Forsssa Ab.

I början av 1960-talet inleddes en mer äventyrlig tioårsperiod i Erik Alftans liv. Då värvades han av Förenta Nationerna som expert och konsult för textilindustrin i Asien och Afrika. Hans uppdrag tog honom till Iran, Egypten, Sri Lanka och Tanzania. I Iran vistades Alftan med sin fru Doris i två repriser till mitten av 1960-talet. Från de här resorna finns hundratals små, mestadels svartvita fotografier vilka ger en intressant bild av ett land i förändring.

I början av 1960-talet moderniserade Irans sista shah, Mohammad Reza Pahlavi, hela samhället, även textil- och mattindustrin med gamla anor i den persiska kulturen. Alftan och hans kolleger fotograferade arbetet i textil- och mattfabrikerna och påvisade i sina rapporter att det fortfarande fanns mycket att göra för att modernisera både teknik och tankeätt. Särskilt på landsbygden fanns det ett motstånd i traditioner och sega strukturer som inte lät sig förnyas i en hast. Därtill var maskinerna ofta dåligt underhållna, arbetsförhållandena tämligen primitiva och vid vävstolarna användes barnarbetskraft.

Fotografier finns också från paret Alftans långa bilfärd hemåt, som de gjorde med sin stora Volvo

Sport Amazon 1965. Resan gick från Teheran till Beirut via Bagdad, genom höga bergspass och ökenlandskap. Alftan besökte också en skidort uppe i de iranska bergen där miljön lätt kunde förväxlas med Alperna.

Vid sidan av sitt arbete inom textilindustrin skrev Erik Alftan tre böcker: detektivromanen *Mördande konkurrens* (1945), ungdomsromanen *Testamentet* (1947) och den självbiografiska *Expert i tredje världen* (1977). Hans stora intresse var släktforskning och han var verksam inom släktföreningen Alftan.

Erik och Doris Alftans arkiv innehåller ungefär 6 500 fotografier, dagböcker, manuskript, brev, urklipp och filmer samt material med anknytning till släkten Alftan.

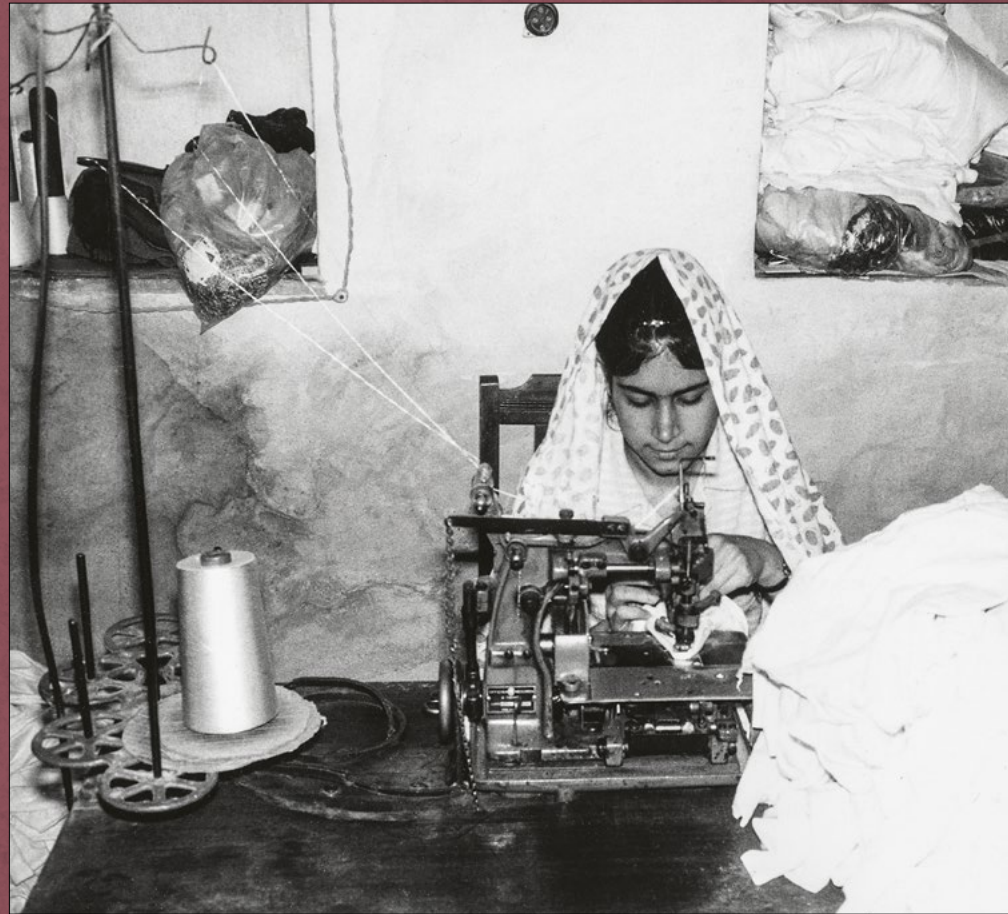

Erik Alftan stående vid bilen under sin första arbetsvistelse i Iran 1963.

Alftan bodde högre uppe i bergen som omgav stadskärnan av Teheran och tog sig dagligen med bil till och från centrum.

”Få fabriker arbetar för fullt och ingen av dem har någonsin givit en enda rial i vinst.”

Alftan besökte många olika matt- och textilfabriker, både i Teheran och på landsbygden, och han var kritisk till hur de sköttes.

Alftan tyckte att Teheran, bortsett från stadens centrum, mest präglades av fattigdom, elände och trångboddhet. Inte ens i den stora basaren hittade han "annat än svaga spår av den österländska mystiken." Alftan uppskattade tecken på västerländsk utveckling, samtidigt som han verkar ha haft en romantiserande uppfattning om "Österlandet".

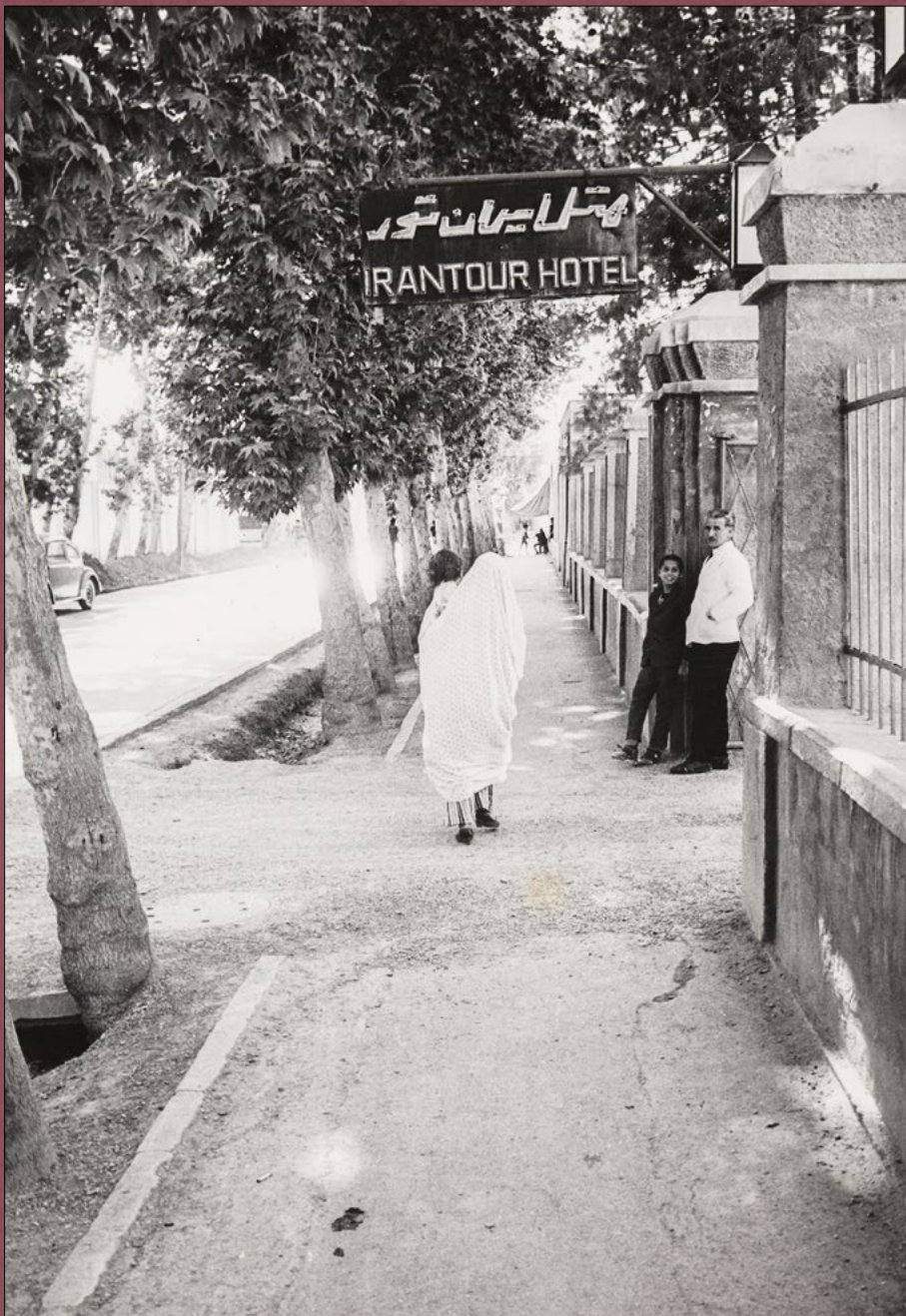
”Idén med barnarbete var nog bara den, att de jobbade nästan gratis och att fullvuxna kostade åtminstone några tomaner per dag. Åtta timmars arbetsdag tillämpas givetvis inte. Man knöt så länge det var ljus. Dessutom bröt man mot förbudet att använda minderåriga i fabriksmässigt arbete.”

I mattfabrikerna användes också barnarbetskraft. Knytningen gjordes fortfarande för hand och en skicklig arbetare knöt 300 till 400 knutar i timmen.

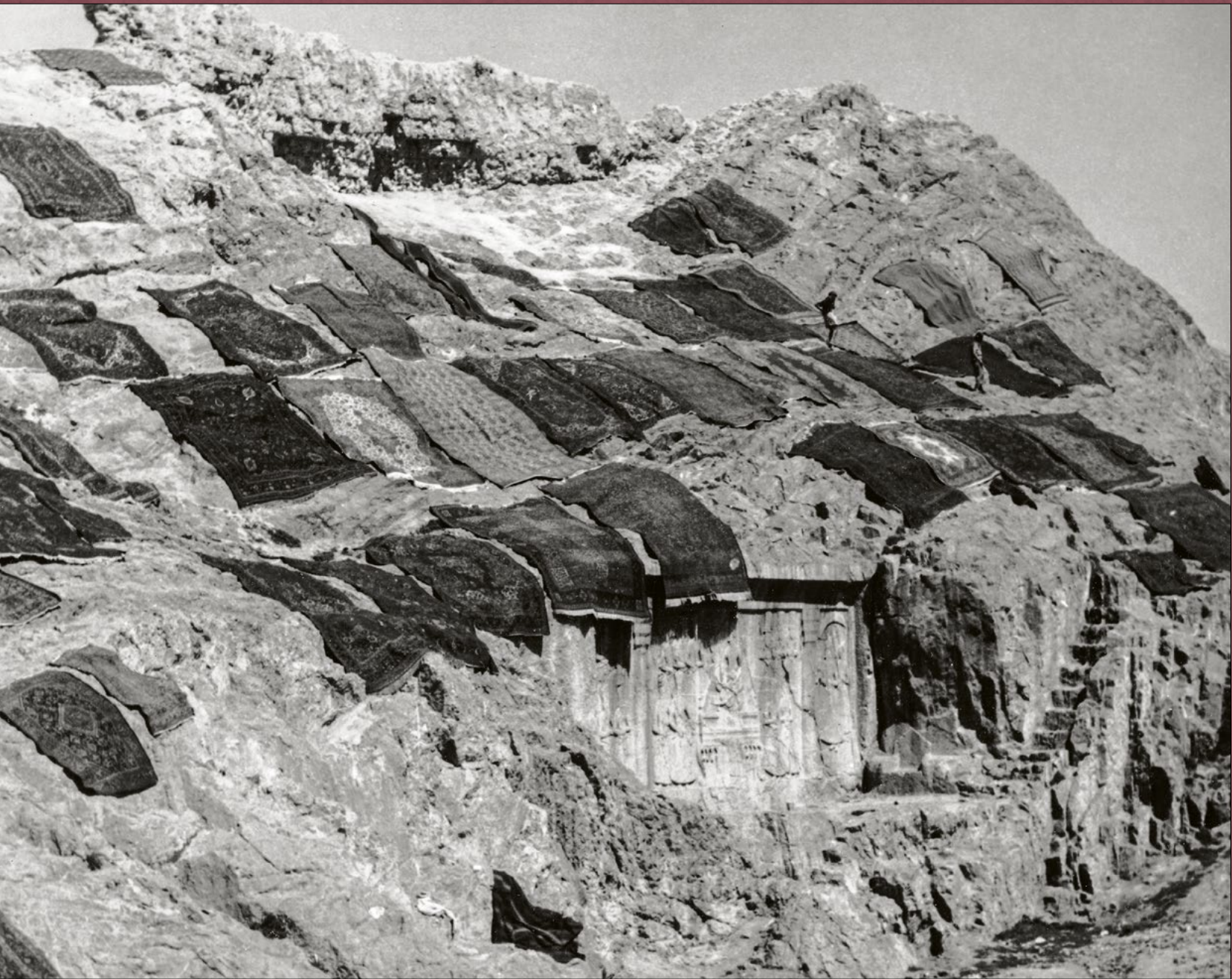
Ett nomadläger strax utanför Teheran.

Alftan bekantade sig med fabriker i flera mindre städer, ofta tillsammans med en kollega. I Esfahan övernattade de på Irantour Hotel innan de fortsatte till Nain och Kerman, alla orter kända för sina högklassiga mattor.

I staden Rey tvättades de nyttillverkade mattorna i Cheshmeh-Ali, Alis källa. De våta mattorna fick sedan saltorka på berget med reliefer från sassaniddynastin.

*”I Iran håller bergen en alltid sällskap.
En så stor öken att man inte hela tiden
skulle ha bergen inom synhåll finns inte.”*

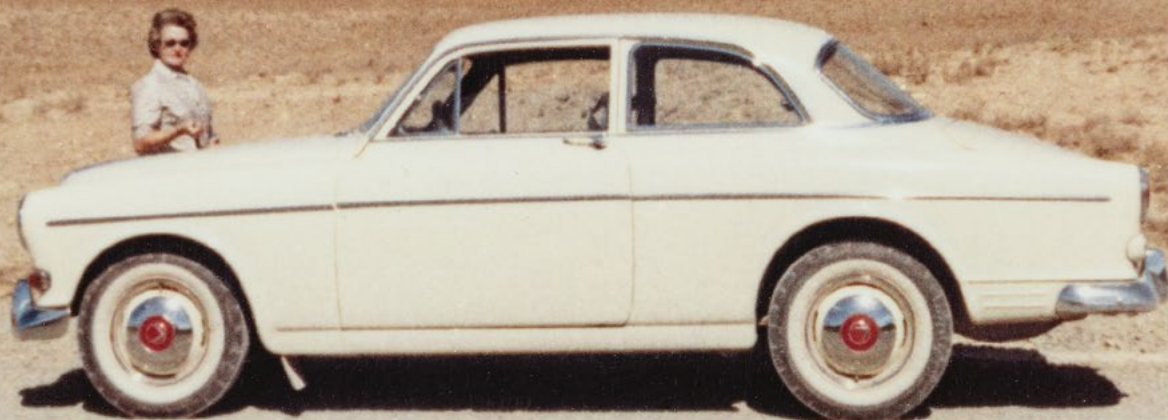
Alftan besökte också en skidort, antagligen uppe i Alborzbergen, där man vintertid kunde åka skidor eller kälke, och hett te serverades från en samovar.

De iranska vägarna var asfalterade men smala, och Alftan förargade sig på alla mötande "truckar" som endast motvilligt gav plats.

Doris Alftan bredvid parets bil, en Volvo Sport Amazon, som de turades om att köra under hemfärden till Finland 1965.

"Volvon döptes till Antiope, en av amazondrottningarna, mor till Zeus' son Amfion, en lämplig bil för Iran. [...] Med Antiope åkte vi i två år vida omkring i Iran och hem till Finland genom Irak, Jordanien, Syrien till Beirut i Libanon och sedan vidare till Venedig med båt."

SEKRETERARE PÅ VIFT

Wерна ULFVES SOM TURIST I ITALIEN

Werna Ulfves, f. Andersson (1900–1992) utbildade sig till sjuksköterska och arbetade på 1920-talet på Maria sjukhus i Helsingfors. Därefter gifte hon sig och bildade familj, men gjorde senare en lång karriär som sekreterare för Sjuksköterskeföreningen i Finland från 1945 till 1967.

I slutet av 1950-talet började Ulfves göra turistresor till olika länder i Europa. Under de följande årtiondena hann hon utöver de nordiska länderna besöka bland annat England, Skottland, Österrike, Portugal och Italien, som hon återvände till flera gånger. För finländska förhållanden var Ulfves en föregångare eftersom det på 1960-talet inte var särskilt vanligt att åka på nöjesresor utomlands. Ulfves dokumenterade sina resor med egna fotografier, först i svartvitt och senare i färg, i ett tiotal album. Albumen är egentligen rikt illustrerade klippböcker som även innehåller vykort, inträdesbiljetter, urklipp, kartor, restaurangnotor, sockerpåsar och torkade blommor. Här väver hon samman stort och smått till en personlig berättelse där sevärigheter och historia blandas med naturskildringar och vardagliga iakttagelser av det hon ser och upplever. Albumen vittnar om äkta upptäckarglädje i en tid då turismen ännu var en relativt ny företeelse. Att på egen hand få ta del av miljön och kulturen i ett främmande land känns nytt och spännande, och varje liten lapp kan bli en exotisk souvenir värd att limmas in i ett album.

I april 1965 gjorde Ulfves en två veckor lång resa till Florens tillsammans med en väninna. De flög via Frankfurt till Milano och tog sig därifrån vidare med tåg. I Florens besökte de typiska turistmål på egen hand, men åkte också på organiserade bussfärder i trakten. Två år senare deltog Ulfves i en gruppresa, ordnad av Società Dante Alighieri, till Sicilien via Rom över påsken. Albumet från resorna till Italien visar det livliga gatulivet med utecaféer, människor och sevärigheter. På Sicilien besökte Ulfves den största turistattraktionen, vulkanen Etna, där hon lät sig fotograferas mot de snöklädda topparna.

Werna och Anders Ulfves arkiv innehåller bland annat närmare 6 000 fotografier, brev, personliga handlingar, versböcker, klippböcker och en historik över Sjuksköterskeföreningen i Finland.

Med Florens som bas gjorde Ulfves och hennes väninna flera utfärder till närliggande städer, även med lokalbuss på egen hand. De åkte bland annat till Siena där de besökte domkyrkan, som här syns i bakgrunden uppe på kullen.

*”Det var torgdag
föregående dag då
vi var där, karlar
som dånande ropade
ut sin fruktskörd
och vad allt för
grönsaker de hade.
Den här dagen var
det mest blommor
och keramik – och
stillsammare folk.”*

Och så var det på måndagen den 26 vår sista dag i Florens
 Här dricker vi Espresso i Frärepisen vid P. Signoria

och lunch åt vi här - vid Domeen

ANTICO RISTORANTE
 "Il Sasso di Dante,"
 FIRENZE
 Piazza delle Pallottole, 6 r. (al Duomo)
 Telefono 282113
 SERVIZIO ALL'APERTO

Coperto e pane	L.	300
Vino	"	150
Acqua minerale	"	
Prosciutto	"	1300
4	"	250

2000
 + 250
 = 2250

Servizio 12% L.

Nº 1543

och så shoppade vi litet

PERUGIA - ITALIA

Torget i San Girmignano.

En typisk sida i Werna Ulfves resealbum. Här blandas fotografier med restaurangnotor och logotyper för butiker som hon besökt. På flera ställen i albumet har Ulfves noterat att hon druckit espresso, något som kaféerna i hemlandet inte serverade på den här tiden.

Under gruppresan påsken 1967 gick färden från Rom till Sicilien med buss och tåg. I Neapel gjorde gruppen en kort paus.

Werna Ulfves på ett kafé i Taormina på Sicilien.

”Vi bodde centralt och bra på Hotel International, där jag fick eget rum, och första morgonen drack vi vår espresso i söderns gassande sol vid en liten slingrande gränd i ett gatukafé.”

”Vi vandrade längs Corso Umberto, huvudgatan genom staden, den började vid norra stadsporten, Porta Messina och slutade i söder vid Porta Catania. Vackra piazzor med svindlande utsikt över havet, och mot Etna, där elden ur kratern flammade i kvällsmörkret.”

Ett uppslag från Taormina i Werna Ulfvres resealbum med fotografier, vykort, en torkad blomma och en sockerpåse.

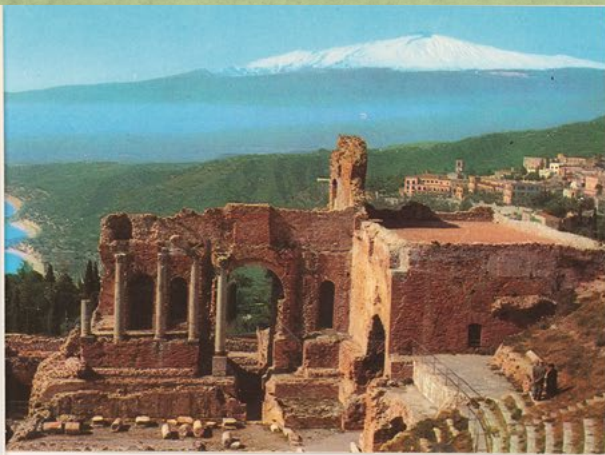

Vi vandrade längs Corso Umberto,
brevväggen genom staden,
den började vid norra stadsporten,
Porta Musina och slutade i sö-
der vid Porta Catania.

Vackra piaggor med svindlan-
de utsikt över havet, och mot
Etna, där elden är kistern
kunnade i kvälls mörker.

Vid Porta
Catania
ett bra kafe,
Rapicino

I Giardino Pubblico
var blomsterpraktiken stor

och där
vandrade
vi mest

fru
o herr
och fru-
ben Kua-
nori

Pursho Träden
blommade.

SAN DOMENICO
PALACE HOTEL
TAORMINA

Det var en härligt
ti vi fick på San Do-
menico, och mörk-

te smnade omedelbart.

"En liten by med strålande utsikt."

Utfärd till Castelmola,
drygt 500 meter över
havet.

*"På vägen upp till vulkanen
blommade kameliaträden, men
högre upp mötte vi snö. [...]
Nunan är min."*

En handelsgata i sta-
den Catania på Sicilien.

Werna Ulfves (i mitten)
med kameran på Etna.

KÄLLOR

Samtliga arkiv och samlingar ingår i Svenska litteratursällskapet i Finlands arkiv. Sidnumren i blått hänvisar till sidor i *Med kamera och koffert*.

En plats för rekreation. Herrskapsfolk på Rivieran

SLSA 1070 Stensböle gårds arkiv

Brev från Axel Boije af Gennäs och Eugenie Boije af Gennäs till Dagmar Wallensköld 1895–1902. Citatet på s. **24** ur brev daterat 3.2.1895.
Brev från Eugenie Boije af Gennäs till Wilhelmina Rotkirch 1896–1899.
Brev från Emelie Wallensköld till Wilhelmina Rotkirch 1891–1894.
Brev från Valborg Wallensköld till Wilhelmina Rotkirch 1895–1901.
Brev från Valborg Wallensköld till Fredrik Segerstråle 1895–1901. Citatet på s. **26** ur brev daterat 6.11.1896.
Brev från Valborg Wallensköld till Dagmar Wallensköld 1890–1903. Citatet på s. **16** ur brev daterat 26.10.1890.

Plantageägare på rundresa. Ida och Harald Furuhjelm på Java

SLSA 1393 Släkterna Furuhjelm och Golowins arkiv

Vykort från Harald Furuhjelm till Frida Furuhjelm 1900–1901. Citatet på s. **30** ur vykort daterat 17.12.1900.
Brev från Ida Furuhjelm till Enny Furuhjelm 4.2.1901. Citaten på s. **33** och **35** ur brevet.
Vykort från Ida Furuhjelm till Frida Furuhjelm 1899–1901.
Vykort från Ida Furuhjelm till Mathilda Furuhjelm 1901. Citatet på s. **28** ur vykort daterat 7.1.1901.

Hjalmar Procopé, "Harald Furuhjelm", *Hufvudstadsbladet* 4.3.1909, Nationalbibliotekets digitala material, <https://digi.kansalliskirjasto.fi>.
Om Ida Baud, <https://geneagraphie.com/getperson.php?personID=I1399283&tree=1>.
Om Java Théaffär, <https://www.porssitieto.fi/yhtiot/lisaa/javathe.shtml>.

Till fjärran Samarkand. Frans Nybergs transkaspiska resa

SLSA 817 Nybergska släktarkivet

Frans Nyberg d.y:s minnesanteckningar skrivna mellan 1930-talet och början av 1960-talet.
"I Transkaspien och Turkestan". Citaten på s. **37** och **39** ur anteckningarna.
"Resan till (Österlandet) Transkaspien med pappa". Citatet på s. **36** ur anteckningarna.
"Resor med Frans Edvard till Baku och Transkaspien". Citaten på s. **40**, **42**, **43**, **45**, och **46** ur anteckningarna.

Konstnär i tropikhjälms. Harald Gallén i Japan och Kina

SLSA 909 Jarl Galléns arkiv

Brev från Harald Gallén till Thure Gallén 12.5.1914.
Brev från Harald Gallén till Maria Hennen 1914. Citaten ur brev daterade 13.5 och 24.7.1914.

Anne-May Berger, "Arthur Harald Gallén – konstnär, dandy och diplomat", *Källan* 2003:1, s. 3–10.

Harald Gallén, "Tai-Shan, Kinas heliga berg", *Veckans Krönika* 5.12.1914, nr 41, s. 361–363, Nationalbibliotekets digitala material, <https://digi.nationalbiblioteket.fi>.

Information per e-post från Jyrki Kallio 12.3, 13.3 och 15.3.2021.

Information per e-post från Veli Rosenberg 12.3 och 13.3.2021.

Bland kaffebuskar och skyskrapor. Eduard Pauligs Amerikaresa

SLSA 1232 Släkten Pauligs arkiv

Mikael Doktor (red.), Eduard Pauligs Amerikaresa 1927, opublicerad bok från 2009. Citaten ur brev från Eduard Paulig till Hugo Riska samt Pauligs egna texter till fotografier som ingår i boken.

Skogshuggarliv "over there". Edvin Eklund i Kanada

ÖTA 73 Edvin Eklunds arkiv

Edvin Eklunds almanackor med anteckningar från 1929–1935. Citatet på s. **80** ur anteckning 19.12.1935.
Brev från Olof Bergman till Edvin Eklund 9.1.1936.
Brev från E. R. Davis till Edvin Eklund 3.1 och 13.3.1935.
Brev från Department of Immigration and Colonization till Edvin Eklund 30.4.1935.
Brev från Frances Dopson till Edvin Eklund 17.12.1935.
Brev från John Erickson till Edvin Eklund 4.7.1935.
Brev från Finlands konsulat i Vancouver till Edvin Eklund 11.10.1935.
Brev från Lisa Forsberg till Edvin Eklund 11.5 [årtal saknas].
Brev från Ture Nordlund till Edvin Eklund 12.11.1935.
Citatet på s. **82** och **85** är texter Eklund skrivit på baksidan av fotografierna.

Information per e-post från Nils Erik Villstrand 23.9, 8.10, 9.10, 3.11 och 5.11.2020.

Som ung praktikant i Tredje riket. Thelma Starckjohann i Tyskland

SLSA 1312 Thelma Starckjohann-Bruuns arkiv

Thelma Starckjohanns dagboksanteckningar 1938–1939. Citaten på s. **91** och **94** ur dagboken.

Vykort från Thelma Starckjohann till Eileen Starckjohann 1939. Citaten på s. **96** och **97** ur vykort daterade 6.5 och 24.5.1939.

Brev från Thelma Starckjohann till Peter Starckjohann 1938–1939.

I storm och stiltje. Matrosen Björn Pettersson med segelfartyg till Australien

SLS 1860 Minnesanteckningar och fotografier från segelfartyg

Björn Petterssons "Reseminnen" från S/V Viking 1946–1947. Citaten ur anteckningarna, s. 15, 16, 24, 35, 43, 53, 65, 78 och 79.

Fotografierna i kapitlet är tagna av sjökaptenerna Björn Pettersson, Pentti Winter och Gunnar Karnell.

Marika Rosenström, *Fartyget, himlen och havet. Verklighetsuppfattningen bland sjömän i långfart under segelsjöfartens sista era*, Meddelanden från Folkkultursarkivet nr 16, Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 597, Helsingfors 2002 (1996).

Information per e-post från Magnus Pettersson 17.9, 21.9, 14.10, 15.10 och 16.10.2020.

Kontrasternas land. Bernhard Landtman som barnläkare i Indien

SLS 2231 Bernhard och Brita Landtmans samling

Bernhard Landtmans dagböcker/kalendrar, "Medical Diary", 1950 och 1951.

Citaten på s. **112**, **113**, **116** och **118** ur dagboken 8.6, 25.6.1950 och juli 1950.

Brev, postkort och telegram från Bernhard Landtman till Brita Thune (g. Landtman) 1950–1951. Citatet på s. **116** ur brev daterat 28.9.1950.

Marika Rosenström, "Bernhard Landtman i ytterligheternas Indien", *Källan* 2013:2, s. 10–15.

Med sol i seglen. Göran Schildt på seglats längs Nilen

SLSA 1150 Göran Schildts arkiv

Loggbok för seglatsen 1954–1955.

Göran Schildt, *Solbåten. Med Daphne på Nilen*, Helsingfors: Söderströms 1956. Citaten ur nyutgåvan från 1999, s. 168, 309, 310, 314.

Med journalistens blick. Margareta "Marcella" Norrmén mot våren i Sydeuropa

SLSA 1175 Margareta "Marcella" Norrméns arkiv

Margareta Norrméns album med urklipp från *Hufvudstadsbladet*, artikelserien "Vi flyger mot våren med SAS" från april 1958. Citaten ur tidningsurklippen.

Textilexpert på uppdrag av FN. Erik Alftan i shahens Iran

SLSA 1024 Erik och Doris Alftans arkiv

Erik Alftans manuskript "Bilresan Teheran – Beirut" 1965 och "Iran" 1965.

Citaten på s. **154** och **161** ur manuskripten.

Fotografiet på s. **157** är taget av Erik Alftans kollega Seppo Wilska.

Erik A. Alftan, "Cheshmeh Ali", *Astra Månadsrevy*, nr 4, 1963, s. 104–105.

Erik A. Alftan, "Dagligt liv i Teheran", *Astra Månadsrevy*, nr 9, 1962, s. 238–239. Citatet på s. **155** ur artikeln s. 238.

Erik A. Alftan, *Expert i tredje världen*, Ekenäs 1977. Citaten på s. **156** och **163** ur boken, s. 60 och 88.

Sekreterare på vift. Werna Ulfves som turist i Italien

SLSA 950 Werna och Anders Ulfves arkiv

Werna Ulfves resealbum från resorna till Italien 1965 och 1967. Citaten ur albumet.

Nelly Laitinen, "I söderns gassande sol", Carola Ekrem et al. (red.), *Ögonblick och evighet. Kulturskatter i Svenska litteratursällskapets arkiv och bibliotek*, Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 738, Helsingfors 2010, s. 162–163.

REDAKTÖRERNAS TACK

Redaktörerna vill rikta ett stort tack till Jennifer Dahlbäck för hjälp med kapitlet om Göran Schildt, Magnus Pettersson och Mikael Pettersson för hjälp med kapitlet om Björn Pettersson och Nils Erik Villstrand för hjälp med kapitlet om Edvin Eklund. Ett varmt tack också till Paula Jylhä och Jörgen Scholz som granskat översättningarna från franska och tyska. Kollegerna på Svenska litteratursällskapet i Finland, förlagsredaktören Nora Ervalahti, digitaliseraren Kai Martonen, grafikern Antti Pokela, fotografen Janne Rentola och amanuensen Monica West tackas för givande och inspirerande samarbete.

Name *Eklund, Edvin* Ticket No. _____
Country *Finland*

Inspected and passed
U. S. P. H. S. PASSED
Heldringfors the *24/4 1929*
W. Hisinger
Surgeon and Passenger Inspector.

FLANDERS
M 2006, Aug. 28.

Issued by **SLS SCANDINAVIAN AIRLINES SYSTEM** Subject to Conditions of Contract (Page 2)

FOR ISSUING OFFICE USE ONLY

Complete routing this ticket and
Origin *HELSINKI* Form *173* Serial(s) *126701* Date and Place of issue of this ticket *5186700*
Destination *HELSINKI* Form Serial(s) _____ Date and Place of original issue _____
Issued in exchange for Form Serial(s) _____ Date and Place of original issue _____

Endorsements

Checked in	Pr.	Wt.	Valid until
<i>20</i>	<i>216</i>	<i>11</i>	<i>11</i>

NOT GOOD FOR PASSAGE

From	Fare Class/Basis	Via carrier	Flight number	Date	Time	Res. status
<i>HELSINKI</i>	<i>T</i>	<i>SK</i>	<i>745</i>	<i>11 APR</i>	<i>1235</i>	<i>OK</i>
<i>COPENHAGEN</i>	<i>T</i>	<i>SK</i>	<i>685</i>	<i>11 APR</i>	<i>1455</i>	<i>OK</i>
<i>MILAN</i>	<i>T</i>					
<i>ROME</i>	<i>T</i>					

Name of passenger *MRS. V. ULFES*

Form of Payment _____

If the passenger's journey involves an extreme destination or stop in a country other than the country of departure, the Warsaw Convention may be applicable and the Convention governs and in such cases limits the liability of carriers for death or personal injury and in respect of loss of or damage to baggage.

Denna bok är nr 7 i serien SLS Varia och utges gemensamt av Svenska litteratursällskapet i Finland och Appell Förlag.

Boken utges med stöd av Ingrid, Margit och Henrik Höjers donationsfond II inom Svenska litteratursällskapet i Finland.

© Författarna och Svenska litteratursällskapet i Finland 2021
Detta verk är licensierat under [Creative Commons Erkännande-lckekommersiell-IngaBearbetningar 4.0 Internationell](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/) (CC BY-NC-ND 4.0).

Pdf-utgåva 2022

Omslag och grafisk form: Antti Pokela
Bildbehandling: Kari Lahtinen
Omslagsbilder: Resefotografier, biljetter och karta, Svenska litteratursällskapet i Finland. Koffert, Twin Design/Shutterstock.com
Typsnitt: Founders Grotesk, Eveleth

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-583-583-3>

ISBN 978-951-583-583-3 (pdf)

ISBN 978-951-583-527-7 (tryckt utgåva, Finland) www.sls.fi

ISBN 978-91-985486-9-3 (tryckt utgåva, Sverige) appellforlag.se

SLS Varia ISSN 2489-7841 (tryckt) ISSN 2670-0182 (digital)